

บทที่ 4

บทบาทและความคิดทางการเมืองของศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถการ

ในช่วง พ.ศ.2516-2536

1. เหตุการณ์ทางการเมืองระยะปี 2516-2536

หลังจากการทำรัฐประหารตัวเองของจอมพลถนอมกับพวกในวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 แล้ว จอมพลถนอมก็ต้องเผชิญกับวิกฤติการณ์ทางการเมืองอย่างร้ายแรง ในวันที่ 14 ตุลาคม 2516 อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะภาพพจน์ของรัฐบาลได้เสื่อมลงจนถึงระดับต่ำสุด ถ้าจะกล่าวถึงสาเหตุอันแท้จริงของการเกิดกรณีวันมหาวิปโยค ก็จะต้องยอมรับกันโดยไม่มีข้อกังขาว่าการรัฐประหารตัวเองของจอมพลถนอม กับพวกเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 นั้นแหละคือชนวนที่จะก่อให้เกิดการปะทุขึ้นมาในวันที่ 14 ตุลาคม 2516

ก่อนหน้าที่จอมพลถนอมจะทำการยึดอำนาจตัวเอง ประชาชน นิสิตนักศึกษา และปัญญาชนก็ไม่พอใจรัฐบาลอยู่แล้ว แต่ยังไม่ถึงขั้นรุนแรง เพราะในขณะนั้นยังมีสภาผู้แทนราษฎรที่เป็นปากเสียงของประชาชนอยู่บ้าง นอกจากนี้บรรดาสื่อมวลชนทั้งหลายก็ยังสามารถวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลได้อย่างกว้างขวาง และหลายคนก็ยังหวังว่ารัฐบาลของจอมพลถนอม ต้องหมดอำนาจไปตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญได้ ถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2511 จะมิใช่รัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง แต่ครั้งรัฐบาลเลือกใช้วิธีรัฐประหารยึดอำนาจ ยกเลิกรัฐธรรมนูญหันไปใช้อำนาจเผด็จการ จึงทำให้เกิดกระแสต่อต้านรัฐบาลมากขึ้นทั้งอย่างลับๆ และเปิดเผย และเมื่อมีผู้ใช้อำนาจของคณะปฏิวัติ (ที่จริงคือ คณะรัฐประหารนั่นเอง) ไปในทางที่ไม่ชอบ ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อประชาชนทั่วไป ก็ยิ่งทำให้เกิดแนวร่วมต่อต้านรัฐบาลขยายตัวออกไปมากขึ้น เพราะการที่ประชาชนโดยทั่วไปได้เสื่อมความนิยมในตัวรัฐบาลถึงที่สุด เมื่อนิสิตนักศึกษาเห็นว่าการแก้ปัญหาของชาติประการแรกสุด จะต้องมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองประเทศเสีย

ก่อน ดังนั้นการเรียกร้องรัฐธรรมนูญของนิสิตนักศึกษา อาจารย์มหาวิทยาลัย และ ประชาชนจำนวน 13 คนจึงอุบัติขึ้น และเมื่อรัฐบาลจับกุมบุคคลทั้ง 13 คน และตั้งข้อหาเป็นการกบฏ การรวมพลังของนิสิตนักศึกษา และประชาชนเพื่อต่อต้านรัฐบาลก็อุบัติขึ้น เมื่อรัฐบาลใช้กำลังปราบปราม การนองเลือดก็ตามมาอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง ทำให้นิสิตนักศึกษาและประชาชนล้มตายเป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะถึงวันมหาวิปโยค ในขณะที่คณะทหารกำลังครองอำนาจอยู่นั้น เป็นช่วงที่มูกำลัง 2 รูปเกิดขึ้น คือ "กลุ่มทหาร" และ "กลุ่มนิสิตนักศึกษา" การที่คณะทหารเข้ายึดอำนาจในเดือนพฤศจิกายน 2514 ทำให้ความไม่พอใจของประชาชนต่อคณะทหารได้เพิ่มมากขึ้น และได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของความชั่วช้าและอยุติธรรมไป การเข้าควบคุมกลไกการบริหารงานประเทศไว้จนหมดสิ้น ได้ทำให้จอมพลถนอม จอมพลประภาส และพ.อ.ณรงค์ โศดเตี้ยวออกจากคนไทยที่เหลือรวมทั้งฝ่ายทหารด้วย โดยเฉพาะ พ.อ.ณรงค์ ซึ่งทำตัวเป็นพหูสูตรผู้มีคำตอบสำหรับปัญหาทุกอย่างของประเทศไทย และก้าวขึ้นมาใช้อำนาจอย่างรวด เร็วจนเกินไป ได้ทำตนให้เป็นที่ไม่พอใจของฝ่ายทหารเองมาก¹ พ.อ.ณรงค์ สร้างอำนาจให้กับตนเองโดยอาศัยอำนาจของพ่อตัวและพ่อตาเป็นฐาน และภายในเวลาอันจำกัด พ.อ.ณรงค์ ก็ดูเหมือนจะมีส่วนเกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานทุกอย่างของข้าราชการและสังคมไทย ทั้งนี้โดยอาศัยกองอำนวยการปราบปรามผู้เป็นภัยแก่สังคม และต่อมาก็คือ คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการ

---

¹สมบัติ จันทร์วงศ์. นิสิตนักศึกษาและประชาธิปไตยในเมืองไทย เก็บความจาก M.Rojaretnam "Students and Democracy in Contemporary Thailand," Southeast Asian Affairs 1974, Institute of Southeast Asia Studies, Singapore, 1974 ในจุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 กันยายน 2517 หน้า 5.

ทิวจิตคิดมิชอบ (ก.ต.ป.) ที่พ.อ.ณรงค์เป็นรองเลขาธิการอยู่เป็นหลัก การปฏิบัติงานของ พ.อ.ณรงค์ บางครั้งก็เป็นการก้าวท้าวเข้าไปในธุรกิจส่วนตัวอันชอบด้วยกฎหมายของประชาชน (แม้เมื่อในสมัยของคณะปฏิวัติก็เริ่มทำให้เกิดความไม่พอใจในตัว พ.อ.ณรงค์ กิตติขจร ขึ้น เหมือนกัน คงจะเห็นได้จากกรณีที่ พ.อ.ณรงค์ พยายามที่จะเข้าแข่งขันในตำแหน่งประธานสภา นิติบัญญัตินั้น พ.อ.ณรงค์ ต้องประสบความพ่ายแพ้ด้วยคะแนนเสียง 242:34)

ผู้ที่มีส่วนสำคัญในการสร้างขบวนการนิสิตนักศึกษา คือ อีรยุทธ บุญมี ซึ่งเป็นเลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในระหว่าง พ.ศ.2514-2515 ส่วนผู้นำนิสิตนักศึกษาที่รับช่วงต่อจากอีรยุทธ ก็มีความคิดเบื้องต้นอย่างเดียวกันคือ การต่อสู้เพื่อรัฐธรรมนูญ ถ้าจะแตกต่างกันก็ตรงที่ขณะที่ผู้นำนิสิตนักศึกษาคนอื่นเข้ารับช่วงต่อจาก อีรยุทธ บุญมี นั้น การต่อสู้ของนิสิตนักศึกษาได้แปรสภาพเจตนาธรรมย์ และเป้าหมายของขบวนการไปไกลยิ่งกว่าที่ผู้นำทางทหารของไทยขณะนั้นอาจคิดได้²

ในขณะที่อีรยุทธ กำลังก่อสร้างขบวนการนิสิตนักศึกษาอยู่นั้น การแสดงออกซึ่งกิจกรรมทางการเมืองในสมัยที่อำนาจเผด็จการทหารกำลังปกครองบ้านเมืองอยู่ ยังคงเป็นเรื่องที่น่ากลัว อันตราย ด้วยเหตุนี้ขบวนการนิสิตนักศึกษาจึงหันไปทำการรณรงค์ เพื่อต่อต้านการเข้ามาครอบงำเศรษฐกิจไทยของชาวญี่ปุ่น ซึ่งขณะนั้นประเทศไทยกำลังประสบกับภาวะการขาดดุลย์ทางการค้ากับประเทศญี่ปุ่นในอัตราที่สูงมาก การดำเนินงานของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษานั้น จึงสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่จะลดดุลย์การค้าที่เสียเปรียบญี่ปุ่นอยู่พอดี อย่างไรก็ตาม ความสำคัญของการต่อต้านญี่ปุ่นมิได้อยู่ที่เนื้อหาแต่อยู่ที่ว่าการต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นนั้น มีเป้าหมายที่การพัฒนา และการรวมตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของนักศึกษา ที่จริงแล้วอาจกล่าวได้ว่า การต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นนั้นมิได้ประสบผลสำเร็จอย่างที่ควรหวังเลย แต่ผลที่ได้รับก็คือ การเผยแพร่กิจกรรมของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษา โดยสื่อมวลชนทั้งหลายและการปลุกฝังความรู้สึกชาตินิยมในหมู่นิสิตนักศึกษา

² เล่มเดียวกัน หน้า 5-6.

เราจะพบว่าในตอนต้น ๆ ปี 2516 จะเต็มไปด้วยการประท้วงในรูปแบบต่าง ๆ ของนิสิตนักศึกษาที่วราชาอาณาจักร เช่น การประท้วงการประกวดนางสาวไทยของนิสิตนักศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ การรณรงค์ต่อต้านการซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย การประท้วงของนักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาการศึกษากรณีที่รัฐบาลไม่ยอมยกฐานะวิทยาลัยขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย ฯลฯ ผลของการประท้วงเหล่านี้อย่างหนึ่งก็คือ การสร้างความรู้สึกร่วมกันในบรรดานิสิตนักศึกษา และถึงแม้ว่าการประท้วงทั้งหลายจะหายไปโดยมิได้มีการประสานงานกันแต่อย่างใด แต่ความจริงก็มีอยู่ว่าไม่ว่าจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม นิสิตนักศึกษาก็มีวัตถุประสงค์ร่วมกันในอันที่จะ "ทำลาย" ระบบที่เป็นอยู่เดิม³

ก้าวสำคัญของพลังนิสิตนักศึกษา เกิดขึ้นเมื่อนิสิตนักศึกษาประสบความสำเร็จในการประท้วงประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 299 ซึ่งให้อำนาจแก่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมเหนือศาล การที่คณะปฏิวัติมิได้ดำเนินการอย่างเฉียบขาด ในขณะนั้นอาจเป็นเพราะว่า คณะปฏิวัติกำลังตั้งรัฐบาลใหม่ประกอบด้วยพิชิตสถาบันสยามมงกุฎราชกุมาร กำลังจะมีขึ้นพอดี อีกทั้งยังมีทนายความ นักกฎหมายและอาจารย์สอนกฎหมายอีกหลายคนสนับสนุนการประท้วงของนักศึกษาอยู่ด้วย จึงนับเป็นชัยชนะของนิสิตนักศึกษา และมีผลอย่างยิ่งต่อความรู้สึกของขบวนการนักศึกษาส่วนรวม

จากนั้นก็ถึงกรณีทุ่งใหญ่อัน้อฉาว⁴ ซึ่งเป็นผลเสียอย่างยิ่งต่อความนิยมและความเชื่อถือของรัฐบาล แต่ก็ไม่ร้ายแรงเท่ากับการต่ออายุราชการของทั้งจอมพลถนอม และพลเอก

³ที่เดียวกัน

⁴กรณีทุ่งใหญ่ คือ กรณีเฮลิคอปเตอร์ของทหารบกตกที่นครปฐม ปรากฏข้อเท็จจริงว่าบรรดานายทหารของกองทัพบกบางกลุ่ม นำเฮลิคอปเตอร์ดังกล่าวไปเที่ยวล่าสัตว์ในป่าสงวนที่เป็นเขตอนุรักษ์สัตว์ป่า หรือที่เรียกว่าทุ่งนเรศวร (ทุ่งใหญ่) จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อหนังสือพิมพ์ขอคุ้ยเรื่องนี้ จอมพลถนอมกลับชี้แจงปฏิเสธโดยอ้างว่านายทหารชุดดังกล่าวไปราชการลับชายแดนพม่า

ประกาศ และหลังจากนั้นไม่นานก็คือ การเปลี่ยนศเป็นจอมพลของพลเอกประภาส ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก อธิบดีกรมตำรวจและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยพร้อมๆ กัน

ยังไม่ทันที่การปฏิวัติใหญ่จะจางหายไป ก็เกิดการฉีกศึกษารวมค่าแห่งขึ้น และในขณะที่มีการต่อต้าน ดร.ศักดิ์ ผาสุกนิรันดร์ ซึ่งลอบซื้อนักศึกษารวมค่าแห่ง เพราะสาเหตุวิจารณ์การต่ออายุของจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็มีการประท้วงกรณีนักเรียนนายเรืออากาศ ได้เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยโดยไม่ต้องผ่านการสอบคัดเลือก การประท้วงของนิสิตนักศึกษากว่า 3 หมื่นคน เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2516 ขณะนั้นจัดได้ว่าเป็นการประท้วงที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของนักศึกษาในประวัติศาสตร์ไทย โดยนักศึกษาได้เรียกร้องให้ ดร.ศักดิ์ ลาออก ให้รับนักศึกษารวมค่าแห่งที่ถูกไล่ออกไปเข้ามาใหม่ และให้นักเรียนนายเรืออากาศออกไปจากจุฬาฯ แต่เมื่อธีรยุทธ ได้มากล่าวคำปราศรัยต่อที่ชุมนุมนั้น เขาได้เพิ่มข้อเรียกร้องเข้าไปอีกข้อหนึ่ง คือ ให้มีรัฐธรรมนูญ ภายใน 6 เดือน

จะเห็นได้ว่า ในระยะหลังนี้ นิสิตนักศึกษาได้รับการสนับสนุนจากประชาชนมากขึ้น แต่อย่างไรก็ดีสาระสำคัญของ การประท้วงก็ยังคงเป็นเรื่องทางการศึกษา และการเล่าเรียนเกินกว่าจะเรียกร้องความสนใจของประชาชนได้เงินที่สุด รัฐบาลขณะนั้นทำท่าว่าจะยินยอมตามคำเรียกร้องของนิสิตนักศึกษาและกลับคำในภายหลัง เช่น แทนที่จะรับเข้าเป็นนักศึกษา กลับให้มีการพักการเรียนของนักศึกษารวมค่าแห่ง ที่ถูกไล่ออกสองเทอมก่อนนั้น ได้ทำให้นิสิตนักศึกษาไม่ไว้วางใจรัฐบาล ซึ่งจะเป็นผลเสียหายอย่างร้ายแรงต่อรัฐบาลในอีกไม่กี่เดือนต่อมา

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่าง พ.อ.ณรงค์ กิตติขจร กับนิสิตนักศึกษานั้น ในตอนนั้น พ.อ.ณรงค์ พยายามจะมีความสัมพันธ์กับนิสิตนักศึกษาอยู่เหมือนกัน เช่น การไปพบนิสิตนักศึกษา ประธานมิตร ในเดือนมกราคม 2516 แต่พอถึงเดือนมีนาคม พ.อ.ณรงค์ก็เริ่มวิจารณ์กระบวนการนักศึกษาว่าไม่มีจุดประสงค์ที่แน่นอน

เมื่อคราวที่นักศึกษาประท้วง ดร.ศักดิ์ พ.อ.ณรงค์ กล่าวโจมตี ธีรยุทธ และศูนย์นิสิตนักศึกษาโดยตรง และเมื่อถึงเดือนกรกฎาคม เห็นได้ชัดว่า พ.อ.ณรงค์ และนิสิตนักศึกษาอยู่คน

ละข้างกัน แต่ในขณะที่นิสิตนักศึกษาที่กำลังเพิ่มขึ้น การใช้อำนาจอย่างตามอำเภอใจของ พ.อ.ณรงค์ นั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การตรวจเก็บภาษี และในเรื่องการค้าขายได้ทำให้ พ.อ.ณรงค์ มีศัตรูมากมาย และในไม่ช้าก็เริ่มมีการจับขบกันในวงการธุรกิจว่า พ.อ.ณรงค์ ใช้ คณะกรรมการตรวจสอบและป้องกันปราบปรามการทุจริตคดีมิชอบ (ก.ต.ป.) เป็นเครื่องมือ โฆษณาทางการเมือง และเพิ่มพูนรายได้ทรัพย์สินให้กับตัวเอง ในบรรยากาศเช่นนี้เอง ขณะที่ หลังของฝ่ายนิสิตนักศึกษา กำลังเป็นรูปร่างขึ้นไปเรื่อย ๆ และในขณะที่ประชาชนกำลังเบื่อหน่าย รัฐบาลของจอมพลถนอม และ พ.อ.ณรงค์ ก็เกิดการจับกุมกบฏรัฐธรรมนูญ 13 คน

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังการจับกุมกบฏรัฐธรรมนูญ 13 คน จนถึงการใช้คนล้มรัฐบาล จอมพลถนอมกับพวก อาจกล่าวได้ว่ามีผลสืบเนื่องมาจากการสนับสนุนของนิสิตนักศึกษา อย่าง พร้อมเพรียงของประชาชนโดยทั่วไป เพราะรัฐบาลไม่อาจแก้ปัญหาการค้าข้าวที่ขึ้นสูงเกินไป การ ทำลายสภาพแวดล้อม การจรรยาที่ติดขัดในเมืองหลวง การระบาดของคอร์ปชั่น ล้วนแต่ส่งเสริม ให้ประชาชนหาทางออกด้วยการประท้วงทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมื่อการต่อสู้เพื่อ รัฐธรรมนูญในประเทศที่ไม่มีรัฐธรรมนูญนั้น ได้กลายเป็นวิธีแสดงออก ซึ่งการต่อต้านรัฐบาลอย่าง หนึ่งไป แต่ควรเป็นที่สังเกตว่า การปฏิวัติครั้งนี้ กระทำโดยนิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็นบุคคลชั้นนำของ ประเทศ และเป็นชนชั้นกลางหรือชั้นสูงในกรุงเทพฯ อาจกล่าวได้ว่าไม่ใช่การปฏิวัติของมวลชน ในประเทศไทย แต่อย่างน้อยที่สุดมันก็แสดงให้เห็นว่าอำนาจอยู่ที่ไหน

นับตั้งแต่เหตุการณ์ที่เรียกว่า "วันมหาวิปโยค" ได้สิ้นสุดลง⁵ และจอมพลถนอม จอมพลประภาส และพ.อ.ณรงค์ ได้เดินทางออกนอกประเทศไปแล้ว เหตุการณ์ต่าง ๆ ก็ยุติลง และนายสัญญา ธรรมศักดิ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในขณะนั้นก็ได้รับพระบรมราชโอง การโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแห่งประเทศไทยสืบไป นายสัญญาได้เร่ง

---

⁵สิ้นสุดลงในวันที่ 16 ตุลาคม 2516 เมื่อสถานีวิทยุกระจายเสียง และโทรทัศน์ ได้ประกาศว่า "บุคคลทั้ง 3" ได้เดินทางออกนอกประเทศไปแล้ว

ริบจัดตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นบริหารประเทศ จุดหมายปลายทางคือ การร่างรัฐธรรมนูญปกครอง
ประเทศโดยเร็วที่สุด

หลังจาก 14 ตุลาคม 2516 ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัย
ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรี และยังคงใช้ธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ.2515
ของจอมพลถนอม กิตติขจร และสภานิติบัญญัติแห่งชาติ จนถึง 16 ธันวาคม 2516 จึงได้มีพระ
ราชกำหนดยุบสภานิติบัญญัติ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้บุคคลทั่วประเทศทุกอาชีพเป็นสมาชิก
สมัชชาแห่งชาติ จำนวน 2347 คน ศาสตราจารย์บุญชนะ อัดถากร ก็เป็นคนหนึ่งที่ได้รับการแต่งตั้ง
ตั้งให้เป็นสมาชิกสมัชชาแห่งชาติด้วย และให้สมาชิกสมัชชาแห่งชาติเลือกกันเองว่าผู้ใดจะเหมาะ
ทาหน้าที่เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ไว้เพียง 229 คน โดยให้มีหน้าที่ในการร่างกฎหมาย
รัฐธรรมนูญนอกเหนือไปจากการออกกฎหมายธรรมดาอีกด้วย เนื่องจากเป็นการประชุมสมัชชา
แห่งชาติในครั้งแรกกระทำกันที่สนามม้าราชตฤณมัยสมาคม จึงเรียกกันว่าสภา "สนามม้า"
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นประธานสภานิติบัญญัติ ศาสตราจารย์ประภาศน์ อวยชัย เป็นรอง
ประธานสภานิติบัญญัติ ศาสตราจารย์บุญชนะ อัดถากร ก็ได้รับเลือกตั้งให้อยู่ในสภานิติบัญญัติแห่ง
ชาตินี้ด้วย เป็นลำดับที่ 25

ในช่วงปี พ.ศ.2516-2517 ได้เกิดกลุ่มการเมืองขึ้นในสมาชิกสภานิติบัญญัติชุดนี้ เรียก
ว่า "กลุ่มคูสิต 99" ประกอบด้วยผู้นำในวงการธุรกิจธนาคาร รัฐวิสาหกิจ และข้าราชการระดับ
สูง โดยมีกลุ่มนายเกษม จาติกวณิช เป็นแกนนำของกลุ่มคูสิต 99 กลุ่มนี้เป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่มี
บทบาท และตำแหน่งหน้าที่มากพอสมควร เพราะมีสมาชิกกลุ่มสำคัญ มาก อาทิ นายสุกิจ
นิมมานเหมินทร์ อธิการบดีมหาวิทยาลัย, นายนิสสัย เวชชาชีวะ ฯลฯ⁶

---

⁶รายละเอียดโปรดดู โพธิ์ แฉล้มเจียง, ชีวิตต่อสู้ทางการเมือง นายกฯ สัญญา,
ประธานสภาฯ คึกฤทธิ์ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อานวยสาส์น, 2517), หน้า 262-270.

เหตุการณ์ในสภานิติบัญญัติครั้งนี้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ปราโมช कुมสถานการณได้พอสสมควร แต่บรรดาอาจารย์และคนหนุ่มๆ ตลอดจนสมาชิกที่เป็นคนงานและชาวนา ได้ออกความคิดเห็นใน สภาให้เป็นไปในทางที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงต่างๆ เป็นอันมาก คณะรัฐบาลสัญญาต้องใจเย็นและ รับมติของสภาไปปฏิบัติเท่าที่จะสามารถทำได้

ต่อมาในปี 2517 เมื่อ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ลาออกจากประธานสภานิติบัญญัติ เพื่อไปเตรียมการตั้งพรรคกิจสังคม และลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร สภานิติบัญญัติจึง ได้มีการเลือกตั้งประธานสภานิติบัญญัติ และรองประธานสภานิติบัญญัติขึ้นใหม่ ผลปรากฏว่า ศาสตราจารย์ประภาศน์ อวยชัย ได้เป็นประธานสภานิติบัญญัติ, ศาสตราจารย์บุญชนะ อัครถาวร ได้เป็นรองประธานสภานิติบัญญัติก็ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2517 และมีการเลือก ตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2518

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2517 นี้ประกาศใช้เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2517 มีบทบัญญัติรวมทั้งสิ้น 238 มาตรา มีเนื้อหาสาระมากกว่ารัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ เป็นรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดเมื่อเทียบกับรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ ที่เคยมีมา รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2517 มีสาระสำคัญโดยสรุป คือ⁷

1. มี 2 สภา ประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งสมาชิกมาจากการเลือกตั้ง จำนวน ไม่น้อยกว่า 240 คน และไม่เกิน 300 คน ดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี มีอำนาจเต็มทั้งในการ ออกกฎหมาย และควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของคณะรัฐมนตรี ส่วนวุฒิสภาประกอบด้วย สมาชิก 100 คน มาจากการแต่งตั้งโดยพระมหากษัตริย์ ตามคำแนะนำของนายกรัฐมนตรี มีวาระ ในการดำรงตำแหน่ง 6 ปี แต่ทุกๆ 3 ปี สมาชิกจำนวนครึ่งหนึ่งจะต้องออกไปเพื่อเปิดโอกาส

---

⁷ กระมล ทองธรรมชาติ, วิวัฒนาการของระบอบรัฐธรรมนูญไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ เทวดำ, 2520) หน้า 105-119.

ให้พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งสมาชิกใหม่ วุฒิสมาชิกมีหน้าที่เพียงกลั่นกรองกฎหมายที่ผ่านการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรแล้วเท่านั้น และมีอำนาจควบคุมการบริหารราชการแผ่นดินของคณะรัฐมนตรีบ้างเล็กน้อย เช่น ตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีได้ เป็นต้น แต่ไม่มีอำนาจร่วมในการอภิปรายและการออกเสียงไม่ไว้วางใจแต่อย่างใด

2. ข้าราชการประจำจะดำรงตำแหน่งทางการเมือง เช่น รัฐมนตรี สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือที่ปรึกษาของรัฐบาลในขณะเดียวกันไม่ได้

3. แยกนักการเมืองออกจากวงการค้าและธุรกิจที่มุ่งหากำไร

4. บังคับให้ผู้สมัครเป็นสมาชิกผู้แทนราษฎร ต้องสังกัดพรรคการเมืองใด พรรคการเมืองหนึ่ง

5. หัวหน้าคณะรัฐบาลต้องเป็นผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากราษฎรเท่านั้น

ภายหลังจากที่รัฐบาลของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ บริหารประเทศไปได้ระยะหนึ่งก็ปรากฏว่ารัฐบาลชุดนี้ต้องประสบกับปัญหานานัปการทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งรัฐบาลก็พยายามที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยความสุจริตและนุ่มนวล

เหตุการณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระยะนี้ประกอบด้วย

1. ผลสะท้อนจากวันที่ 16 ตุลาคม 2516 ทำให้บุคคลละเมิดกฎหมายและเรียกร้องที่ตนต้องการด้วยวิธีรุนแรงมากขึ้น ทำให้สถานการณ์ยุ่งเหยิงไม่เรียบร้อยอยู่ตลอดเวลา รัฐบาลก็ไม่กล้าใช้อำนาจรุนแรงเพราะเกรงประวัติศาสตร์จะซ้ำรอย เหตุการณ์จึงยุ่งยากมากขึ้น⁸

2. การจัดตั้งคณะรัฐมนตรีของนายสัญญากระทำอย่างรีบด่วนหลัง 16 ตุลาคม และไม่มีเวลาจะไปทาบถามบุคคลใดได้มากนัก ซึ่งทำให้คณะรัฐมนตรีมีทั้งคนแก่ ซึ่งประชาชนไม่รู้จักพอ

⁸อาจจะกล่าวได้ว่ามีการชุมนุมและเดินขบวนเรียกร้องสิทธิ และความเป็นธรรมกันอยู่เป็นประจำเกือบทุกวัน ไม่ว่าจะเป็นพวกกรรมกร ชาวไร่ชาวนา แม่ค้าหาบเร่ นิสิตนักศึกษา

ใจและคนใหม่ซึ่งมือยังไม่ถึงขั้น

3. ปัญหาราคาน้ำมันตลาดโลกขึ้นสูง มีผลทำให้รัฐบาลต้องขึ้นราคาน้ำมันในประเทศ ใ้ราคาน้ำมันในประเทศขาดแคลน ส่งผลกระทบกระเทือนต่อการผลิตสินค้าต่างๆ ทำให้เครื่องอุปโภค บริโภคและบริการต่างๆ มีราคาขึ้นตามไปด้วย⁹

4. นโยบายการคลังของนายบุญมา วงศ์สุวรรณ รัฐมนตรีว่าการคลังฯ ใช้นโยบายประหยัดไม่กู้ เงินเพิ่ม จึงต้องเก็บภาษีภายในเพิ่มโดยเฉพาะภาษีคนรวยทำให้ถูกโจมตีมาก แต่ก็ส่งผลดีในระยะหลังต่อมา

5. รัฐบาลบริหารประเทศด้วยความไม่สบายใจตลอดเวลาด้วยเรื่องผู้สู้อำนาจจะ กลับมาปฏิบัติซ้ำซ้อน ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์จะฉวยโอกาส ความรุนแรงของนิสิตนักศึกษา ประชาชนตลอดจนการแตกสามัคคีระหว่าง ทหาร ตำรวจกับประชาชน ทำให้รัฐบาลไม่กล้าใช้อำนาจรุนแรง

6. สภานิติบัญญัติไม่พยายามให้ความร่วมมือกับรัฐบาล แต่เป็นตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์ที่จะปกป้องประโยชน์ของกลุ่ม เช่น ข้าราชการ พ่อค้า นักธุรกิจ และธนาคาร และบีบบังคับรัฐบาลด้วยการไม่ผ่านกฎหมายต่างๆ หลายฉบับ เช่น ไม่ยอมยกเลิกประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 53 ทำให้ค้าขายกับสาธารณรัฐประชาชนจีนไม่ได้¹⁰

---

⁹ใน พ.ศ.2516 สถิติการใช้น้ำมันของไทย ปรากฏว่าใช้น้ำมันเบนซิน 1,600 ล้านลิตร น้ำมันดีเซล 2,700 ล้านลิตร เจลลี่ใช้น้ำมันวันละ 8.3 ล้านลิตร การใช้น้ำมันกันอย่างฟุ่มเฟือยเช่นนี้มีการขึ้นราคาน้ำมัน มีผลทำให้เรือประมงนับหมื่นลำทั่วประเทศต้องจอดนิ่งอยู่ที่ท่าเพราะขาดน้ำมัน

¹⁰"ไทยน้อย" (นามแฝง) เกมการเมืองของนายสัญญา ธรรมศักดิ์. (กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา 2517), หน้า 103-104.

7. ปัญหาเรื่อง ดร.ศักดิ์ ผาสุกนิรันดร์ จะกลับเข้าเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหง รัฐมนตรีหลายคนยืนยันให้ ดร.ศักดิ์ กลับเข้าเป็นอธิการบดีได้ ปัญหา ดร.ศักดิ์ จะก่อให้เกิดความแตกแยกรุนแรง เพราะศูนย์นิสิตนักศึกษาและกรรมกรจะสนับสนุนนักศึกษาฝ่ายค้านที่ไม่ต้องการให้ ดร.ศักดิ์ กลับเข้ามาเป็นอธิการบดีอีก¹¹

8. ปัญหาครูโรงเรียนราษฎร์ถูกเจ้าของโรงเรียนราษฎร์เลิกจ้าง ทำให้ครูถูกไล่อพยพ และถ้าจ้างก็จะให้ค่าสอนถูกมาก โดยเจ้าของโรงเรียนราษฎร์อ้างว่าไม่มีเงินจ้างเพราะกระทรวงศึกษาธิการไม่ยอมให้ขึ้นค่าเล่าเรียน¹²

9. ปัญหาน้ำในแม่น้ำแม่กลองเน่า เพราะโรงงานอุตสาหกรรมน้ำตาลปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำ รัฐบาลไม่สามารถดำเนินการกับโรงงานอุตสาหกรรมเหล่านั้นอย่างเด็ดขาด ทำให้ประชาชนเดือดร้อนมาก โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่สองฟากฝั่งลำน้ำแม่กลอง

10. คณะกรรมาธิการแปรญัตติร่างรัฐธรรมนูญ และสภาดำเนินการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญอย่างชักช้า ทำให้สื่อมวลชนกล่าวโจมตีว่านายสัญญาต้องการหน่วงเวลาไว้เพื่อจะได้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป¹³

11. การที่สมาชิกสภานิติบัญญัติยื่นหนังสือให้นายกรัฐมนตรีใช้มาตรา 17 ยึดทรัพย์สินของ 3 ทหารราชย์และครอบครัว โดยได้รับการสนับสนุนจากนักศึกษาประชาชนหนังสือพิมพ์เป็นระยะๆ มา ทำให้นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีบางคนที่ตั้งมั่นอยู่ในเมโนธรรมของนักกฎหมายต้องลำบากใจ เพราะไม่ต้องการใช้มาตรา 17 ทำให้คิดถึงการลาออก¹⁴

¹¹ เล่มเดียวกัน หน้า 191-193.

¹² เล่มเดียวกัน หน้า 153-165.

¹³ เล่มเดียวกัน หน้า 177.

¹⁴ เล่มเดียวกัน หน้า 187.

12. เสียงเรียกร้องจากประชาชนให้รัฐบาลปรับปรุงคณะรัฐมนตรีบางกระทรวง เช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงอุตสาหกรรม เป็นต้น แต่นายสัญญาถือว่าท่านเป็นผู้รับผิดชอบต่อคณะรัฐมนตรีทั้งหมด เพราะเป็นผู้ไปเชิญเข้ามาร่วมรัฐบาล อีกประการหนึ่งก็เป็นเพียงรัฐบาลชั่วคราว ซึ่งเข้ามารับตำแหน่งจนกว่าจะมีการร่างรัฐธรรมนูญเสร็จ และมีรัฐบาลที่เลือกตั้งโดยประชาชนเข้ามาบริหารประเทศ ถ้าจะปรับปรุงก็ต้องลาออกทั้งหมด

ด้วยเหตุนี้ นายสัญญาจึงกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่แล้วสภากลางมติให้นายสัญญาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งการเป็นรัฐบาลในครั้งนี้ นายสัญญาได้ถือโอกาสปรับปรุงคณะรัฐมนตรีด้วย ประกาศใช้รัฐธรรมนูญในวันที่ 7 ตุลาคม 2517 และ 15 ตุลาคม 2517 ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติพรรคการเมือง กำหนดการเลือกตั้ง 26 มกราคม พ.ศ. 2518 ผลการเลือกตั้งพรรคประชาธิปัตย์ได้ที่นั่งมากที่สุด 72 ที่นั่ง อันดับรองลงมาคือ พรรคธรรมสังคม 45 ที่นั่งชาติไทย 28 ที่นั่ง เกษตรสังคม 19 ที่นั่ง และกิจสังคม 18 ที่นั่ง พรรคประชาธิปัตย์กับพรรคเกษตรสังคมได้อำนาจการจัดตั้งรัฐบาล แทนรัฐบาลสัญญาที่ลาออกไป ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และนายเสวต เปี่ยมพงษ์สานต์ เป็นรองนายกรัฐมนตรี แต่รัฐบาลชุดนี้ไม่ได้รับความไว้วางใจจากสภา เมื่อแถลงนโยบายต่อสภาใน 6 มีนาคม 2518

มรว.ศีกฤทธิ ปราโมช ได้เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลใหม่ โดยร่วมกับพรรคต่างๆ หลายพรรค มีพลตรีประมาธ อติเรกสารจากพรรคชาติไทย เป็นรองนายกรัฐมนตรี ได้รับความไว้วางใจจากสภา แต่รัฐบาลขาดเสถียรภาพเพราะการจัดตั้งรัฐบาลแบบสหพรรคทำให้เกิดปัญหาคำณการแบ่งสรรตำแหน่งทางการเมือง และผลประโยชน์ต่างๆ ต่อมาจึงมีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรี (8 มกราคม 2519) และตั้งนายทวีช กลิ่นประทุม จากพรรคธรรมสังคม นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ จากพรรคกิจสังคมเข้าดำรงตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีเพิ่มเติม ความไม่พอใจในเรื่องตำแหน่งทางการเมืองและปัญหาต่างๆ ของประเทศ ฝ่ายค้านจึงจะเสนอญัตติขอเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล (14 มกราคม 2519) ดังนั้น มรว.ศีกฤทธิ ปราโมช จึงได้ประกาศพระราชกฤษฎีกายุบ

สภา 12 มกราคม 2519 และกำหนดการเลือกตั้งใหม่ 4 เมษายน 2519 ผลการเลือกตั้ง พรรคประชาธิปไตยได้ 114 ที่นั่ง ชาติไทย 56 ที่นั่ง กิจสังคม 45 ที่นั่ง ธรรมสังคม 28 ที่นั่ง เกษตรสังคม 9 ที่นั่ง สังคมชาตินิยม 8 ที่นั่ง พรรคประชาธิปไตยจึงเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลร่วมกัน 4 พรรค คือ ร่วมกับพรรคชาติไทย ธรรมสังคม และสังคมชาตินิยม ระหว่างที่รัฐบาล จตุรพรรค บริหารประเทศได้เกิดความวุ่นวายเนื่องมาจากการเดินทางกลับเข้าประเทศของจอมพลประภาส จารุเสถียร (15 สิงหาคม 2519) การกลับเข้าประเทศของจอมพลถนอม กิตติขจร (19 กันยายน 2519) การแสดงบทบาททางการเมืองของกลุ่มกระต๊อง กลุ่มนวพล และศูนย์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นมากมาย ดังนั้น 23 กันยายน 2519 มรว.เสนีย์ ปราโมช จึงกราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง

ต่อจากนั้นได้มีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่อีกวาระหนึ่ง แต่สภาวะการณ์เนื่องมาจากการกลับเข้าประเทศของกลุ่มที่ถูกขนานนามว่า "ทรราชย์" ทำให้เกิดการชุมนุมประท้วง จึงกลายเป็นเหตุการณ์รุนแรงในวันที่ 6 ตุลาคม 2519 ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พลเรือเอกสงัด ชลออยู่ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในรัฐบาล มรว.เสนีย์ ปราโมช ชุดที่ 2 จึงเข้ายึดอำนาจในนามของคณะปฏิรูปการปกครอง ประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติพรรคการเมือง 2517 จับกุมบุคคลที่เกี่ยวข้องในกรณี 6 ตุลาคม 2519 และปลดย้ายข้าราชการทั้งทหารและพลเรือน ต่อจากนั้น ได้กราบถวายบังคมทูลถวายรัฐธรรมนูญปกครองราชอาณาจักรปี พ.ศ. 2519 ให้ทรงลงพระปรมาภิไธย และแต่งตั้งรัฐบาล มีนายธานินทร์ กรัยวิเชียร เป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีสภาปฏิรูปทำหน้าที่ในลักษณะควบคุมการบริหารงานของรัฐบาล รัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร บริหารประเทศด้วยความเด็ดขาด มีการปราบปรามผู้ก่อการร้าย, ปิดหนังสือพิมพ์, นักศึกษาต้องชงก การจัดกิจกรรมต่างๆ ลงชั่วระยะหนึ่ง, เผยแพร่ประชาธิปไตยอย่างเต็มที่ 26 มีนาคม 2520 เกิดกบฏนำโดยพลเอกฉลาด หิรัญศิริ แต่ล้มเหลวจึงผู้เกี่ยวข้องถูกจับกุมทั้งนักหนังสือพิมพ์ ข้าราชการทหาร และตำรวจ พลเอกฉลาด หิรัญศิริ ผู้นำกบฏ ถูกประหารชีวิต (21 เมษายน 2520)

ผลสำคัญจากการก่อการณ์นองเลือดกรณี 6 ตุลาคม และการนโยบายขวาจัดสุดขั้วก็คือ ทำให้นักศึกษาประชาชนจำนวนมากคัดลึนใจลาจากเมือง เดินทางไปยังเขตชนบทเพื่อร่วมกับ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยทำการต่อสู้ปฏิวัติต่อไป ซึ่งปรากฏการณ์ที่ไม่เคยเกิดขึ้นในสังคม ไทยมาก่อน ที่นักศึกษาประชาชนจำนวนมากเช่นนี้ คัดลึนใจที่จะใช้ชีวิตต่อสู้ด้วยอาวุธ เป็นหนทาง ต่อสู้ที่จะนำมาซึ่งประชาธิปไตย และสังคมนิยมในประเทศไทย ในสมัยรัฐบาลธานินทร์ สงคราม กลางเมืองระหว่างฝ่ายรัฐบาลและพรรคคอมมิวนิสต์ จึงขยายขอบเขตอย่างกว้างขวางในชนบท ทั่วประเทศ ซึ่งสร้างความเสียหายให้แก่ชีวิต และทรัพย์สินของประชาชนเป็นจำนวนมาก

การเดินทางสู่เขตป่าเขาเป็นจำนวนมากของนิสิตนักศึกษาปัญญาชน กับการใช้นโยบาย ขวาสุดขั้ว ทำให้รัฐบาลธานินทร์ไม่เป็นที่นิยม ดังนั้น ในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2520 กลุ่ม ทหารที่อ้างตนว่าเป็น "คณะปฏิวัติ" นำโดย พล.ร.อ.สงัด ชลออยู่ ได้ทำการยึดอำนาจอีกครั้ง โดยล้มรัฐบาลธานินทร์ และยุบสภาปฏิรูป แต่กระนั้นต่อมา ธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้รับแต่งตั้ง เป็นองคมนตรี สำหรับคณะผู้ยึดอำนาจครั้งนี้ แทนที่ พล.ร.อ.สงัด ชลออยู่ หัวหน้าคณะปฏิวัติจะ ได้เป็นนายกรัฐมนตรี ปรากฏว่าวันที่ 11 พฤศจิกายน พ.ศ. 2520 พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ กลับถูกประกาศให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีรักษาการ มีการเลิกใช้นโยบายขวาสุดขั้ว เช่นสมัยรัฐบาลธานินทร์ โดยยอมผ่อนปรนให้ประชาชนมีสิทธิทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น นั่นคือการ สัญญาว่าจะดำเนินการให้มีการร่างรัฐธรรมนูญ และให้มีการเลือกตั้งครั้งใหม่ในเวลาราว 1 ปี ปรากฏว่ารัฐบาลเกรียงศักดิ์ สามารถร่างรัฐธรรมนูญใหม่เสร็จใน พ.ศ. 2521 และกำหนดให้ มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2522 ในการเลือกตั้งครั้งนี้ พรรคกิจสังคม ได้เสียงมากที่สุด คือ 88 เสียง พรรคชาติไทยได้ 47 เสียง พรรคประชาธิปัตย์ได้ 35 เสียง และพรรคประชากรไทยได้ 32 เสียง แต่เป็นที่น่าสังเกตคือการเลือกตั้งครั้งนี้มีผู้สมัครอิสระถึง 40 คนได้รับเลือกตั้ง มีเสียงพรรคเล็กพรรคน้อยอีก 23 เสียง พรรคเสรีธรรมซึ่งสนับสนุน พล.อ.เกรียงศักดิ์ ได้รับเลือกตั้งมา 26 เสียง พล.อ.เกรียงศักดิ์ จึงได้เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลโดย อาศัยเสียงข้งน้อยในสภาผู้แทนราษฎร คือมีพรรคเสรีธรรม กลุ่มอิสระ และพรรคเล็กสนับสนุน

พรรคการเมืองสำคัญ เช่น พรรคกิจสังคม พรรคชาติไทย และพรรคประชาธิปัตย์กลายเป็นฝ่ายค้าน แต่รัฐบาลก็ยังคุมอำนาจต่อมา โดยอาศัยเสียงจากวุฒิสภา ซึ่งเป็นสภาที่รัฐบาลแต่งตั้งและควบคุมโดยฝ่ายทหารเป็นผู้ช่วยสนับสนุนรัฐบาล ระบอบของพลเอกเกรียงศักดิ์จึงถูกเรียกต่อมาว่า "ประชาธิปไตยครึ่งใบ" ซึ่งแสดงความหมายว่า ยังมีเผด็จการอยู่อีกครึ่งใบ

ในสมัยของพล.อ.เกรียงศักดิ์ นี้เอง ที่รัฐบาลได้ใช้นโยบายผ่อนคลายนโยบายให้เสรีภาพทางการเมืองมากขึ้นด้วย โดยมีการปล่อยผู้ต้องหามักยสังคมนิยมที่ถูกจับไว้ และต่อมาก็ได้ปล่อยกลุ่มผู้นำนักศึกษาที่ถูกจับกุมเนื่องในกรณี 6 ตุลาคม และตั้งแต่ พ.ศ. 2522 ขบวนการนิสิตนักศึกษาได้รับอนุญาตให้ฟื้นฟูบทบาทขึ้นมาใหม่ อันนำมาซึ่งการก่อตั้งองค์การประสานของนิสิตนักศึกษาที่เรียกว่า "องค์การนักศึกษา 18 สถาบัน" นอกจากนี้แล้วขบวนการกรรมกร ก็เริ่มฟื้นตัวขึ้นด้วยเช่นกัน โดยสหภาพแรงงานทั้งหลายเริ่มกลับมามีบทบาท แต่กระนั้นก็จะเห็นได้ว่า รัฐบาลเกรียงศักดิ์นั้น ได้เข้ามาแทรกแซงองค์การของกรรมกรมากขึ้น โดยพยายามที่จะเข้ามาควบคุมการเคลื่อนไหวของขบวนการกรรมกร ในขณะที่เดียวกัน รัฐบาลของ พล.อ.เกรียงศักดิ์ ก็ได้รับเปลี่ยนดำเนินนโยบายต่างประเทศ โดยผ่อนคลายนโยบายการเผชิญหน้ากับเพื่อนบ้านที่เป็นสังคมนิยม และเปิดเจรจากับประเทศสังคมนิยมชั้นนำ ในกรณีนี้ พล.อ.เกรียงศักดิ์ ได้เดินทางไปเยือนจีน และสหภาพโซเวียตด้วยตนเอง โดยเฉพาะในกรณีของจีน พล.อ.เกรียงศักดิ์สามารถเจรจากับรัฐบาลจีนรับปากที่จะลดความช่วยเหลือพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จึงทำให้สถานการณ์ภายในประเทศลดความตึงเครียดลง

พล.อ.เกรียงศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีอยู่จนถึงต้นปี พ.ศ. 2523 ก็เกิดวิกฤตการณ์เรื่องการขึ้นราคาน้ำมัน เนื่องจากความผันผวนของราคาน้ำมันในตลาดโลก กรณีนี้และนำมาซึ่งการประท้วงอย่างกว้างขวางของนักศึกษาประชาชน โดยโจมตีว่า รัฐบาลได้ผลักภาระบริษัทน้ำมัน มาให้ประชาชนแบกรับ ในกรณีกลุ่มนักศึกษา 18 สถาบัน ได้มีการจัดการชุมนุมขึ้นหลายครั้ง โดยเฉพาะในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ ให้นัดชุมนุมใหญ่ที่สนามหลวง ซึ่งเป็นครั้งแรก นับตั้งแต่ พ.ศ. 2519 ที่มีการชุมนุมสนามหลวงดังกล่าว ซึ่งปรากฏว่า มีประชาชนเข้าร่วมการชุมนุมเป็นจำนวน

มากเกินคาด นอกจากนั้นก็กลุ่มพรรคการเมืองคือ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม และพรรคประชากรไทย ก็ได้ร่วมกันลงชื่อขอเปิดประชุมสภาสมัยวิสามัญ เพื่อชกพอกนโยบายของรัฐบาล และเตรียมลงมติไม่ไว้วางใจรัฐบาล ดังนั้น พล.อ.เกรียงศักดิ์ จึงต้องถูกบีบให้ลาออกเมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2523 ในโอกาสที่เปิดประชุมสภาสมัยวิสามัญวันแรกนั่นเอง และ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ผู้บัญชาการทหารบก ก็ได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทนต่อมา โดยมีพรรคการเมืองต่างๆ สนับสนุนที่สำคัญคือ พรรคกิจสังคม พรรคชาติไทย และพรรคประชาธิปัตย์ ส่วน พล.อ.เกรียงศักดิ์ ก็ยังคงพยายามมีบทบาทต่อมา โดยการจัดตั้งพรรคการเมืองคือ "พรรคชาติประชาธิปไตย" ขึ้นเพื่อเป็นฐานในการรณรงค์ทางการเมือง

ในระยะแรกของสมัยของ พล.อ.เปรมนี้เอง วิกฤตการณ์ทางการเมืองหลายอย่างก็ค่อยๆ ผ่อนคลายลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางการเมือง เนื่องจากความแตกแยกของขบวนการคอมมิวนิสต์ในทางสากล ซึ่งสืบเนื่องจากการที่เวียดนามก่อการปฏิวัติ และล้มล้างรัฐบาลเขมรแดงของกัมพูชาเมื่อต้นปี พ.ศ. 2522 และตามมาด้วยการที่จีนบุกเวียดนามทางด้านเหนือเพื่อทำ "สงครามสังคมนิยม" เวียดนาม ในกรณีเหล่านี้ทำให้สมาชิกในหมู่คอมมิวนิสต์สากลขาดสะบั้น และได้เข้ามาสู่การล่มสลายของขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย ในระยะ พ.ศ. 2523-2525 ด้วย นักศึกษาที่เข้าไปร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ผู้รบอยู่ในเขตป่า เขาก็ค่อยๆ กลับคืนเมือง จึงทำให้การคุกคามระบบการเมืองโดยพรรคคอมมิวนิสต์เสื่อมพลังลง สงครามกลางเมืองที่เกิดขึ้นในชนบททั่วประเทศก็ลดกระแสลง และทำให้ขบวนการนักศึกษาอ่อนกำลังลงด้วย แต่กระนั้นขบวนการกรรมกรยังมีบทบาทอยู่มาก และองค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้จึงเท่ากับเป็นผู้รักษาและสืบทอดบทบาทของขบวนการมวลชนต่อมา

ถึงกระนั้นการที่ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้ ก็เพราะอาศัยฐานจากภายในกองทัพเป็นหลัก มิได้มาด้วยกลไกรัฐสภาโดยตรง เพราะปรากฏว่า ในขณะที่ พล.อ.เปรม ขึ้นรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีนั้นก็ควบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกไว้ด้วย ต่อมาในเดือนกันยายน พ.ศ. 2523 กองทัพบกก็ได้ทำเรื่องขอต่ออายุราชการให้ พล.อ.เปรม อีก 1

ปี ดังนั้นในระยะแรกของสมัย พล.อ.เปรม จึงเป็นเช่นเดียวกับสมัยของ พล.อ.เกรียงศักดิ์ ที่ กองทัพยังคงมีอำนาจกำหนดความเป็นไปทางการเมืองอย่างมาก เท่ากับว่า พล.อ.เปรม ได้ รักษาและสืบทอด "ประชาธิปไตยครึ่งใบ" ต่อไป ยิ่งกว่านั้นที่นาสังเกตก็คือ การที่ พล.อ.เปรม เข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ด้วยแนวคิดแบบข้าราชการประจำ และเป็นนักการเมืองที่ เกลียดกส่วการเมือง จึงค่อนข้างจะวางตัวอยู่เหนือระบอบรัฐสภา เช่นในวันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2525 มีผู้เสนอให้นายกรัฐมนตรีลงสมัครเลือกตั้งในการเลือกตั้ง พ.ศ. 2526 แต่ พล.อ.เปรมได้แถลงว่า คนไม่ทะเลาะทะเลาะกันทางการเมือง เหตุที่รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพราะได้รับความไว้วางใจจากรัฐสภา และก็ไม่เคยคิดที่จะลงสมัครรับเลือกตั้ง

ในประเด็น เรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตยนั้น กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน ต่างๆ ได้รวมตัวกันจัดตั้งขึ้นเป็น "คณะกรรมการรณรงค์เพื่อให้รัฐธรรมนูญเป็นประชาธิปไตย (ครป.)" โดยในวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2524 พล.อ.สมคิด ศรีสังคม ประธาน ครป. ได้ เสนอแก้ไขรัฐธรรมนูญให้เป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น โดยมีสาระสำคัญเช่น 1. ให้ชายและหญิง เท่าเทียมกันตามรัฐธรรมนูญ 2. สิทธิของผู้ต้องหาให้ถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ก่อนที่ศาลจะตัดสินลงโทษ 3. ให้มีสิทธิในการคิด การเขียน และการพิมพ์โฆษณาอย่างแท้จริง โดยไม่มีกฎหมาย เซนเซอร์ 4. ให้มีเสรีภาพในการชุมนุมทางการเมือง 5. ให้มีการขยายฐานผู้มีสิทธิเลือกตั้ง และสิทธิการสมัครรับเลือกตั้ง โดยลดเพดานด้านอายุลง 6. ให้ลดจำนวนวุฒิสมาชิก และให้วุฒิสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้ง 7. ให้มีการแยกข้าราชการประจำออกจาก ข้าราชการการเมือง 8. นายกรัฐมนตรีอย่างน้อยครั้งต้องมาจากการเลือกตั้ง 9. ให้อิสระในการปกครอง ท้องถิ่น 10. ประกาศกฎอัยการศึก การส่งทหารไทยออกไปประจำการในต่างประเทศ หรือนำ ทหารต่างชาติเข้ามาตั้งในประเทศไทยจะต้องได้รับการเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร แต่ปรากฏ ว่าข้อเสนอเหล่านี้ ก็มิได้รับความสนใจแต่อย่างใด ซึ่งชี้ให้เห็นมากขึ้นว่า รัฐบาล พล.อ.เปรม ก็มิได้ใส่ใจที่จะดำเนินการให้สังคมไทยเป็นประชาธิปไตยอันสมบูรณ์แต่อย่างใด

ในอีกด้านหนึ่ง ความเป็น "ประชาธิปไตยครึ่งใบ" ในสมัยของ พล.อ.เปรม ยังเห็นได้ชัดจากการที่กองทัพได้เข้าแทรกแซงทางการเมืองหลายครั้ง และแสดงตนเป็นอำนาจคู่ของรัฐบาลอยู่เสมอ ถึงขนาดที่ว่า มีความพยายามของนายทหารที่จะก่อรัฐประหาร ครั้งแรกเกิดขึ้นในวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2524 โดยคณะทหารกลุ่ม "ยังเติร์ก" แห่ง จปร. รุ่น 7 ซึ่งนำโดย พล.อ.มัญญ ฐปขจร และ พล.อ.ประจักษ์ สว่างจิตร์ ได้นำทหารในกองทัพภาคที่ 1 ก่อการยึดอำนาจ และเชิญให้ พล.อ.สัณฑ์ จิตรปฎิมา รองผู้บัญชาการทหารบกมาเป็นหัวหน้าคณะ ยึดอำนาจได้เกือบสำเร็จ แต่ปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ ได้เสด็จไปยังค่ายสุรนารี ในกองทัพภาคที่ 2 จังหวัดนครราชสีมาพร้อมด้วย พล.อ.เปรม ศิวสุลานนท์ และได้มีการตั้งกองบัญชาการร่วมรักษาความสงบแห่งชาติขึ้นเพื่อต่อต้านคณะรัฐประหาร โดยมี พล.ต.อาทิตย์ กาฬงเอก รองแม่ทัพภาคที่ 2 เป็นผู้บัญชาการ ปรากฏว่าสถานการณ์ตั้งเครียดอยู่ถึง 3 วัน กลุ่มคณะผู้ยึดอำนาจก็ประสบความพ่ายแพ้ พล.อ.สัณฑ์ จิตรปฎิมา และ พล.อ.มัญญ ฐปขจรหนีไปต่างประเทศ ส่วนคนอื่น ๆ ถูกจับกุมทำให้รัฐบาล พล.อ.เปรม พ้นอำนาจกลับคืนมาได้ และ พล.ต. อาทิตย์ ก็ได้กลายเป็นผู้มีบทบาทมากที่สุดในกองทัพ จนได้เลื่อนยศข้ามจากพลตรี เป็น พลเอก และได้รับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2525 จากนั้นในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2526 พล.อ.อาทิตย์ก็ได้ควบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด

จากนี้ ความพยายามในการแทรกแซงของกองทัพก็ยังคงดำเนินต่อไป โดยเห็นได้จากการแข่งอำนาจระหว่าง พล.อ.เปรม ศิวสุลานนท์ และ พล.อ.อาทิตย์ กาฬงเอก ซึ่งพยายามก้าวขึ้นมาเป็นทายาททางการเมือง เนื่องจากหลังจากที่ พล.อ.อาทิตย์ ได้รับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกแล้ว ก็ได้กลายเป็นคู่แข่งบทบาทของ พล.อ.เปรม ความขัดแย้งเห็นได้ชัดเจนในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2526 ซึ่งเป็นเวลาใกล้ที่บทเฉพาะกาลตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2521 จะหมดวาระได้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมือง เนื่องจาก พล.อ.อาทิตย์ กาฬงเอก และผู้นำทางทหารจาก 3 เหล่าทัพ ซึ่งควบคุมเสียงวุฒิสภา ได้กดดันให้มีการเปิดประชุมสภาสมัยวิสามัญเพื่อ

แก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยคงรักษาหลักการของบทเฉพาะกาล ซึ่งประเด็นหลักคือ การคงรักษาอำนาจของวุฒิสภาเช่นเดิม และยอมให้ข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ ถ้าหากข้าราชการประจำผู้ใดดำรงตำแหน่งวุฒิสมาชิก นัยของประเด็นนี้ก็คือ การทำให้ผู้บัญชาการทหารบกสามารถขึ้นรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้โดยไม่ต้องพ้นตำแหน่งทางทหาร ปรากฏว่าพรรคการเมืองสำคัญในสภาผู้แทนราษฎรต่างก็ผินก้างกันคัดค้านข้อเสนอดังกล่าว นอกจากพรรคประชากรไทย ที่สนับสนุนจุดยืนของฝ่ายกองทัพ ปรากฏว่าจากการลงมติของรัฐสภาชุดเดียวแก้รัฐธรรมนูญไม่ผ่านเพราะมีเสียงรับรองเพียง 254 เสียง ไม่ครบตามเงื่อนไขของรัฐธรรมนูญ ในระยะนั้นมีกระแสกดดันอย่างกว้างขวางว่าจะมีการรัฐประหาร พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ โดยการประกาศยุบสภา วันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2526 และให้มีการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 18 เมษายน วิกฤตการณ์นี้ได้แสดงให้เห็นเป็นครั้งแรกว่า พรรคการเมืองในประเทศไทยได้มีการพัฒนาการเติบโตขึ้นมาก จนกลายเป็นสถาบันการเมืองใหม่ ที่อาจจะถ่วงดุลกับฝ่ายทหารได้

การพัฒนาและการเพิ่มทวีบทบาทของพรรคการเมืองนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเติบโตของขบวนการทางการเมืองหลังกรณี 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 และการขยายบทบาทของชนชั้นกลาง อันสืบเนื่องมาตั้งแต่เมื่อมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ในระยะก่อนหน้านั้นเมื่อมีการรัฐประหาร ก็จะมีการยุบพรรคการเมืองทุกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรัฐประหารของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อ พ.ศ. 2501 ได้ปิดกั้นบทบาทของพรรคการเมืองนานถึง 12 ปี ต่อมาแม้จอมพลถนอม กิตติขจร จะตั้งพรรคสหประชาไทยขึ้น ก็เป็นเพียงพรรคเฉพาะกิจ หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2514 พรรคการเมืองส่วนใหญ่ก็ล้มหายไปอีก นอกเหนือจากพรรคประชาธิปไตยและ พรรคกลุ่มสังคมนิยมเท่านั้น ที่ยังมีการรวมตัวกันต่อมา แต่พรรคการเมืองที่จัดตั้งขึ้นในระยะ พ.ศ. 2517 เช่น พรรคประชาธิปไตยที่ฟื้นตัวขึ้นใหม่ พรรคกิจสังคม ซึ่งตั้งโดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และพรรคชาติไทย ที่ตั้งโดยกลุ่มชอวยราชครู ต่างก็ชะงักบทบาทลงเพียงชั่วคราว เมื่อหลังรัฐประหาร 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 และเมื่อมีการเปิดให้มีการเลือกตั้งใหม่ใน พ.ศ. 2522 พรรคต่างๆ เหล่านี้ก็ฟื้นตัวลงสมาชิกลงสมัครอีกครั้ง จากนั้นเสถียรภาพ

ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในระยะตั้งแต่ พ.ศ. 2521-2526 ก็ได้ทำให้สถาบันพรรคการเมืองมีความมั่นคงมากขึ้น การขยายตัวมากยิ่งขึ้นของเศรษฐกิจทุนนิยมในสังคมไทย ก็เป็นปัจจัยสำคัญเช่นกันที่ทำให้พรรคการเมืองเหล่านี้มีที่มั่นในทางเศรษฐกิจ ที่จะเป็นทุนรอนในการต่อสู้ทางการเมืองได้ เพราะเสถียรภาพของระบอบพรรคการเมือง จะเป็นปัจจัยให้ชนชั้นนายทุนและนักธุรกิจที่อยู่นอกระบบราชการ มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองมากขึ้น ยิ่งกว่านั้น ก็ยังเป็นการเปิดเงื่อนไขให้เจ้าพ่อและอิทธิพลท้องถิ่น ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารส่วนกลาง นั้นหมายถึงว่า ระบบทุนนิยมได้แผ่รากลงสู่ส่วนภูมิภาค และก่อให้เกิดการกระจายของพลังทางเศรษฐกิจที่มากขึ้นด้วย แต่กระนั้น คงต้องเข้าใจถึงธรรมชาติของพรรคการเมืองไทย ที่ยังคงเป็นเพียงกลุ่มอิทธิพล ที่ผูกพันในด้านผลประโยชน์ มิใช่เป็นตัวแทนอุดมการณ์แห่งประชาชน ถึงกระนั้น ไม่ว่าการพัฒนาพรรคการเมืองจะก่อผลทางการเมืองที่ถูกต้องดีงามหรือไม่ ความเข้มแข็งของระบอบพรรคการเมืองในสังคมไทย ก็เป็นสิ่งชี้ให้เห็นถึงการกระจายตัวของอำนาจทางการเมืองที่กว้างขวางมากขึ้น ยิ่งกว่าการเมืองในระยะก่อน 14 ตุลาคม ที่อำนาจอยู่ในมือของกองทัพและระบบข้าราชการเป็นสำคัญ

สำหรับการเลือกตั้งในวันที่ 18 เมษายน พ.ศ. 2526 นั้น พรรคกิจสังคมก็ยังคงได้เสียงมากที่สุด คือ 92 เสียง พรรคชาติไทยได้ 73 เสียง พรรคประชาธิปัตย์ได้ 55 เสียง พรรคประชากรไทยได้ 36 เสียง ปรากฏว่า พรรคกิจสังคม พรรคประชาธิปัตย์ พรรคประชากรไทย และพรรคชาติประชาธิปไตย ก็ได้ร่วมกันตั้งเป็นกลุ่ม "จตุรพรรค" สนับสนุนให้ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีต่อมา โดยมีพรรคชาติไทยถูกกีดกันออกไปเป็นฝ่ายค้าน ในระยะนี้ความพยายามในการแทรกแซงทางการเมืองของกองทัพยังคงมีอยู่ต่อไป ดังจะเห็นได้จากกรณีเช่น วันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2527 พรรคชาติไทย อภิปรายนอกสภาไม่ไว้วางใจ พล.อ.เปรม ที่โรงแรมดุสิตธานี โดยเสนอประเด็นว่านายกรัฐมนตรี พล.อ.เปรม ชื่อสัตย์ แต่ขาดความรับผิดชอบในการบริหารบ้านเมือง แก้ไขหาไม่ได้ ปรากฏว่า ในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ นายทหารระดับผู้บังคับบัญชาราว 100 คน นำโดย พล.ท.ชวลิต ยงใจยุทธ รองเสนาธิการ

ทหารบก และ พล.ต.พิจิตร กุลวาณิชย์ ผู้บัญชาการกองพลที่ 1 ได้พากันตบเท้ามาให้กำลังใจ พล.อ.เปรม ต่อมาในเดือนกันยายน พ.ศ. 2527 กองทัพบกก็เคลื่อนไหวให้มีการต่ออายุราชการ พล.อ.อาทิตย์ กำลังเอก อีก 1 ปี ปรากฏว่ากรณีนี้สำเร็จ ซึ่งจะทำให้ พล.อ.อาทิตย์ จะอยู่ในราชการได้ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2529 และยังคงเป็นผู้ที่มีโอกาสอย่างมากในการรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบแทน พล.อ.เปรม ต่อไป

วิกฤตการณ์ความขัดแย้งระหว่าง พล.อ.เปรม และ พล.อ.อาทิตย์ เห็นได้ชัดเจน จากกรณีเรื่อง นโยบายลดค่าเงินบาท เนื่องจากในวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2527 รัฐบาล พล.อ.เปรม ตัดสินใจใช้นโยบายพุงเศรษฐกิจ โดยลดค่าเงินบาทจาก 23 บาทต่อดอลลาร์ เป็น 27 บาทต่อดอลลาร์ ปรากฏว่าในวันที่ 6 พฤศจิกายน พล.อ.อาทิตย์ กำลังเอก และผู้บัญชาการทุกเหล่าทัพ ได้ออกจดหมายเปิดผนึกถึง พล.อ.เปรม ศักดิ์ค้ำนโยบายดังกล่าวเรียกร้องให้ พล.อ.เปรม แก้ปัญหาโดยการปรับคณะรัฐมนตรี และเลิกนโยบายลดค่าเงินบาท จากนั้น พล.อ.อาทิตย์ ก็แถลงว่าการลดค่าเงินบาทนั้นทำให้ประชาชนเดือดร้อน และยังทำให้อ่างทองที่คงซื้ออาวุธจากต่างประเทศแพงกว่าเดิมอย่างมากมาย กองทัพจึงไม่อาจยอมรับนโยบายเช่นนี้ได้ สถานการณ์จึงเครียดมากขึ้น เมื่อ พล.อ.เปรม ออกมาแถลงยืนยันว่า นโยบายลดค่าเงินบาท เป็นการแก้ปัญหาเศรษฐกิจโดยรอบคอบ ตนเองสนับสนุนนโยบายของกระทรวงการคลัง และจะไม่มีการปรับคณะรัฐมนตรีเด็ดขาด เหตุการณ์จึงเครียดอยู่หลายวัน ก็ค่อยๆ ผ่อนคลายลง โดย พล.อ.อาทิตย์ ยินยอมผ่อนทำทีในการคัดค้าน แต่กระนั้นก็เป็นทีกล่าวกันว่า พล.อ.เปรม กล้าตัดสินใจเพราะได้แรงสนับสนุนจากผู้นำในกองทัพ เช่น พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ เสนาธิการทหาร พล.ท.สุนทร คงสมพงษ์ ผู้บัญชาการศูนย์สงครามพิเศษ และ พล.ต.อิสระพงศ์ หนุมนักดิ์ ผู้บัญชาการทหารราบที่ 11 ตลอดจนกลุ่ม จปร.รุ่น 5 จึงทำให้ พล.อ.อาทิตย์ ต้องล่าถอยเพื่อคอยโอกาสต่อไป

ต่อมาในวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2528 ได้เกิดความพยายามในการก่อรัฐประหาร ครั้งที่สอง โดยคณะนายทหารในประจำการ และนายทหารนอกราชการจำนวนหนึ่ง ซึ่งถือโอกาส

เตรียมก่อการรัฐประหาร ในขณะที่ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ เดินทางไปอินโดนีเซีย แต่ปรากฏว่าแผนการรั่วไหล และการนัดหมายเป็นไปโดยไม่พร้อมเพียงทำให้ทหารฝ่ายรัฐบาลตั้งตัวคิดจึงสามารถปราบปรามการกบฏได้ ในระหว่างที่มีการยึดอำนาจนี้ พล.อ.อาทิตย์ กำลังเอก ผู้บัญชาการทหารบก กำลังอยู่ในระหว่างเยือนยุโรป แต่ก็มีข่าวว่านายทหารในฝ่ายที่สนับสนุน พล.อ.อาทิตย์หลายคน ได้เข้าไปมีส่วนพัวพันการรัฐประหาร อย่างไรก็ตาม เมื่อ พล.อ.อาทิตย์ กลับมา เมื่อ 10 กันยายน พ.ศ. 2529 นั้น ฝ่ายทหารที่สนับสนุน พล.อ.เปรม ได้ควบคุมสถานการณ์ไว้หมดแล้ว นี่เป็นจุดสำคัญที่ทำให้ พล.อ.อาทิตย์ ตกเป็นฝ่ายรับและกองทัพบกต้องทำหนังสือปกขาวออกมาชี้แจงป้องกันตัวว่า พล.อ.อาทิตย์ ไม่เกี่ยวข้องกับการรัฐประหาร

ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2528 รัฐบาล พล.อ.เปรม ได้ตกลงใจที่จะให้มีการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นที่กรุงเทพฯ เป็นครั้งแรก นับตั้งแต่ พ.ศ. 2518 ในครั้งนี้ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง แห่ง จปร.รุ่น 7 ได้ลาออกจากราชการ และได้ลงสมัครเป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครในนามของกลุ่ม "รวมพลัง" และได้รับชัยชนะอย่างท่วมท้น นี่เป็นจุดเริ่มต้นแห่งบทบาททางการเมืองของ พล.ต.จำลอง ที่จะส่งผลสำคัญต่อมา

ต้นปี พ.ศ. 2529 ความขัดแย้งระหว่าง พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ และ พล.อ.อาทิตย์ ก็ยังคงดำเนินต่อไป เนื่องจากมีนายทหารสำคัญในกองทัพบก ได้เรียกร้องให้ต่ออายุราชการของ พล.อ.อาทิตย์ เป็นครั้งที่สอง เหตุการณ์ดังเครียดมากที่สุดในวันที่ 24 มีนาคม พ.ศ. 2529 เมื่อ พล.อ.เปรม ได้ออกมาแถลงว่าจะไม่มีการต่ออายุให้ พล.อ.อาทิตย์อีกต่อไป วิกฤตการณ์ยังไม่สิ้นสุดลง เพราะในเดือนเมษายน กลุ่มสมาชิกสภาฝ่ายค้านก็ได้พยายามที่จะเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล พล.อ.เปรม ยิ่งกว่านั้น แม้แต่ในฝ่ายรัฐบาล สมาชิกจำนวนของพรรคกิจสังคม ก็ได้ตกลงใจที่จะร่วมกับฝ่ายค้านในการเสนอญัตติไม่ไว้วางใจ พล.อ.เปรม ด้วย หลังจากที่มีการบรรจุเรื่องการอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลเข้าในระเบียบวาระเมื่อปลายเดือนเมษายน พล.อ.เปรม ก็ตัดสินใจการประกาศยุบสภา เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2529 แต่สถานการณ์ภายในยังตึงเครียดต่อมา จนถึงวันที่ 27 พฤษภาคม พล.อ.เปรม ก็ทำการ "ถอดชนวน" โดย

ประกาศปลด พล.อ.อาทิตย์ กำลังเอก จากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก โดยให้ดำรงตำแหน่ง
ผู้บัญชาการทหารสูงสุดเพียงตำแหน่งเดียว แล้วให้ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ เป็นผู้บัญชาการ
ทหารบกแทน สถานการณ์ก็ผ่อนคลายเมื่อ พล.อ.ชวลิต ประกาศว่าจะสนับสนุนระบอบ
ประชาธิปไตย และจะส่งเสริมให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยบริสุทธิ์ยุติธรรม

การเลือกตั้ง ซึ่งมีขึ้นในวันที่ 27 กรกฎาคม พ.ศ. 2529 นั้นผลการเลือกตั้งปรากฏ
ว่า พรรคประชาธิปัตย์ ได้ 100 ที่นั่ง พรรคชาติไทยได้ 63 ที่นั่ง พรรคกิจสังคมได้ 51 ที่นั่ง
พรรคสหประชาธิปไตยได้ 38 ที่นั่ง พรรคประชากรไทยได้ 24 ที่นั่ง พรรคราษฎรได้ 18 ที่นั่ง
ปรากฏว่า พรรคประชาธิปัตย์ พรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม และพรรคราษฎรได้ร่วมกันสนับสนุน
ให้ พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรีอีกวาระหนึ่ง และนับเป็นรัฐบาลที่มีเสียง
สนับสนุนในรัฐสภาอย่างมั่นคง แต่กระนั้น วิกฤตการณ์ครั้งใหม่ก็เกิดขึ้นจากการที่พรรคการเมือง
ฝ่ายรัฐบาล โดยเฉพาะพรรคประชาธิปัตย์ ได้แตกแยกออกเป็นฝ่าย โดยเฉพาะที่เรียกว่า "กลุ่ม
10 มกราคม" ซึ่งเป็นกลุ่มที่ประกาศว่า จะดำเนินนโยบายอิสระไม่ขึ้นกับพรรค ความขัดแย้งขึ้น
แตกหักเกิดขึ้นในวันที่ 29 เมษายน พ.ศ.2531 เมื่อกลุ่ม 10 มกราคมลงมติไม่สนับสนุนพระราช
บัญญัติลิขสิทธิ์ ซึ่งเสนอโดยฝ่ายรัฐบาล แม้ว่าพระราชบัญญัตินี้จะยังคงผ่านการพิจารณาของสภา
ด้วยเสียงข้างมากได้ แต่ พล.อ.เปรม ก็ออกพระราชกฤษฎีกายุบสภาโดยให้เหตุผลว่า "พรรค
การเมืองต่างๆ ไม่สามารถดำเนินการปกครองในระบอบพรรคการเมืองได้อย่างมีเอกภาพ
ส.ส.ไม่ยอมรับผิดชอบข้างมาก อันขัดต่อวิถีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย" ซึ่งการยุบสภาครั้ง
นี้เป็นโอกาสสุดท้ายในรัฐบาล พล.อ.เปรม เพราะหลังจากการเลือกตั้ง แม้ว่าพรรคการเมือง
ต่างๆ จะสนับสนุนให้ พล.อ.เปรมกลับรับตำแหน่งอีกวาระหนึ่ง แต่ก็มีกระแสกดดันจากภายนอก
โดยเฉพาะการต่อต้านของกลุ่มนักศึกษาประชาชน และสื่อมวลชน พล.อ.เปรมจึงประกาศที่จะไม่
รับตำแหน่งอีกต่อไป รวมเวลาที่ พล.อ.เปรม เป็นผู้นำประเทศนานถึง 8 ปี และที่อยู่
ตำแหน่งได้นานเช่นนี้ ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะ พล.อ.เปรม สามารถสร้างการแบ่งแยกในการ
ควบคุมอำนาจในกองทัพได้เป็นอย่างดี จนทำให้ไม่มีผู้บัญชาการทหารคนใด หรือนายทหารกลุ่มใด

สามารถที่จะมีอำนาจเด็ดขาดในกองทัพ พล.อ.เปรม จึงสามารถหาผู้ฝ่ายอื่นมาถ่วงได้เสมอ

เมื่อ พล.อ.เปรม ไม่รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป โอกาสก็กลายมาเป็นของ พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ หัวหน้าพรรคชาติไทย ซึ่งเป็นพรรคที่ได้คะแนนเสียงมากที่สุดในสภา ได้เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลแทน โดย พล.ต.ชาติชาย ได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 4 สิงหาคม พ.ศ. 2531 จากนั้น ในเดือนตุลาคม ปีเดียวกัน ก็ได้รับการเลื่อนยศจากพลตรีเป็นพลเอกในกรณีพิเศษ รัฐบาล พล.อ.ชาติชาย มีพรรคชาติไทยเป็นแกนกลาง ร่วมด้วย พรรคประชาธิปัตย์ พรรคกิจสังคม พรรคราชฎ และพรรคมวลชน การขึ้นบริหารประเทศของ พล.อ.ชาติชายนี้ นับเป็นครั้งแรกหลัง พ.ศ. 2519 ที่ไทยปกครองตามระบอบพรรคการเมืองอย่างแท้จริง ที่น่าสนใจก็คือรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย ขึ้นบริหารประเทศภายใต้กระแสแห่งแนวโน้มใหม่ทางเศรษฐกิจที่ประเทศไทยกำลังพัฒนาไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่หรือที่เรียกว่า กลุ่มประเทศนิคส์ ในระยะนี้ การคุกคามจากกองทัพได้ลดน้อยลงกว่าสมัยของ พล.อ.เปรม คิดสุลานนท์ แต่ก็เป็นที่ทราบกันดีว่า พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบก ได้เตรียมที่จะลาออกมาลงสมัครรับเลือกตั้ง เพื่อเป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อไป ซึ่งจะเป็นมติใหม่ที่ผู้นำกองทัพขึ้นสู่อำนาจด้วยวิธีการแบบประชาธิปไตย มิใช่วิธีการยึดอำนาจก่อรัฐประหารเช่นในอดีต ในที่สุด พล.อ.ชวลิต ก็ลาออกจากกองทัพ ในวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2533 เพื่อรับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ในรัฐบาล พล.อ.ชาติชาย แต่ต่อมาก็ลาออกในวันที่ 11 มิถุนายน เนื่องจากความขัดแย้งระหว่าง พล.อ.ชวลิต และ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง หัวหน้าพรรคมวลชน ซึ่งเป็นรัฐมนตรีร่วมคณะรัฐบาล จากนั้น พล.อ.ชวลิต ก็ตั้งพรรคการเมืองของตนอย่างเป็นทางการ ในชื่อว่า พรรคความหวังใหม่ เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2533

การลาออกของ พล.อ.ชวลิต ได้เปิดทางให้แก่ พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ นายทหารร่วมรุ่น และเพื่อนสนิท ได้ขึ้นรับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด แต่ที่สำคัญกว่านั้น คือการเปิดทางให้ กลุ่ม จปร. รุ่น 5 ขึ้นสู่อำนาจอย่างเป็นทางการ โดย พล.อ.สุจินดา คราประยูร ผู้นำของรุ่น ได้ขึ้นมาเป็นผู้บัญชาการทหารบก และ พล.อ.อิสระพงศ์ หนุนภักดี ได้รับตำแหน่งรองผู้

ปัญหาการทหารบก พล.อ.วิมล วงศ์วานิช เป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก และ พล.อ.วิโรจน์ แสงสนิท เป็นเสนาธิการทหารบก ทั้งหมคนี้ ต่างก็เป็นนักเรียน จปร.รุ่น 5 ทั้งสิ้น และแม้แต่ ตำแหน่งแม่ทัพภาคที่ 1 คือ พล.ท.ศัลย์ ศรีเพ็ญ ก็เป็นรุ่น 5 เช่นเดียวกัน จากนั้น พล.อ.อ.เกษตร โรจนนิล ซึ่งเป็นนายทหารรุ่น 5 ก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้บัญชาการทหารอากาศ และ พล.ร.อ.วิเชษฐ์ กาจนวนิชย์ นักเรียนนายเรือร่วมรุ่นกับรุ่น 5 ก็ได้รับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือ และขึ้นสู่อำนาจของ พล.อ.สุจินดา พล.อ.อิศรพงศ์ และกลุ่มรุ่น 5 ทำให้การมาาระดับสูงของกองทัพเป็นเอกภาพอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน นับตั้งแต่หลังสมัยจอมพล สฤษดิ์ เป็นต้นมา และนี่จะเป็นจุดเริ่มของการเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ที่ทำให้การเมืองไทยอ่อนยุคลอยหลังลงคลอง ด้วยแผนการณ์ที่จะยึดอำนาจและก้าวสู่ตำแหน่งผู้นำประเทศด้วยวิถีทางอันไม่เป็นประชาธิปไตย

ดังจะเห็นได้ว่า นับตั้งแต่ พล.อ.สุจินดา รับตำแหน่งผู้บัญชาการทหาร ก็เริ่มเกิดวิกฤตการณ์ต่อระบอบประชาธิปไตย ด้วยการประกาศคำสั่งที่ 44/2533 ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2533 ในนามของผู้บัญชาการกองกำลังรักษาพระนคร ซึ่งในประกาศนี้ได้ห้ามการชุมนุมเกินกว่า 10 คนในเขตรอบทำเนียบนายกรัฐมนตรี โดยอ้างว่า เพื่อป้องกันการชุมนุมของ พรรคมวลชนของ ร.ต.อ.เฉลิม อยู่บำรุง แต่เป็นที่เข้าใจได้ว่าการประกาศคำสั่งนี้ เป็นการลองคำสั่งครั้งแรกของ พล.อ.สุจินดา จากนั้นต่อมา แม้ว่าสถานการณ์จะไม่พร้อม กลุ่ม พล.อ.สุจินดา และรุ่น 5 ก็ได้มอบหมายให้ พล.ต.ท.บุญชู วังกานนท์ นายตำรวจร่วมรุ่นกับรุ่น 5 สร้างเรื่อง กรณีลอบสังหารพระราชวงศ์ชั้นสูง ขึ้นเพื่อสร้างความสับสนในหมู่ประชาชน แล้วรีบฉวยโอกาสต่อรัฐประหารทันทีในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 ด้วยเหตุนี้ประชาธิปไตยที่คงอยู่มาตั้งแต่ พ.ศ. 2521 ก็ถูกหรือทำลายลง

คณะทหารที่ยึดอำนาจใหม่นี้เรียกตนเองว่า "คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ" (รสช.) คณะทหารชุดนี้มี พล.อ.สุนทร คงสมพงษ์ เป็นหัวหน้า พล.อ.สุจินดา คราประยูร พล.อ.อ.เกษตร โรจนนิล เป็นรองหัวหน้า พล.อ.อิศระพงษ์ หนูนกั๊กดี เป็นเลขาธิการ และคณะ

รสช. นี้ ก็เดินตามรอยฝ้ายอำนาจนิยมก่อนหน้านี้เช่นกัน โดยการยุบสภาล้มเลิกรัฐธรรมนูญ และให้มีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ อันเป็นประโยชน์ต่อ รสช. การดำเนินการของคณะ รสช. ทำให้การเมืองไทยก้าวถอยหลังครั้งใหญ่ และยังสร้างความเสียหายเหลือคณานับ ทั้งในทางการเมืองและเศรษฐกิจ ซึ่งในส่วนนี้ พล.อ.สุจินตาก็ยอมรับ แต่ก็อ้างว่า ตนเองจำเป็นต้องทำให้ประเทศไทยถอยหลังหนึ่งก้าว เพื่อจะเดินไปข้างหน้าสืบก้าว

และด้วยความตระหนักถึงความไม่ชอบธรรมดังกล่าว กลุ่ม รสช. จึงยังพยายามผ่อนปรน โดยการตั้งให้ อานันท์ ปันยารชุน มาเป็นนายกรัฐมนตรีรักษาการ บริหารประเทศภายใต้การดูแลของคณะทหาร และสัญญาว่าจะให้มีการเลือกตั้งทั่วไปใน พ.ศ. 2534 ความจริงแล้วตั้งแต่หลังการยึดอำนาจวันที่ 23 กุมภาพันธ์ กระแสความไม่พอใจก็ดำรงอยู่แล้ว โดยเฉพาะในกลุ่มปัญญาชน องค์กรพัฒนาและขบวนการนักศึกษา ได้มีการเคลื่อนไหวต่อต้าน รสช. หลายครั้ง โดยเฉพาะในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2534 เมื่อได้ทราบว่า รัฐธรรมนูญที่มีการร่างขึ้นใหม่ มีแนวโน้มในการทิ้งสัจจะที่ให้แก่ประชาชน และวางเงื่อนไขข้อประโยชน์ต่อคณะ รสช. เพื่อให้มีการรักษาสิทธิอำนาจของฝ่ายทหารต่อไป ดังนั้นรัฐธรรมนูญที่ร่างขึ้นจึงมีเงื่อนไขหลายประการ เช่น ให้อำนาจล้นฟ้าแก่วุฒิสภาที่มาจากการแต่งตั้ง เปิดทางให้คนนอกที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งสามารถเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีได้ และให้ประธานคณะ รสช. เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี เป็นต้น นอกจากนี้กลุ่มนายทหารผู้นำคณะ รสช. คือ พล.อ.อ. เกษตร วิจารณ์ ยังได้สนับสนุนให้มีการตั้งพรรคการเมืองขึ้น ชื่อว่า พรรคสามัคคีธรรม ซึ่งแสดงออกอย่างชัดเจนว่าเป็นพรรคเฉพาะกิจของฝ่ายทหาร เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้ ขบวนการนักศึกษาประชาชนมีความไม่พอใจ จึงได้ออกเคลื่อนไหวต่อสู้คัดค้าน เช่น ในวันที่ 25 สิงหาคม กลุ่มนักศึกษา นำโดย ปรีญา เทวานฤมิตรกุล เลขาธิการสมาพันธ์นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยก็ได้แถลงคัดค้านอำนาจของ คณะ รสช. ผู้ทำลายประชาธิปไตยโดยตรง และเรียกร้องให้คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญดำเนินการให้เป็นประชาธิปไตย

ต่อมาในวันที่ 23 พฤศจิกายน เมื่อรัฐธรรมนูญผ่านวาระที่สอง และมีบทเฉพาะกาลที่ให้อำนาจวุฒิสภาเป็นอย่างมาก และยังเปิดทางให้นายกรัฐมนตรีไม่จำเป็นต้องมาจาก ส.ส. ซึ่งแสดงนัยว่า ผู้นำคณะ รสช. ก็จะสามารถเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีได้โดยไม่ต้องผ่านการเลือกตั้ง นักศึกษาประชาชนจำนวนมาก ก็ได้เคลื่อนไหวประท้วง โดยได้รับความร่วมมือจากพรรคการเมือง เช่น พรรคความหวังใหม่ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคเอกภาพ และพรรคพลังธรรม โดยมี การชุมนุมประท้วงที่ลานโพธิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งมีประชาชนหลายหมื่นคนมาเข้าร่วมด้วย ต่อมาก่อนหน้าที่รัฐธรรมนูญจะผ่านวาระที่สามในวันที่ 7 ธันวาคม ก็ได้มีการชุมนุมประท้วงครั้งใหญ่ที่ลานโพธิ์ ธรรมศาสตร์เช่นกันในระยะนี้ ผู้นำคณะ รสช. ได้พยายามผ่อนคลายนโยบายการคลัง เช่น เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พล.สุจินดา คราประยูร ผู้บัญชาการทหารบก พร้อมด้วย พล.อ.เกษม วัฒนชัย ผู้บัญชาการทหารอากาศ ได้ออกมาให้สัมภาษณ์ว่า เมื่อรัฐธรรมนูญที่ผลบังคับใช้แล้ว จะไม่รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จึงทำให้กระแสต่อต้านผ่อนคลายนโยบาย

การเลือกตั้งครั้งใหม่มีขึ้นในวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2535 ซึ่งพรรคสามัคคีธรรม ก็ได้เสียงมากที่สุดคนในสภาตามที่คาดหมาย ในระยะแรกมีการปล่อยข่าวว่า จะให้ ณรงค์ วงศ์วรรณ หัวหน้าพรรคสามัคคีธรรม อันเป็น "ร่างทรง" ของ รสช. เป็นนายกรัฐมนตรี จนกระทั่ง ถึงวันที่ 7 เมษายน ก็มีการเปลี่ยนแปลง โดย พล.อ.สุจินดา คราประยูร ได้ตระบัดสัตย์เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยแถลงว่าตนเองมีความจำเป็นจะต้อง "เสียสัตย์ เพื่อชาติ" แต่กระนั้นการรับตำแหน่งของ พล.อ.สุจินดา ก็ยังได้รับการสนับสนุนจากพรรคการเมือง 5 พรรค คือ พรรคสามัคคีธรรม พรรคชาติไทย พรรคกิจสังคม พรรคประชากรไทย และพรรคราษฎร ทำให้รัฐบาลมีเสียงในสภาผู้แทนราษฎร 195 เสียง ปรากฏว่าหลังจากที่ พล.อ.สุจินดา เข้ารับตำแหน่ง ก็เผชิญกับการต่อต้านจากประชาชนทั่วประเทศทันที การต่อต้านที่เกิดขึ้นเป็นเพราะประชาชนไม่พอใจที่ พล.อ.สุจินดา ขึ้นมารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีโดยไม่ชอบธรรม ชัดกับหลักประชาธิปไตย การสร้างอำนาจด้วยการรัฐประหาร และใช้อิทธิพลของกองทัพเข้าแทรกแซงทางการเมือง ผลักดันตนเองขึ้นสู่อำนาจเป็นสิ่งหันสมัยไปแล้ว ข้อเรียกร้อง "สุจินดาต้องลาออก" จึงกระหึ่มขึ้นทั่ว

ประเทศ เริ่มจาก...

วันที่ 6 เมษายน เมื่อเริ่มมีกระแสข่าวว่า พล.อ.สุจินดา จะเข้ารับตำแหน่ง พรรค ประชาธิปัตย์และพรรคพลังธรรมก็ได้ทำโปสเตอร์ออกติดทั่วกรุงเทพฯ คัดค้านนายกรัฐมนตรีคน กลางที่ไม่ผ่านการเลือกตั้ง

วันที่ 8 เมษายน คณะกรรมการพรรคเพื่อประชาธิปไตย (ครป.) และ สหพันธ์นิสิต นักศึกษาแห่งประเทศไทย (สนท.) ได้ร่วมตัวกันคัดค้าน พล.อ.สุจินดาที่พระบรมรูปทรงม้า ขณะเดียวกันกับที่ ร.ต.ฉลาด วรฉัตร อดีต ส.ส. จังหวัดตราด ก็ได้เริ่มการอดข้าวประท้วงที่ หน้ารัฐสภา โดย ร.ต.ฉลาด ยืนยันว่า จะอดข้าวจนกว่า พล.อ.สุจินดาจะลาออกหรือจนกว่า ตนเองจะถึงแก่ชีวิต

วันที่ 11 เมษายน คณะกรรมการพรรคเพื่อประชาธิปไตย (ครป.) ได้จัดการ อภิปรายเรื่อง "นายกคนนอกกับวิกฤตการณ์ทางการเมืองไทย" และออกแถลงการณ์เชิญชวน ใ้ประชาชนคัดค้าน พล.อ.สุจินดา ด้วยการแต่งชุดดำ พร้อมกันนั้นองค์การพัฒนาเอกชนและ อาจารย์มหาวิทยาลัย ก็ได้เริ่มลงลายมือชื่อเพื่อคัดค้าน พล.อ.สุจินดา

วันที่ 14 เมษายน พล.ต.จำลอง ศรีเมือง หัวหน้าพรรคพลังธรรม ส่งจดหมายเปิด ผนึกคัดค้าน พล.อ.สุจินดา ฉบับแรก

วันที่ 16 เมษายน พรรคฝ่ายค้าน 4 พรรค คือ พรรคพลังธรรม พรรคความหวังใหม่ พรรคประชาธิปัตย์ และพรรคเอกภาพ ได้แต่งชุดดำไว้ทุกข์เข้าสภา เพื่อเป็นการประท้วง

วันที่ 20 เมษายน คณะกรรมการพรรคเพื่อประชาธิปไตย สหพันธ์นิสิตนักศึกษา และ พรรคฝ่ายค้าน 4 พรรคได้ร่วมกันจัดชุมนุมประชาชนครั้งใหญ่ที่หน้าพระบรมรูปทรงม้า มีประชาชน เข้าร่วมนับแสนคน ซึ่งเป็นการแสดงความร่วมมือร่วมใจของประชาชนในการต่อต้านการเป็น นายกรัฐมนตรีของ พล.อ.สุจินดา เป็นครั้งแรก

วันที่ 22 เมษายน พรรคฝ่ายค้าน 4 พรรค ได้ร่วมมือกันยื่นข้อติแก้ไขรัฐธรรมนูญใน 4 ประเด็น คือ ใ้หน้านายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้ง ใ้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นประธาน

รัฐสภา ลดอำนาจวุฒิสมาชิก และให้สภาผู้แทนราษฎรเปิดประชุมสภาสมัยสามัญปีละ 2 ครั้ง

วันที่ 24 เมษายน พระสังฆราช ได้บอกร้องให้ ร.ต.ฉลาด ยุติการอดอาหารประท้วง แต่ ร.ต.ฉลาด ตัดสินใจต่อสู้ต่อไป

วันที่ 25 เมษายน กลุ่มอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เปิดประชุมและมีมติเรียกร้องให้นักวิชาการ ถอนตัวจากการสนับสนุนรัฐบาล พล.อ.สุจินดา

ฯลฯ

ในที่สุดก็มาถึงวันที่ 4 พฤษภาคม สหพันธ์นิสิตนักศึกษา ได้ร่วมกับคณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตย และ พรรคการเมืองฝ่ายค้าน จัดการประชุมทางการเมืองครั้งใหญ่ที่สนามหลวง มีประชาชนเข้าร่วมนับแสนคนเช่นเดิม ในครั้งนี้ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง หัวหน้าพรรคสังคมนิยม ก็ได้ประกาศร่วมอดอาหารประท้วงด้วย โดยประกาศว่าจะตายภายใน 7 วัน เพื่อกดดันให้ พล.อ.สุจินดา ลาออกจากตำแหน่งไปให้จงได้

ตั้งนั้น ตลอดเวลา 1 เดือน ที่ พล.อ.สุจินดา รับผิดชอบนายกรัฐมนตรี ก็ถูกต่อต้านจากประชาชนอยู่ตลอดเวลา โดยการเคลื่อนไหวของพรรคฝ่ายค้าน และองค์กรประชาธิปไตยต่างๆ ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนอย่างเต็มที่ ในวันที่ 6 พฤษภาคมนั้น พล.อ.สุจินดา มีกำหนดจะต้องแถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎร พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ก็ได้เรียกชุมนุมประชาชนเพื่อแสดงการคัดค้านที่หน้ารัฐสภา ประชาชนหลายหมื่นคนเข้าร่วมด้วย ซึ่งเป็นการกดดันอย่างมากต่อรัฐบาล เมื่อถึงขั้นนี้กลุ่มต่อต้านที่นำโดย พล.ต.จำลอง ได้ตัดสินใจที่จะชุมนุมยึดเยื่อเพื่อแสดงการต่อสู้อย่างต่อเนื่อง

วันที่ 7 พฤษภาคม ความกระหึ่มกระหือรือที่ พล.อ.สุจินดา จะใช้กำลังปราบปรามเริ่มเห็นได้ เมื่อรัฐบาลได้สั่งให้ทหารตำรวจครึ่งกำลังปิดถนนหน้ารัฐสภา เพื่อปิดทางเข้าออกแต่ไม่บรรลุผล เนื่องจากประชาชนได้ฝ่าแนวกันเข้าไปร่วมการประชุมที่หน้ารัฐสภาจนได้ และคืนวันนี้เอง พล.ต.จำลองก็ได้ตกลงใจย้ายที่ชุมนุมจากบริเวณหน้ารัฐสภาที่ปิดตัน มายังท้องสนามหลวง ที่เปิดโล่งกว่า

วันที่ 8 พฤษภาคม ประชาชนร่วมชุมนุมมากถึง 2 แสนคน พล.ต.จำลอง จึงได้นำประชาชนเคลื่อนย้ายกำลังไปยังพระบรมรูปทรงม้า แต่ถูกกองกำลังทหารตำรวจตั้งแนวลาดหนามสกัดที่สะพานผ่านฟ้า ขบวนประชาชนจึงหยุดและยึดเอาถนนราชดำเนินตั้งแต่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยถึงสะพานผ่านฟ้าเป็นเวทีประท้วงต่อไป แนวลาดหนามที่ผ่านฟ้านั้นได้รับการขนานนามต่อมาว่า "กำแพงเบอร์ลิน"

วันที่ 9 พฤษภาคม พล.ต.จำลอง ตัดสินใจยุติการอดอาหาร แต่ก็ยังคงนำขบวนประชาชนในการต่อสู้ ในขณะที่ อาทิตย์ อุไรรัตน์ ประธานสภาผู้แทนราษฎร ได้เรียกประชุมพรรคการเมืองต่างๆ 9 พรรค และแถลงว่า ทุกพรรคมีมติร่วมกันแก้ไขรัฐธรรมนูญ เมื่อเป็นเช่นนี้ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ก็ประกาศยุติการชุมนุมชั่วคราว เมื่อ ก่อนเข้ามิดของวันที่ 11 พฤษภาคม แล้วนัดชุมนุมใหม่ในวันที่ 17 พฤษภาคม โดย ร.ต.ฉลาด วรฉัตร ยังอดอาหารประท้วงต่อไป

แต่ปรากฏว่า หลังจากที่มีการชุมนุมยุติแล้ว พรรคการเมือง 5 พรรคฝ่ายรัฐบาล ต่างก็ออกบัตรไม่ยินยอมแก้ไขรัฐธรรมนูญ ดังนั้น เมื่อเย็นวันที่ 17 พฤศจิกายน ประชาชนราว 3 แสนคน ก็มาชุมนุมกันที่ท้องสนามหลวง เพื่อแสดงการประท้วง และกดดันต่อ พล.อ.สุจินดา ต่อไป ในครั้งนี้ องค์การที่นำการเคลื่อนไหวได้จัดตั้งขึ้นเป็นองค์กร "สมาพันธ์ประชาธิปไตย" เพื่อทำให้งานนำชัดเจน และมีการประสานงานกันมากขึ้น ในเวลารวม 21.00 น. สมาพันธ์ประชาธิปไตยก็ได้ประกาศให้มีการเดินขบวนเพื่อไปยังทำเนียบรัฐบาล ปรากฏว่าขบวนประชาชนได้ถูกสกัดที่สะพานผ่านฟ้าเช่นเดิม และเกิดการปะทะกันครั้งแรกระหว่างตำรวจกับส่วนหน้าสุดของประชาชน ทำให้ผู้บาดเจ็บล้มตายจำนวนหนึ่ง

เวลาหลังเที่ยงคืนเล็กน้อย รัฐบาล พล.อ.สุจินดา ก็ประกาศภาวะฉุกเฉิน ห้ามการชุมนุมทางการเมืองเกิน 10 คน หลังจากนั้นได้มีการเปลี่ยนตำรวจที่รักษาการออก ให้ทหารเข้ารักษาการแทน พร้อมทั้งมีการออกประกาศจับ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ปรากฏว่าก่อนรุ่งสางของวันที่ 18 พฤษภาคม ทหารที่ประจำอยู่บริเวณผ่านฟ้า ได้ยิงปืนขึ้นสู่ท้องฟ้า 4 ครั้งเพื่อเป็น

การข่มขู่ แต่ประชาชนก็ยังชุมนุมสู้ต่อไป ในระยะนี้มีรายงานข่าวเกี่ยวกับการบาดเจ็บล้มตายเป็นระยะ

การชุมนุมยังคงดำเนินต่อมาจนถึงเวลาประมาณ 14.00 น. พล.อ.สุจินดาได้ออกแถลงว่าผู้ชุมนุมที่นำโดย พล.ต.จำลอง มีเจตนาจะก่อความวุ่นวายรัฐบาลจึงจำเป็นต้องเข้าระงับเหตุ จากนั้นในเวลา 15.00 น. ทหารฝ่ายรัฐบาล ก็เริ่มลงมือทำการกวาดล้างจับกุม โดยให้ทหารยิงปืนข่มขู่ และเข้าสลายการชุมนุม แล้วจับกุมตัว พล.ต.จำลอง พร้อมทั้งประชาชนอีกหลายพันคน ที่บริเวณผ่านฟ้าจนถึงอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย การกวาดล้างยุติลงภายใน 1 ชั่วโมงโดยนำ พล.ต.จำลอง และประชาชนส่วนที่ถูกจับ ไปไว้ที่โรงเรียนพลตำรวจบางเขน อย่างไรก็ตามสถานการณ์ก็ยังไม่สงบ เพราะมีประชาชนอีกมากที่เดินทางมาเข้าร่วมการต่อสู้ และไม่สามารถเข้าไปยังบริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยได้ จึงเกิดการเผชิญหน้าระหว่างทหารกับประชาชนตามบริเวณถนนราชดำเนิน ได้มีการยิงปืนเป็นระยะๆ ถูกประชาชนบาดเจ็บล้มตายไปหลายคน แต่กระนั้น ประชาชนก็ยังคงไม่ถอยหลังและทำการต่อสู้ต่อไป จนเมื่อเวลาราว 19.00 น. ประชาชนก็มาร่วมการชุมนุมขับแสนคน โดยไม่มีการนำแต่อย่างใด ประชาชนได้พยายามต่อสู้โดยยึดเอารถเมล์ และรถนำขามาเป็นอาวุธ ขณะที่รัฐบาลได้ตัดสินใจแล้วว่าที่จะใช้อำนาจเข้าปราบปราม เหตุการณ์จึงรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ ที่ราชดำเนิน การเข่นฆ่าสังหารประชาชนจึงดำเนินต่อไป ต่อมาฝ่ายประชาชนได้จัดตั้งขบวนการจรรยาบรรณตำรวจออกวินาศกรรมทั่วกรุง จึงทำให้การปะทะขยายตัวออกไป ฝ่ายรัฐบาลแก้สถานการณ์ โดยจัดตั้งหน่วยไล่ล่าออกสังหารผู้ขับขีจรรยาบรรณตำรวจส่วนที่ราชดำเนินประชาชนยังคงชุมนุมกันอยู่ในบริเวณหน้ากรมประชาสัมพันธ์ จนถึงหน้าโรงแรมรอยัล จนถึงเวลาราว 5.00 น. ของวันที่ 19 พฤษภาคม กำลังทหารก็ได้เคลื่อนตัวเข้ากวาดล้างประชาชนแล้วบุกเข้าไปในโรงแรม มีการยิงประชาชนจำนวนมาก และส่วนที่เหลือก็ถูกจับกุมไปไว้ที่โรงเรียนนายร้อยตำรวจบางเขน กล่าวกันว่า การปฏิบัติการที่หน้าโรงแรมรอยัลนี้ เป็นไปอย่างโหดเหี้ยมทารุณมากที่สุด

ในวันที่ 19 พฤษภาคม สถานการณ์ยังมิได้สงบลง เพราะยังคงมีประชาชนที่ออกมาชุมนุมตามจุดต่างๆ หลายแห่ง เช่น บริเวณราชวรวิหารวัดราชคณาธิบดี ถนนหลานหลวง วัดชนะสงคราม และที่อื่นๆ ฝ่ายทหารก็ยังคงใช้มาตรการในการปราบปรามอย่างไม่หยุดยั้ง จึงทำให้จำนวนผู้เสียชีวิตยังคงเพิ่มขึ้นนอกจากนี้ยังมีข่าวสื่อเกี่ยวกับการวินาศกรรมเกิดขึ้นทั่วกรุง ทำให้บริษัท ห้างร้าน และสำนักงานต่างๆ ต้องปิดทำการทั่วประเทศ

ในวันเดียวกันนี้ สถานการณ์ได้ก้าวรุดหน้าไปอีกขั้นหนึ่ง ตั้งแต่เวลาราว 16.00 น. เมื่อประชาชนกลุ่มหนึ่งได้ทำการเคลื่อนขบวนจากบริเวณราชเทวีประตูน้ำไปยึดบริเวณมหาวิทยาลัยรามคำแหงเป็นเวทีในการชุมนุมประท้วงรัฐบาล พล.อ.สุจินดา ต่อมาการชุมนุมที่หน้ามหาวิทยาลัยรามคำแหงเริ่มต้นตั้งแต่วันที่ 18.00 น. จนถึงเวลา 20.00 น. มีนักศึกษาประชาชนมาร่วมชุมนุมหลายหมื่นคนปรากฏว่า การชุมนุมได้ยืดเยื้อข้ามคืนวันที่ 19 พฤษภาคม ไปถึงวันใหม่

วันที่ 20 พฤษภาคม การชุมนุมที่รามคำแหงยังคงดำเนินต่อไป ยิ่งกว่านั้น กระแสกดดันรัฐบาลยังมาจากการชุมนุมของประชาชนตามหัวเมืองต่างๆ ทั่วประเทศ ซึ่งไม่ยอมสลายการชุมนุมแม้ว่าจะมีการปราบปรามในกรุงเทพฯ แล้วก็ตาม โดยเฉพาะการชุมนุมในเมืองต่างๆ ในภาคใต้ ผู้ชนได้แสดงอาการโกรธแค้นการปราบปรามของรัฐบาลอย่างมาก เมื่อเผชิญกับการต่อสู้อย่างไม่หยุดยั้งของประชาชนเช่นนี้ รัฐบาลจึงจำเป็นต้องยอมผ่อนปรน เพื่อสลายการประท้วง ดังนั้น พล.อ.สุจินดา จึงต้องพา พล.ต.จำลอง เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อให้เป็นตัวกลางในการไกล่เกลี่ย หลังจากนั้นก็ได้มีการแพร่ภาพจากการเข้าเฝ้าให้ประชาชนทั่วประเทศ และขอร้องให้เลิกชุมนุม เมื่อเป็นเช่นนี้การชุมนุมทั้งที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง และที่ต่างจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศก็ยุติลงในวันที่ 22 พฤษภาคมนั่นเอง และรัฐบาลก็ได้ปล่อยตัวผู้ถูกจับกุมทั้งหมดในวันนี้ด้วย แต่กระนั้น เป็นที่ประจักษ์กันว่า ผลของการกวาดล้างปราบปรามทำให้ประชาชนเสียชีวิต เพราะถูกสังหารไม่น้อยกว่า 80 คน บาดเจ็บนับพัน หายสาบสูญไปอีกมากกว่า 400 คน

ด้วยเหตุนี้ การต่อสู้ของประชาชนก็ยังมิได้ยุติลง เพราะโทษกรรมของรัฐบาล พล.อ.สุจินดาที่เข่นฆ่าสังหารประชาชนเช่นนี้ มากเกินกว่าที่จะอภัยได้ การต่อสู้ระลอกใหม่ ดำเนินไปในรูปของการคว่ำบาตรของชนชั้นกลาง เริ่มจากการที่แพทย์ และข้าราชการจำนวนมากได้แต่งดำไว้ทุกข์ให้กับผู้เสียชีวิต ตั้งแต่วันที่ 22 พฤษภาคม เป็นต้นมา ยิ่งกว่านั้นยังมีประชาชนจำนวนมากหมิ่นคนมาจับกลุ่มทำพิธีไว้อาลัยกันที่ถนนราชดำเนินอย่างไม่มีขาดสาย ซึ่งเป็นการแสดงพลังของมหาชนที่ต่อต้านเผด็จการและก้าวร้าวใช้อำนาจอันไม่ชอบธรรมของ พล.อ.สุจินดา อย่างแท้จริง

เมื่อเป็นเช่นนี้ พล.อ.สุจินดา จึงไม่อาจที่จะตั้งวันคืนที่รุ่งได้อีกต่อไป แดงการฉ้อฉล ออกของ พล.อ.สุจินดา ได้ออกเผยแพร่ทั่วประเทศในวันอาทิตย์ที่ 24 พฤษภาคม นั้นหมายถึง การสิ้นสุดของความพยายามฟื้นฟูลัทธิเผด็จการและเป็นการสิ้นสุดของผู้นำที่โหดเหี้ยมอำมหิต และมีมือเปื้อนเลือดของประชาชนมากที่สุด¹⁵

เมื่อพลเอกสุจินดา คร่าประยุทธ์ ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ ประธานสภาผู้แทนราษฎร ได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้แต่งตั้งนาย อาณันท์ บินยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งนายอาณันท์ก็ได้ประกาศยุบสภา และกำหนด การเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 13 กันยายน 2535 ขณะเดียวกันรัฐสภาก็ได้มีการประชุมแก้ไขรัฐธรรมนูญในประเด็นที่ขัดต่อระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะประเด็นเรื่องนายกรัฐมนตรีต้องมาจาก ส.ส.

การแก้ไขรัฐธรรมนูญทำให้คณะ รสช. หมดยุคไป และผู้ที่ เป็นนายกรัฐมนตรีใหม่ หรือรัฐบาลใหม่ก็ต้องเป็นผู้แทนราษฎร จึงทำให้ นายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่ง

---

¹⁵ สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, "60 ปี ประชาธิปไตย : ประวัติแห่งสิทธิเสรีภาพของประชาชน", ใน 60 ปี ประชาธิปไตยไทย, สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ (บรรณาธิการ), (กรุงเทพมหานคร ศรีเอทีพี พับลิชชิ่ง, 2536), หน้า 43-53.

ตั้งรัฐบาลใหม่ผสมรวม 5 พรรค ซึ่งได้แก่พรรคประชาธิปัตย์ พรรคความหวังใหม่ พรรคกิจสังคมพรรคพลังธรรม และพรรคเอกภาพ เพราะฉะนั้นเหตุการณ์ในสมัยนายกรัฐมนตรีนายชวน หลีกภัย จึงเป็นรัฐบาลประชาธิปัตย์มากกว่ารัฐบาลพลเอกสุจินดา คราประยูร เมื่อรัฐบาลนายชวน หลีกภัย เป็นรัฐบาลผสม 5 พรรค ก็ธรรมดาว่าทำอะไรรีบร้อนไม่ได้ จะต้องฟังเสียง จะต้องพยายามให้พรรคต่างๆ มีความสมดุลกันตามสมควร ไม่เช่นนั้นก็อยู่ไม่ได้ การที่นายกรัฐมนตรี นายชวน หลีกภัย พยายามประคองให้รัฐบาลอยู่ได้ ยืนอยู่ได้นานเท่าไร ก็จะเป็นโอกาสให้รากฐานของประชาธิปัตย์ยังลึกลงไปซึ่งเป็นผลดี ความสงบเรียบร้อยของรัฐบาลนายชวน หลีกภัย ประมาณ 15-16 เดือนนี้ ถึงแม้จะมีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรี 1 ครั้ง โดยให้พรรคกิจสังคมออกจากการร่วมรัฐบาล และนำพรรคเสรีธรรมเข้าร่วมรัฐบาลแทน ก็จะทำให้เศรษฐกิจก็ยังดีขึ้น ตามรายงานของธนาคารแห่งประเทศไทย กับรายงานของสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ รายงานว่าอัตราการพัฒนาในปี 2536 ดีขึ้นเกือบ 8% ปี 2537 ก็คาดว่าจะถึง 8.2% ก็เป็นที่น่าพอใจ อันนี้ก็ผลของความสงบเรียบร้อยไม่มีการรีบร้อนเกินไป ความสงบเรียบร้อยโดยรัฐบาลประชาธิปัตย์ของนายกรัฐมนตรีนายชวน หลีกภัย จึงเป็นผลดีแทนที่จะเป็นผลเสีย เหตุการณ์ในสมัยรัฐบาลนายชวน หลีกภัย จะเป็นอย่างไรนั้น เราควรจะติดตามต่อไป

2. บทบาทของศาสตราจารย์บุญชนะ อัดถาวร

2.1 การเป็นกรรมการร่างกฎหมาย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

(พ.ศ. 2516 - ปัจจุบัน)

ศาสตราจารย์บุญชนะได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นที่กรรมการร่างกฎหมายในคณะกรรมการกฤษฎีกา ซึ่งศาสตราจารย์บุญชนะ อัดถาวร มีความภูมิใจในตำแหน่งนี้ที่ได้มีโอกาสทำงานรับใช้ชาติสมดังความปรารถนาที่ได้ใช้ความรู้ทางกฎหมายให้เป็น

ประโยชน์ที่จะเห็นได้จากที่ศาสตราจารย์บุญชนะกล่าวไว้ว่า

"...ในการใช้วิชาความรู้ทางกฎหมาย เมื่อข้าพเจ้าอยู่กรมศาลการ ก็ได้เคยดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกพิชการและแผนกอัยการศาลการอยู่ระยะหนึ่งจากนั้นก็ไม่ได้ใช้กฎหมายเป็นอาชีพโดยตรง จนกระทั่งได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นการรวมการร่างกฎหมายในคณะกรรมการกฤษฎีกา จนถึงวันนี้ก็ประมาณ 20 ปี (ผู้เขียน) ในระหว่างนั้น ดร.สมภพ โทตระกิตย์ และ ดร.อมร จันทรสุมบูรณ์ เป็นเลขาธิการได้กรุณาเสนอชื่อข้าพเจ้าต่อรัฐบาล โดยทั่วไปผู้ที่จะเป็นกรรมการร่างกฎหมาย ในคณะกรรมการกฤษฎีกานี้ เป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ศาลฎีกามาแล้ว หรือกำลังเป็นอยู่ แต่ก็มีอธิบดีหรืออดี้อธิบดีกรมอื่น ๆ มาร่วมเป็นคณะกรรมการร่างกฎหมายด้วยเป็นจำนวนไม่เกิน 4-5 คน ในจำนวนคณะกรรมการร่างกฎหมายทั้งหมดประมาณ 50 คนด้วยกัน ข้าพเจ้ามีความภูมิใจในตำแหน่งนี้ได้มีโอกาสทำงานรับใช้ชาติ แม้แต่เมื่อเกษียณอายุราชการแล้วนับว่าความปรารถนาของข้าพเจ้าที่จะใช้ความรู้ทางกฎหมายให้เป็นประโยชน์นั้น ได้ผลอยู่บ้างพอสมควร ถึงแม้จะไม่ได้เป็นอัยการ ศาลการ หรือทนายความดังที่คิดไว้เดิมก็ตาม..."¹⁶

จากการเป็นกรรมการร่างกฎหมายมานานคนหนึ่งศาสตราจารย์บุญชนะก็มีความคิดเห็น และได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า

---

¹⁶บุญชนะ อັตถการ. "ชีวิตและความฝัน." ใน ข้าพเจ้าอยากใช้วิชากฎหมายเป็นอัยการ ตุลาการ และทนายความ. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถการ เพื่อการศึกษาและวิจัย จัดพิมพ์), 2529. หน้า 15-21.

"...คณะกรรมการกฤษฎีกาเป็นที่ปรึกษากฎหมายของรัฐบาลน่าจะให้ความสนใจที่เรียกว่าสหสาขาวิชา (interdisciplinary approach) เพื่อรัฐบาลจะได้วินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ อย่างรอบคอบให้ทุกแง่ทุกมุม การที่รัฐบาลเอาบุคคลที่มีความรู้หลาย ๆ ทางมารวมปรึกษาเช่นนี้ ความจริงน่าจะเป็นประโยชน์ แต่เนื่องจากกรรมการส่วนมากเป็นนักกฎหมาย ที่ใช้วิชาชีพทางกฎหมายคนละ 30-40 ปีมาแล้ว การที่จะรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่มีความรู้ สาขาเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ หรือวิศวกรรมศาสตร์นั้น ดูจะเป็นของใหม่สำหรับเมืองไทย เราคงจะต้องรอคอยดูเรื่องนี้ต่อไปว่าแนวโน้มจะเปลี่ยนเป็นอย่างไร..."¹⁷

ต่อมาในวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2535 ศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถการ ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานคณะกรรมการร่างกฎหมาย กอง 1 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งทำหน้าที่พิจารณาให้ความเห็นในทางกฎหมายแก่ทบวงการเมืองของรัฐบาล และอื่นๆ บทบาทในการเป็นกรรมการร่างกฎหมายนี้จึงนับเป็นบทบาทที่สำคัญอีกบทบาทหนึ่งของศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถการ ที่ได้ใช้ความรู้ทางกฎหมายและประสบการณ์อันหลากหลายให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติจนถึงปัจจุบัน นับเป็นกรรมการร่างกฎหมายที่สำคัญท่านหนึ่งที่อยู่ตำแหน่งอันยาวนานถึง 20 ปีเศษแล้ว อันนี้ก็ย่อมเป็นการชี้ให้เห็นว่าศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถการ นั้นเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทางกฎหมายดีคนหนึ่งจึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการร่างกฎหมายติดต่อกันเรื่อยมาจนกระทั่งเป็นประธานคณะกรรมการร่างกฎหมายกอง 1 ในปัจจุบัน

---

¹⁷บุญชนะ อັตถการ. "ชีวิตและความฝัน." ในข้าพเจ้าอยากใช้วิชากฎหมายเป็น อัยการ ตุลาการ และทนายความ. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถการ เพื่อการศึกษาและวิจัย จัดพิมพ์), 2529. หน้า 20.

2.2 บทบาทของศาสตราจารย์บุญชนะ ชัดถาวร ในฐานะเป็นหัวหน้าพรรคพลังประชาชน

สภาทางการเมืองทั่วไปในภายหลัง 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 นั้น อาจกล่าวได้ว่าได้เริ่มเข้าสู่ยุคการต่อสู้ระหว่างพรรคการเมืองขึ้นแล้ว โดยมีกฎหมายพรรคการเมืองประกาศใช้เมื่อ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2517 นั้นเป็นกฎหมายพรรคการเมือง ฉบับที่ 3

ต่อมาในสมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นรัฐบาลบริหารประเทศมาได้ 9 เดือนเศษ ก็เกิดวิกฤตการณ์ทางสภาผู้แทนราษฎรขึ้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เห็นว่าสภาผู้แทนราษฎรกำลังอ่อนแอขนาดหนัก สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพากันแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวจึงได้ตัดสินใจประกาศยุบสภา ซึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แถลงต่อประชาชนชาวไทยทางโทรทัศน์และวิทยุในวันเดียวกันกับที่ประกาศยุบสภา

พรรคพลังประชาชน^{*} ได้จัดทะเบียนขึ้นเป็นพรรคการเมืองตามพระราชบัญญัติพรรคการเมือง พ.ศ. 2517 เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2517 เป็นพรรคการเมืองลำดับที่ 26 จากจำนวน 42 พรรค ที่จดทะเบียนในปี 2517 โดยมีนายบุญคุ้ม จันทศรีสุริยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรคคนแรก นายพีร์ บุณนาค เป็นรองหัวหน้าพรรค และมีนายปราโมทย์ ปรีชามาตย์ เป็นเลขาธิการพรรค ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2519 ได้เปลี่ยนหัวหน้าพรรคเป็นศาสตราจารย์บุญชนะ ชัดถาวร และเปลี่ยนเลขาธิการพรรคเป็นนายเสริม โลกเสียง ที่ตั้งสำนักงานพรรคอยู่ที่ 28/2 ซอยตรีสัมพันธ์ 12 ถนนพระราม 6 ต.สามเสนใน เขตพญาไท กรุงเทพฯ มีจำนวนสมาชิก 1,032 คน แนวนโยบายหลักเสรีนิยม¹⁸

^{*} "ประกาศกระทรวงมหาดไทย", ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม 92 ตอนที่ 193 (18 กันยายน 2518), หน้า 348-355.

¹⁸ดูแรก อุทัยผล, "ความล้มเหลวของระบบพรรคการเมืองในประเทศไทย", วิทยานิพนธ์ปริญญาโททางรัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ในปี พ.ศ. 2518 ได้มีการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 10 (26 มกราคม 2518) พรรคพลังประชาชนได้ส่งสมาชิกลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นจำนวน 12 คน และได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน 2 คน ซึ่งได้แก่

1. นายพีร์ บุญภาค จังหวัดสุพรรณบุรี
2. นายบุญคุ้ม จันทร์ศรีสุริยวงศ์¹⁹ จังหวัดอุดรธานี

ในครั้งนี้พรรคพลังประชาชนได้ร่วมเป็นรัฐบาลผสมชุดที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี (คณะรัฐมนตรี คณะที่ 36) ด้วย

แม้ว่าพรรคพลังประชาชนจะได้กำเนิดขึ้นมาตั้งแต่วันที่ 21 พฤศจิกายน พ.ศ. 2517 แล้วก็ตาม ปรากฏว่าในระยะแรกนั้น ศาสตราจารย์บุญชนะ ฮัตถากร ก็ยังไม่ได้เข้าร่วมกับพรรคพลังประชาชนแต่อย่างใด เพราะเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ และพร้อมกับคำร่างตำแหน่งรองประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติอยู่ด้วย ฉะนั้น ในการมาเป็นหัวหน้าพรรคพลังประชาชนนั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องที่ไม่คาดฝัน และท่านก็ไม่เคยมีความคิดที่จะเป็นหัวหน้าพรรคมาก่อนแต่อย่างใด แม้กระทั่งความคิดในการก่อตั้งพรรคก็ไม่เคยมีมาก่อนเช่นกัน เคยเป็นแต่เพียงเป็นสมาชิกพรรคประชาธิปไตยเท่านั้น ดังที่ท่านให้สัมภาษณ์ความตอนหนึ่งว่า

"...การตั้งพรรคการเมืองนั้น เป็นอุบัติเหตุมากกว่า ผมไม่มีความตั้งใจที่จะตั้งพรรคการเมืองเป็นของตนเอง เรียกได้ว่าโดยบังเอิญจริง ๆ ชัดเขาไม่ได้เขาขอร้องมาตั้งหลายหน (4-5 หน) ก็เลยไปเป็นให้ โดยไม่ได้คิดว่าจะช่วยเหลือพรรคหรือตั้งพรรคอะไร เพราะการตั้งพรรคการเมือง ผมก็รู้ว่ามันต้องใช้เวลาเยอะ ต้องมีพรรค

¹⁹ต่อมาได้เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม

พวกมาก เราไม่มีพรรคพวกเราเป็นแค่เพียงนักวิชาการที่อยู่ในวงการเมือง²⁰ . . ."

ซึ่งในขณะนั้น ศาสตราจารย์บุญชนะ อัดถาวร ก็ยังเป็นสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์อยู่
ตั้งที่ท่านกล่าวต่อไปอีกตอนหนึ่งว่า

"... ผมคิดว่าพรรคประชาธิปัตย์เป็นพรรคที่ดี ไม่เป็นพรรคที่รุนแรง เป็นพรรคที่มีความ
ความเป็นกลาง เคนสายกลาง และเป็นพรรคที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต ผมเคยสมัคร
เข้าเป็นสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ บังเอิญเวลานั้นมีผู้ที่คิดจะตั้งพรรคการเมืองลง
เลือกตั้งมีหลายพวก เมื่อผมเป็นสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์แล้วก็มีรองอธิบดีกรมตำรวจ
ชื่อ พลตำรวจโทกริช บัจฉิมสวัสดิ์ มาหาขอร้องให้ไปเป็นหัวหน้าพรรคชั่วคราวเพื่อ
ประโยชน์ในการเลือกตั้ง เพราะฉะนั้นความคิดที่ผมจะเป็นหัวหน้าพรรคการเมืองผม
จึงไม่มี ขอไปช่วยเป็นให้เขาชั่วคราวไม่ตั้งใจจะเป็นหัวหน้าพรรคการเมืองที่ถาวร
คอนหลังเขาก็ขอให้ลงการเลือกตั้งแล้วผมก็ลงเลือกตั้งที่จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อไม่ได้รับ
การเลือกตั้งก็เป็นอันยุติ ผมก็ไม่ได้อยู่ในพรรคการเมืองนั้นต่อไป ไม่มีการติดต่อพรรค
นั้นเลย..."²¹

²⁰ สัมภาษณ์บุญชนะ อัดถาวร, ตุลาคม รัฐธรรมนูญ, 6 พฤศจิกายน 2535.

²¹ สัมภาษณ์เดียวกัน.

เหตุผลที่พรรคพลังประชาชน เชื่อเชิญให้ศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถากร ดำรงตำแหน่ง หัวหน้าพรรค ก็คงพิจารณาแล้วเห็นว่า ศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถากร มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะ เป็นหัวหน้าพรรคพลังประชาชน และสามารถจะทำหน้าที่บริหารประเทศชาติได้ ทั้งศาสตราจารย์ บุญชนะก็เป็นผู้มีชื่อเสียงทางการเมืองมีชั้นน้อย และบทบาททางการเมืองของศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถากร ได้เพิ่มมากขึ้นจนบางโอกาสอยู่ในระดับสูงเหนือกว่านักวิชาการอื่น ๆ ในยุคสมัยเดียวกัน

อนึ่ง ศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถากร ยังได้รับความนิยมนับถือจากประชาชนทั่วไป มากพอสมควรด้วย จากการศึกษาพบว่าวิถีเล่นการเมืองของศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถากร นั้นยึดหลักประชาธิปไตย ซึ่งจะเห็นได้จาก การลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนตำบลลาดน้อย อำเภอส้มปิ่นทอง มณฑลกรุงเทพฯ เมื่อปี พ.ศ. 2476 และลงสมัครรับเลือกตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2492 ที่จังหวัดมหาสารคาม และลงสมัครรับเลือกตั้งทั่วไปเมื่อปี พ.ศ. 2519 ที่จังหวัดร้อยเอ็ด นอกจากนี้แล้วศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถากร มีประสบการณ์ทางการเมืองอยู่มาก ทั้งในฐานะ สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ, อธิการบดีสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, เอกอัครราชทูตไทย ประจำประเทศสหรัฐอเมริกา, ตลอดจนฐานะรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลสองสมัยในอดีต (สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร) สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, รองประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ, คุณสมบัติทางการเมือง ทางวิชาการและความเหมาะสมหลาย ประการของศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถากร ทำให้ได้รับคำเชิญจากสมาชิกพรรคพลังประชาชน ให้เข้ารับตำแหน่งหัวหน้าพรรคพลังประชาชน ซึ่งในที่สุดศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถากร ก็ยอมรับ ตำแหน่งนี้ ศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถากร ได้แสดงความรู้สึกส่วนตัวเกี่ยวกับการที่รับตำแหน่ง หัวหน้าพรรคพลังประชาชนว่า

"...คิดว่าถ้าเป็นหัวหน้าพรรคก็จะทำประโยชน์ได้มากกว่าที่จะเป็นสมาชิกพรรคประชาธิปไตยเฉย ๆ เขา (พลตำรวจโทกรีช ปัจฉิมสวัสดิ์-ผู้เขียน) ก็มาหาผมถึง 2-3 ครั้ง มาอ้อนวอนและว่าถ้าผมมีความประสงค์จะลงสมัครรับเลือกตั้ง เขาก็ยินดีที่จะหา

นอกจากนี้ศาสตราจารย์บุณชนะฯ ได้แสดงความเห็นถึงอุดมการณ์ของตนเองเกี่ยวกับการเลือกตั้งต่อไปว่า

"...เรื่องเงินเป็นปัญหาใหญ่ของเมืองไทย ซึ่งทฤษฎีของผม ใช้เงินซื้อเสียงได้เป็นผู้แทนฯ เหมือนไม่ใช่ผู้แทนฯ เพราะการซื้อเสียงมันทุจริตเสียแล้ว ขึ้นต้นก็ทุจริตคิดมิชอบเสียแล้วได้เป็นผู้แทนก็น่าจะเป็นสิ่งที่ถูกต้อง มันก็ลามไปถึงเป็นรัฐมนตรี ก็ต้องใช้เงิน เข้าไปอยู่ในพรรคก็ต้องใช้เงิน เป็นรัฐมนตรีก็ต้องใช้เงิน เงินที่ได้มาโดยมิชอบ แล้วไปลงเลือกตั้งใหม่ก็ใช้เงิน บางคนก็ 5 ล้าน บางคนก็ 10 ล้าน บางคน 20 ล้าน บางคน 30 ล้าน มันเป็นเรื่องประชาธิปไตยได้อย่างไรในแง่ของผมนะ เพราะว่าอุดมการณ์ทางเลือกตั้งเป็นผู้แทนฯ นี้ผมว่าต้องสูงมาก..."²⁴

จากประสบการณ์ของศาสตราจารย์บุณชนะ อธิการ ที่ได้เคยลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ด แต่ไม่ได้รับเลือกตั้งนั้น มีหลายสิ่งหลายอย่างที่ศาสตราจารย์บุณชนะฯ ได้สะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นจริงในระบอบประชาธิปไตยของไทยในยุคนั้นว่า

1. ได้รู้ว่าการหาเสียงเลือกตั้ง ถ้าต้องการเป็นผู้แทนราษฎรนั้น ต้องทำอย่างจริงจัง คือ เสียสละมาก ทั้งกาย ทั้งใจ ทั้งทรัพย์สิน ทั้งอะไรทุกอย่าง หุ้มเลย ที่นี้ผมไม่ได้หุ้มกาย เพราะสุขภาพไม่ค่อยดี ใจก็คิดว่าเป็นก็เป็น ไม่เป็นก็ไม่เป็น เสียสละถ้าเขาเลือกตั้งก็จะทำให้ดีที่สุด ทรัพย์สินผมไม่ยอมเอาเงินทองที่มีอยู่ไปลงเต็มที่ 3 อย่าง

²⁴สัมภาษณ์บุณชนะ อธิการ, ตุลาคมรัฐธรรมนูญ, 18 พฤศจิกายน 2536.

กาย ใจ ทวิพัสสัน 3 อย่าง รู้สึกว่าไม่เต็มที่ มุ่งไปในทางที่ตัวเสียสละไปไม่ใช่ว่า
อยากเป็น ได้เป็นก็เป็น ไม่ได้เป็นก็ไม่เป็น แต่ผมเป็นวุฒิสภา อุดส่าห์ลาออกไปสมัคร
คิดว่าได้แน่คิดว่าเข้าใจว่าถ้าสมัครไปได้เป็นถึงค่อยลาออก แต่ว่าไม่ได้ตรวจดู
กฎหมายโดยละเอียด ผมเอาตามที่ผมคิด

2. เห็นท้องถิ่น เห็นชนบท เห็นความยากจนของประชาชนเป็นที่น่าสงสาร และ
สมเพชมาก เราอยู่สบาย เวลาหาเสียงก็นั่งรถยนต์ไป มีแอร์เสียด้วย นั่งอย่างสบาย
เลย ญาติผมให้ผมเป็นอย่างนี้ ความยากจนราษฎรเป็นสิ่งที่เราน่าเข้าไปช่วย เพราะ
ฉะนั้นการกระจายรายได้ที่เราบอกว่า การพัฒนาขึ้นมาแผน 6 แผน 7 แล้วนี้ยังไม่
ถึงประชาชนเลย ที่เราจะต้องทำอีกเยอะเพื่อช่วยประชาชน อันนี้ก็เป็นประสบการณ์
อีกอันหนึ่งซึ่งคนไม่เคยลงสมัครเป็นผู้แทนราษฎรจะไม่รู้

3. มีพวกประชาชนมาถามคำถามดี ๆ อีกหลายอัน เราก็ได้ประสบการณ์จากคำถาม
เหล่านี้ ถ้าเราได้เป็นผู้แทนราษฎร เราก็เอาคำถามเหล่านี้มาพูดให้สภาเขาฟัง คน
ในกรุงเทพฯ ก็จะเป็นประโยชน์

4. ไปหมู่บ้านบางหมู่บ้าน ไม่มีทางגעงนุงเลย นุ่งผ้ากะม้าทุกคน เก้าข้าง ใจหมั่ง
ไม่มีเสื้อใส่ ไม้เท้าเขี่ย จิ้งหรีดร้อยเอ็ดคนะ

5. ประสบการณ์ที่เกี่ยวกับพระกับเจ้า ราษฎรก็เชื่อพระมาก ถ้าไม่รู้จะเลือกใครก็
ไปตามพระ พระก็จะบอก ท่านก็บอกคนนั้นดี คนนี้ไม่ดี ตอนหลังๆ ทางมหาเถรสมาคม
สั่งห้าม ไม้ให้บ่ห้วย หรือไม่ให้ซื้ออย่างที่ว่านี้ นี้เกี่ยวกับศาสนา เราก็ต้องไป
รดน้ำมนต์ตามวัดต่างๆ ถึงเราจะไม่อยากรด คนที่เป็นหัวคะแนนเราแนะนำว่าเรา
ต้องเข้าหาพระ ไปไหว้พระ ไปกราบ ท่านก็รดน้ำมนต์เปียกโชกไปหมด แยะเหมือนกัน

6. น้ำใจของญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง การลงสมัครรับเลือกตั้งทั่วไปในปี 2519 ญาติพี่น้อง
น้องเพื่อนฝูงที่เห็นเราสมัคร ก็อยากจะให้เราได้ เขาก็ได้ด้วย เขาเสียสละมากไปกัน
เป็นหมู่ๆ เมื่อสมัยนั้นเขายังไม่ห้ามเรื่องการเลี้ยง เอาโชน์ ละครไปแสดงให้เขาดู

เขาไม่ห้าม

7. การซื้อเสียงยังซื้อได้โดยการแจกเงิน หรือโดยการให้ค่าพาหนะ สมัยนั้น 5 บาท นั้นมากมายแล้ว เขาขอไปคนละ 5 บาท ประมาณสองแสนบาท ผมก็ไม่ให้เมื่อไม่ให้ก็เลยไม่ได้ เพราะเสียคะแนนไปเยอะ
8. ประสบการณ์จากเพื่อนผู้สมัคร เช่น ผู้สมัครจะไม่ค่อยพูดจาเกิน เอาเป็นเอาตาย เห็นหน้าเกิดไม่พูดกัน ต่างคนต่างทำงาน แล้วหิวคะแนนแต่ละคนเป็นคนละพวกกันเลย ก็ไม่ดีหิวคะแนนอาจจะทะเลาะกัน ดีกันก็อาจเป็นไปได้
9. ประสบการณ์เกี่ยวกับป้ายโฆษณา พวกหนึ่งคิดไว้ พวกหนึ่งตามดิงออกหมด แกล้งอะไรต่างๆ เพื่อให้เราแพ้ไปบางแห่งป้ายเราไปติดหายไป หมดไม่มีเลย ไม่เคยได้ขึ้นชื่อนายบุญชนะเลย เราก็เป็นค็อกเตอร์กิตติมศักดิ์ เราก็เรียกเราว่าค็อกเตอร์ เขาก็ถามเราว่าไม่ใช่ค็อกเตอร์จริงหรือ ค็อกเตอร์ปลอม เขาก็มาถามผม ผมบอกค็อกเตอร์มี 2 ชนิด ค็อกเตอร์ที่เขาเรียน กับค็อกเตอร์กิตติมศักดิ์ที่เขาให้เลยอธิบายไปอย่างนี้ โอ้! สนุกๆ

2.3 บทบาทของศาสตราจารย์บุญชนะ อธิการ หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519

ถึงปัจจุบัน

กลุ่มพลังฝ่ายขวาได้สถาปนารัฐบาลนายธานินทร์ กรัยวิเชียร นักกฎหมายผู้ต่อต้านคอมมิวนิสต์ มีการจับกุมขังนักศึกษาประชาชนหลายพันคน การปิดและเซนเซอร์หนังสือพิมพ์ การยึดและเผาหนังสือ การห้ามมีหนังสือเกี่ยวกับสังคมนิยม และหนังสือที่วิพากษ์วิจารณ์สังคมไว้ในครอบครอง ซึ่งเป็นการหวนกลับไปสู่ยุคมืด เหมือนสมัยจอมพลสฤษดิ์ ทหารรัฐประหารปี 2501 อีกครั้งหนึ่ง

ศาสตราจารย์บุญชนะ อธิการ ไม่ได้มีส่วนร่วมในรัฐบาลนี้ และพรรคการเมืองที่ศาสตราจารย์บุญชนะ เป็นหัวหน้าพรรคนั้นก็ยุบไปโดยปริยาย ศาสตราจารย์บุญชนะ กลับไป

สอนหนังสือที่บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยต่อไป พร้อมกับเขียนหนังสือ บทความ วิพากษ์วิจารณ์ บรรยายให้ความรู้ตามสถาบัน และองค์กรต่างๆ ที่เชิญมา ในเดือนตุลาคม 2519 ศาสตราจารย์บุญชนะ ได้เขียนวิจารณ์รัฐบาลธานินทร์ไว้ในหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ เกี่ยวกับการบริหารงานของรัฐบาล ตลอดจนนโยบายและพฤติกรรมบางอย่างของรัฐบาลที่เห็นได้ชัดว่าไม่เหมาะสมอยู่เป็นครั้งคราว ศาสตราจารย์บุญชนะฯ คงไม่ได้ชอบนโยบายของรัฐบาลที่จารีตนิยมจัด และทำอะไร "ขวาดกขอบ" มากนัก จึงได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ เข็มทิศว่า นายกรัฐมนตรีธานินทร์ไม่เข้าใจการเมืองดีพอ ไม่รู้สึกว่าการบริหารเป็นผู้มีอำนาจที่แท้จริง ไม่ยอมปรับปรุงคณะรัฐมนตรีตามคำแนะนำของทหาร ฉะนั้นครบ 1 ปีแล้ว คณะปฏิรูปอาจจะประเมินผลและการดำเนินการแก้ไข (ถึงขนาดยึดอำนาจก็ได้) ภาวะเศรษฐกิจไม่ดีขึ้น จะให้คนมาลงทุนโดยวิธีอื่นนอนไม่มีทางจะสำเร็จ รัฐบาลไม่ให้ความสำคัญกับคนสี่ๆ ที่จะมาร่วมงาน

รัฐบาลพลเรือนจารีตนิยมจัด ซึ่งประกาศว่าจะใช้เวลา 12 ปี เพื่อสร้างระบบประชาธิปไตยแบบถาวรอยู่ในอำนาจได้ราว 1 ปี ก็ถูกทหารยึดอำนาจเพราะแม้แต่ในหมู่นายทหารระดับกลาง เช่น กลุ่มทหารหนุ่มยังเติร์ก ซึ่งได้รับผลกระทบและมีความตื่นตัวทางการเมืองตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และสนับสนุนการยึดอำนาจเมื่อ 6 ตุลาคม 2519 ก็เห็นว่าการมีรัฐบาลแบบนี้นอกจากจะไม่สามารถแก้ปัญหาค่าเงินบาทในสังคมไทยได้แล้ว กลับยิ่งทำให้ความขัดแย้งขยายตัวเพราะถึงแม้ว่าฝ่ายซ้ายถูกปราบจนไม่สามารถเคลื่อนไหวในเมืองได้จริง แต่การดำเนินนโยบายขวาจัดกลับเป็นการผลักดันนักศึกษาประชาชนจำนวนมากให้เข้าร่วมมือกับพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีกองกำลังติดอาวุธ และเขตอิทธิพลอยู่ในเขตป่าเขาและชนบททั่วประเทศ ทำให้สงครามจรรยาขยายตัวเป็นไฟลามทุ่ง และสถานการณ์ความขัดแย้งในสังคมไทยยิ่งรุนแรงกว่าสมัยเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519

เมื่อทหารยึดอำนาจจากรัฐบาลธานินทร์ในปลายปี 2520 จึงขึ้นนโยบายผ่อนปรนให้เสรีภาพแก่ประชาชนมากขึ้น รัฐบาลใหม่ซึ่งนำโดยพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ได้จัดตั้งสภานิติบัญญัติเพื่อร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ในช่วงนี้ศาสตราจารย์บุญชนะ

อัตถกการ ก็ไม่ได้มีส่วนร่วมในรัฐบาลนี้ บทบาทของศาสตราจารย์บุญชนะในช่วงนี้จึงค่อนข้างเป็นไปในทางให้ความคิดความเห็น เขียนหนังสือ และบรรยายตามองค์กรต่างๆ ที่เชิญมาอีกเหมือนเช่นเคย วัชรธรรมบุคคลับใหม่ประกาศใช้ปลายปี 2521 และมีการเลือกตั้งในเดือนเมษายน 2522

บทบาทของศาสตราจารย์บุญชนะฯ ในช่วงปี 2519-2523 เป็นที่ที่ศาสตราจารย์บุญชนะฯ วางมือจากบทบาทรัฐมนตรี วุฒิสมาชิก และอื่นๆ ในทางการเมืองกลับมามีบทบาทเป็นอาจารย์สอนหนังสืออยู่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นนักคิดนักเขียน นักพูด การเมืองไทยในช่วงดังกล่าวเป็นระบบรัฐสภาที่มีทหารมีบทบาทอยู่มาก คือมีวุฒิสมาชิกจากการแต่งตั้ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนายทหาร และข้าราชการ นักธุรกิจ ที่อิงหรือเกรงใจทหาร

เมื่อรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ถูกกดดันจากปัญหาหลายด้าน อาทิ ความไม่พอใจต่อการที่รัฐบาลประกาศขึ้นราคาน้ำมัน ประปา ไฟฟ้า จนต้องลาออกจากตำแหน่งในเดือนกุมภาพันธ์ 2523 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ผู้บัญชาการทหารบก ในขณะที่นั้นก็ได้รับการสนับสนุนจาก ส.ส. และวุฒิสมาชิก ให้เป็นนายกรัฐมนตรี และพลเอกเปรม ก็ได้ดำรงตำแหน่งเรื่อยมาจนถึงกลางปี 2531 แม้จะมีการปรับคณะรัฐมนตรี มีการยุบสภา มีความพยายามทำรัฐประหารถึง 2 ครั้ง (1-3 เมษายน 2524 และ 8 กันยายน 2528) มีการเลือกตั้งใหม่หลายครั้ง พลเอกเปรมไม่เคยสังกัดพรรคและไม่เคยสมัครรับเลือกตั้ง แต่เนื่องจากไม่มีพรรคใดได้เสียงข้างมากเกินครึ่งของ ส.ส. ทั้งหมด พลเอกเปรมในฐานะผู้นำทางการเมืองซึ่งได้รับความยอมรับจากชนชั้นสูง และกลุ่มการเมืองต่างๆ จึงได้รับการสนับสนุนให้เป็นนายกรัฐมนตรีมาถึงห้าสมัย ในช่วงตั้งแต่ปี 2523-2531

ในช่วงต้นรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523) ศาสตราจารย์บุญชนะก็ยังมามีบทบาทในสมัยรัฐบาลชุดนี้อีก กล่าวคือ ได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลชุดนี้ให้เป็นกรรมการคนหนึ่งในคณะกรรมการปฏิรูประบบราชการแผ่นดิน ซึ่งมีพลตรีประมาธ อติเรกสาร (รองนายกรัฐมนตรีสมัยนั้น) เป็นประธานกรรมการ และมีนายมิชัย ฤชุพันธุ์ เป็นกรรมการอยู่ด้วย

ศาสตราจารย์บุญชนะฯ ได้แสดงความคิดเห็นให้เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติอยู่จนกระทั่งพลตรี
ประมาณ อติเรกสาร พ้นจากตำแหน่ง ศาสตราจารย์บุญชนะฯ นอกจากจะได้มีส่วนช่วยราชการ
ในตำแหน่งดังกล่าวแล้ว ยังมีตำแหน่งเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอยู่ในสภาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักรอีกด้วย

เมื่อพลเอกสฤษดิ์ จิตรปวิมา เป็นหัวหน้า พลโทวศิน อิศรางกูร ณ อยุธยา เป็นรองหัว
หน้า และมีทหารหนุ่มยังเด็กเป็นแกนกลาง ได้ดำเนินการเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลพลเอกเปรม
คินสุลานนท์ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2524 และถูกยึดอำนาจคืนโดยรัฐบาล ในวันที่ 3 เมษายน
2524 ศาสตราจารย์บุญชนะฯ ก็ได้ถูกรัฐบาลออกหมายจับ พร้อมกับบุคคลรวม 8 คน ซึ่งถือว่าทำ
ผิดกฎหมายฐานกบฏในจำนวนไม่มีทหาร 6 คน อาทิ พลเอกสฤษดิ์ จิตรปวิมา พันเอกมัญญ รูปขจร
พันเอกพัลลภ บันมณี พันเอกบวร งามเกษม พันเอกวีระยุทธ อินวะชา พันเอกสมปิติ รอดโพธิ์
ทอง และพลเรือนอีก 1 คน คือ นายรักศักดิ์ วัฒนพานิช

เบื้องหลังก่อนถูกหมายจับย้อนหลังไปประมาณเดือนกุมภาพันธ์ 2523 มีอดีตข้าราชการ
กระทรวงเศรษฐกิจคนหนึ่งมาพบศาสตราจารย์บุญชนะฯ บอกว่ามีทหารหนุ่ม 5-6 คน ขอเชิญไป
รับประทานอาหารเย็นและขอความรู้ทางเศรษฐกิจและการเมืองด้วย ศาสตราจารย์บุญชนะฯ ตก
ลงไปตามคำเชิญนั้นมีผู้ไปร่วมประมาณ 9-10 คน เป็นพลเรือน 3-4 คน นอกนั้น เป็นกลุ่มทหาร
ยังเด็ก ได้ถามปัญหาเกี่ยวกับรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ว่าควรจะทำอย่างไร จึง
จะแก้ปัญหาได้ ศาสตราจารย์บุญชนะฯ ได้ตอบวิธีแก้ปัญหานั้นไป พร้อมกับแนะนำให้ไปศึกษาจาก
หนังสือ Anatomy of Revolution by Britten²⁵

²⁵บุญชนะ อัครถาวร, บันทึกการปฏิวัติ 1-3 เมษายน 2524 กับข้าพเจ้า,

หลังจากนั้นอีก 4-5 เดือน ศาสตราจารย์บุญชนะ อัดถากกร ก็ได้พบกับพันเอกมัญญ
รูปขจร

ต่อมาได้รับเชิญให้ไปบรรยายเรื่องปัญหาเศรษฐกิจและทางแก้ไขให้คณะนายทหารหนุ่ม
ยังเด็กฟังอีกที่กองพลทหารม้าบางซื่อ ซึ่งในการบรรยายตอนหนึ่งมีว่า "ผู้ที่จะเป็นนายกรัฐมนตรี
ได้นั้น ถ้าจะให้ราบเรียบและทำงานให้ได้ผลในทางบริหาร จะต้องได้รับการสนับสนุนจากสาม
สถาบัน คือ สถาบันทหาร สถาบันกษัตริย์ และสถาบันประชาชน..."²⁶

โดยพฤติการณ์ที่แท้จริงนั้น อาจกล่าวได้ว่าศาสตราจารย์บุญชนะฯ เป็นเพียงครูหรือ
อาจารย์คนหนึ่ง มีใครจะมาขอความรู้ ความคิด ความเห็น ก็ไม่เคยหวง และในบางครั้งวาใคร
จะเชิญไปบรรยาย สัมมนา หรืออภิปรายที่ไหนก็ไม่เคยขัด ไม่ว่าผู้เชิญจะเป็นเอกชน สโมสร
สมาคม ทหาร หรือพลเรือนก็ตาม

หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ฉบับลงวันที่ 6 เมษายน 2524 หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ฉบับลง
วันที่ 7 เมษายน 2524 หนังสือพิมพ์ดาวสยามฉบับวันที่ 8 เมษายน 2524 และแม้กระทั่งหนังสือ
พิมพ์ LE MONDE, 7 APRIL 1981 ซึ่งออกในปารีสก็ได้ลงข่าวท่านเองเดียวกันว่า ถ้าคณะ
ปฏิวัติ 1-3 เมษายน 2524 ทำการได้สำเร็จก็จะตั้งให้ศาสตราจารย์บุญชนะเป็นนายกรัฐมนตรี

เมื่อเกิดปฏิวัติแห่ง ศาสตราจารย์บุญชนะฯ ก็ได้เดินทางไปต่างประเทศอังกฤษ 3 เดือน
ประเทศอเมริกา 3 เดือน จนกระทั่งรัฐบาลพลเอกเปรมได้ออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมมาให้กับ
ผู้เกี่ยวข้องทั้งหมด ศาสตราจารย์บุญชนะฯ จึงได้เดินทางกลับมามาประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง

การปฏิวัติในวันที่ 1-3 เมษายน พ.ศ.2524 โดยมีพลเอกสฤษดิ์ จิตรปฎิมา เป็น
หัวหน้าคณะปฏิวัติ พล.ท.วศิน อิศรางกูร ณ อยุธยา เป็นรองหัวหน้าคณะปฏิวัติ พ.อ.มัญญ
รูปขจรเป็นเลขาธิการคณะปฏิวัติ คณะปฏิวัติได้กำหนดการปฏิบัติโดยแบ่งออกเป็นหลายฝ่าย

²⁶เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

ด้วยกัน และมีคำสั่งของหัวหน้าคณะปฏิวัติตั้งบุคคลต่าง ๆ ให้ทำหน้าที่ดังนี้²⁷

- นายบุญชนะ ฮัตถการ เป็นผู้อำนวยการฝ่ายเศรษฐกิจ
- นายทินพันธ์ นาคะตะ เป็นผู้อำนวยการฝ่ายกิจการทั่วไป
- พันเอก ประจักษ์ สว่างจิตร เป็นผู้อำนวยการฝ่ายรักษาความสงบ
- นายรัตน์ ศรีไกรวิน เป็นผู้อำนวยการฝ่ายการต่างประเทศ และกฎหมาย

เหตุการณ์และบรรยากาศจริง ๆ ตลอดจนในความเป็นระเบียบของคณะปฏิวัติในหอประชุมกองทัพบก เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2524 เป็นอย่างไรนั้น คงต้องศึกษาจากหนังสือบันทึกการปฏิวัติ 1-3 เมษายน 2524 กับข้าพเจ้า ของบุญชนะ ฮัตถการ ซึ่งได้เล่าไว้เป็นประวัติศาสตร์ทางการเมืองไทย ดึงใจความสำคัญตอนหนึ่งต่อไปนี้

"...บรรยากาศในหอประชุมกองทัพบก เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2524 นั้น ข้าพเจ้าไปถึงเวลาประมาณเกือบ 10.00 นาฬิกา รู้สึกว่าค่อนข้างจะสับสนมาก ไม่มีระเบียบเลย มีโต๊ะตั้งติดต่อกันเป็นแถวยาวๆ 3-4 แถวๆ ละประมาณ 30-40 เมตร มีนายทหารในเครื่องแบบเต็มไปหมด ทางด้านใต้เป็นเวที ทางด้านขวาของเวทีจัดเป็นที่ให้หัวหน้าและรองหัวหน้าปฏิวัติหนึ่งประชุมปรึกษารื้อกันไว้ แต่ห้องของหัวหน้าเองนั้นอยู่ด้านหลังเวทีอีกชั้นหนึ่ง

นอกจากนายทหารที่นั่งอยู่ดังกล่าวแล้ว ก็มีฝ่ายพลเรือนนั่งอยู่กลุ่มหนึ่งต่างหาก ทราบว่าเป็นฝ่ายที่ปรึกษากฎหมาย มีอาทิคุณรัตน์ ศรีไกรวิน พลโทสมิง ไตสังคะ เป็นต้น สำหรับนายทหารที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับเอกสารหนังสือต่างๆ นั้น ก็นั่งรวมๆ กันอยู่ในบริเวณนั้นเช่นเดียวกัน

²⁷รายละเอียดศึกษาได้จากบันทึกการปฏิวัติ 1-3 เมษายน 2524 กับข้าพเจ้า

เวลา 11 นาฬิกา เข้าวันที่ 1 เมษายนนั้น มีคำสั่งหัวหน้าคณะปฏิวัติประกาศทางวิทยุกระจายเสียง และโทรทัศน์แล้วราว 10 ฉบับ ข้าพเจ้าได้ถามคุณรัตน์ ซึ่งเป็นประธานที่ปรึกษากฎหมายแล้ว ก็ได้ความว่า ประกาศเหล่านั้นต่างคนต่างทำ เสนอผ่านไปยั้งหัวหน้าให้ลงนามลงมา ไม่ได้ผ่านฝ่ายกฎหมาย หรือเลขาธิการคณะปฏิวัติเลย (คุณณัฐ รูปขจร)

ในขณะที่เดียวกัน ข้าพเจ้าได้พบกับอาจารย์ทินพันธ์ นาคะตะ อาจารย์กรมลของธรรมชาติ อาจารย์ธวัช มกรพงศ์ ได้นำร่างประกาศบางฉบับมาให้ข้าพเจ้าดู ข้าพเจ้าต้องรับว่าแสงสว่างในห้องประชุมใหญ่ไม่พอ ทำให้ข้าพเจ้าอ่านไม่ออก จึงไม่สามารถให้ความเห็นอะไรได้ คงบอกได้แต่ว่าประกาศหรือคำสั่งคณะปฏิวัตินั้น มีลักษณะเป็นกฎหมายถ้าจะออกไปอย่างไรก็ควรผ่านทางคณะที่ปรึกษากฎหมายตรวจเสีย ก่อนซึ่งทุกคนก็เห็นด้วย

คุณรัตน์ได้นำรายชื่อบุคคลที่อยู่ในกระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ มาให้ข้าพเจ้าช่วยให้ความเห็น ควรจะเรียกมาใช้ในกองบัญชาการคณะปฏิวัติเพียงใด ข้าพเจ้าก็มีปัญหาเรื่องแสงสว่างไม่พอ จึงให้ความเห็นไม่ได้ประโยชน์มากนัก

ในตอนบ่ายหลังรับประทานอาหารกลางวันในสโมสรกองทัพบกแล้ว คุณรัตน์ได้ย้ายโต๊ะทำงานของคณะที่ปรึกษากฎหมายไปไว้ทางคานขวาของเวทีคอนกรีต ข้าพเจ้าซึ่งยังไม่มีหน้าที่อะไรจริงจึงก็ได้นั่งสมทบอยู่ด้วย และได้ขอให้คณะที่ปรึกษากฎหมายร่างกฎหมายเกี่ยวกับองค์การของคณะปฏิวัติที่หากจะตั้งขึ้นปฏิบัติงานด้วย²⁸

---

²⁸บุญชนะ อัครถาวร, บันทึกการปฏิวัติ 1-3 เมษายน 2524 กับข้าพเจ้า, (กรุงเทพมหานคร : สหประชาพาณิชย์, 2525), หน้า 15-16.

หลังจากที่ศาสตราจารย์บุญชนะ อัครถาวร ได้รับสำเนาคำสั่งซึ่งหัวหน้าคณะกรรมการฯ แต่งตั้งให้เป็นผู้ดำเนินการฝ่ายเศรษฐกิจแล้ว ศาสตราจารย์บุญชนะก็ได้บอกกับหัวหน้าคณะกรรมการฯ ถึงเรื่องการกำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์การคณะกรรมการฯ ดังที่ศาสตราจารย์บุญชนะได้เล่าไว้อีกตอนหนึ่งว่า

... ข้าพเจ้าได้ตรวจดูคำสั่งแต่งตั้งแล้ว ไม่เห็นมีการกำหนดหน้าที่ และองค์การอย่างใดเลย จึงนำไปบอกให้พลเอกสฤษดิ์ ทราบว่าจะต้องกำหนดอำนาจหน้าที่ของผู้ดำเนินการและบุคคลอื่น ๆ ไว้ด้วย จึงจะมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย และจะต้องขอให้ฝ่ายกฎหมายเป็นผู้ร่างกฎหมายดังกล่าวนี้ต่อไป มิฉะนั้นถึงจะแต่งตั้งข้าพเจ้า ๆ ก็จะทำอะไรไม่ได้²⁹

นอกจากนี้แล้วศาสตราจารย์บุญชนะ อัครถาวร ยังได้เล่าถึงความไม่เป็นระเบียบในกองบัญชาการคณะกรรมการฯ ต่อไปอีกว่า

... พฤติกรรมที่ข้าพเจ้าได้เห็นในวันนั้นค่อนข้างน่าเบื่อ ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกเสระร้าง เพราะ Disorganized เหลือเกิน จนรู้สึกท้อแท้และหดหู่ว่า ถ้าจัดการงานอย่างไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยในเบื้องต้น อย่างนั้นแล้วจะไปปกครองบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าตามความมุ่งหมายของคณะกรรมการฯ ได้อย่างไร

ข้าพเจ้ารู้สึกท้อแท้ใจมาก นอกจากผู้ก่อการปฏิวัติจะไม่ให้ Recognition แก่ข้าพเจ้าซึ่งเป็นผู้ใหญ่แล้ว ความที่ไม่จัดระเบียบให้ดีต่าง ๆ ทำให้ข้าพเจ้าคิดจะกลับ

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

บ้านเสียก่อนเที่ยงแล้ว แต่ยังคงคิดว่าไม่เหมาะะ จึงอยู่ดูเหตุการณ์ต่อไปเรื่อย ๆ ว่าเขา
จะปรับปรุงการดำเนินงานภายในให้ดีขึ้นได้อย่างไรหรือไม่ ข้าพเจ้าจึงจะได้มี
ประสบการณ์มากขึ้น

เมื่อเปรียบเทียบกับภาควิชาสถิติสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นหัวหน้าเมื่อ
พ.ศ. 2502 นั้น ข้าพเจ้าก็ถูกเรียกเข้าไปเป็นกรรมการวิจัยด้วย สมัยนั้นมีกรรมการ
หลายคนๆ ทุกคนจะจัดตั้งโต๊ะที่ทำงานเป็นกลุ่ม ๆ ดูเป็นระเบียบเรียบร้อยดีมาก ผิดกับ
คราวนี้อย่างฟ้ากับดินทีเดียว...³⁰

โดยสรุปก็พอจะกล่าวได้ว่า เพราะการที่ศาสตราจารย์บุญชนะไปอยู่ในหอประชุมกอง
ทัพบกในวันนั้น จึงมีเหตุให้ผมผู้เข้าใจว่าศาสตราจารย์บุญชนะมีส่วนร่วมด้วยคนะ รัฐประหารคราวนั้น
ด้วย ซึ่งมีหนังสือพิมพ์แนวหน้าได้ลงข่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

"...คนแก่" คนที่กำลังเป็นข่าวอยู่นี้ชื่อ "บุญชนะ ชัดถาวร" เป็นอดีตรัฐมนตรีคนตั้ง
อายุเจ็ดสิบกว่า ที่ช่วยขึ้นมาตอนแก่ ก็เพราะรัฐบาลออกประกาศจับในฐานะผู้ต้องหา
ร่วมในการกบฏผู้หนึ่ง

"ข่าวเจาะเกราะ" ที่ "เจาะ" เข้าไปในฝ่ายสอบสวนของรัฐบาล ระบุว่า
ความช่วยเหลือของคุณบุญชนะเริ่มขึ้นเมื่อได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานฝ่ายเศรษฐกิจของคุณะ
ปฏิวัติ และมีข่าวระบุว่า ถ้าปฏิวัติสำเร็จจะแต่งตั้งให้เป็น "นายกรัฐมนตรี"

ตามข่าวที่ได้จากข้อมูลการสอบสวน ซึ่งมีพยานหลายปากให้การสอดคล้องต้องกัน
ว่า ในวันเกิดเหตุ เห็นนายบุญชนะ ชัดถาวร เข้าไปในกองบัญชาการคณะปฏิวัติจริง

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17-18.

มีพยานระบุว่า นายบุญชนะ เข้าไปในคณะปฏิวัติวันเดียวแล้วก็หายไปกับสายลม รู้
อีกทีก็โน่น.. บ่อยที่อังกฤษเรียบบ่อยเสียแล้ว..."³¹

และหนังสือพิมพ์มติชน ก็ได้ลงข่าวเกี่ยวกับการที่จะได้เป็นนายกรัฐมนตรีคนต่อไปของ
เมืองไทย ถ้าปฏิวัติสำเร็จ ไว้ตั้งใจความตอนหนึ่งว่า

"...แควตงนิกรวิชาการและนิกรกฎหมายระดับสูงของไทยเจียบเหงาไปถนัดใจเมื่อนาย
"บุญชนะ ยึดถาวร" อดีตรัฐมนตรีเศรษฐกิจ และอดีตเอกอัครราชทูตไทยประจำ
สหรัฐหายหน้าหายตาไปจากสังคมเมืองไทยหลังจากเหตุการณ์ก่อความวุ่นวายบน
ความสงบเรียบร้อยที่สุดยุคหนึ่งเมื่อวันที่ 3 เมษายน

"อาจารย์บุญชนะ" ของลูกศิษย์ลูกหา และแม้แต่ของคุณเปรม ต้องลี้ภัยการเมือง
ออกนอกประเทศตั้งแต่เช้าตรู่วันที่ทหารของรัฐบาลเข้ามายึดกรุงเทพฯ กลับคืน ด้วย
สายการบินยุโรปพาไปส่งที่ลอนดอนประเทศอังกฤษ หลังจากนั้นจึงเข้ารายงานตัวต่อ
เอกอัครราชทูตไทยประจำอังกฤษว่าไม่ได้หนีหายไปไหน พร้อมทั้งมารายงานตัวต่อ
คุณเปรมถ้าต้องการ...

นายบุญชนะมีวัยย่างเข้าปีที่ 70 ปีบริบูรณ์ ในเดือนกรกฎาคมนี้หูดหัวคจะ ได้เป็น
นายกรัฐมนตรีคนต่อไปของเมืองไทย ถ้าหากการปฏิวัติรัฐประหารเมื่อต้นเดือน
เมษายนประสบความสำเร็จ แต่เมื่อการปฏิวัติรัฐประหารล้มเหลวก็เป็นธรรมดาที่จะ
ต้องไม่มีที่แม้แต่จะขึ้นในเมืองไทย ส่วนจะต้องไปใช้ชีวิตยากลำบากในต่างแดนยาว
นานแค่ไหนเป็นเรื่องของน้ำใจผู้บริหารประเทศว่าจะนึกถึงความดีของเขาที่เคยมีต่อ
ประเทศชาติในอดีต ตลอดจนข้อเท็จจริงในเหตุการณ์วันนั้นมากน้อยเพียงใด

31."ความช่วยเหลือของคนแก่-โดยเจาะเกราะ, "แนวหน้า" (28 เมษายน 2524) : 1.

นายบุญชนะก็เหมือนกับนักวิชาการคนอื่น ๆ ที่มีทั้งที่ปรึกษานายกฯ จนถึงรัฐมนตรี ที่ถูกตามตัวให้เข้าไปช่วยงานในกองบัญชาการคณะปฏิวัติภายหลังจากที่สถานีวิทยุกระจายเสียงออกอากาศทั่วประเทศว่าคณะปฏิวัติภายใต้การนำของพลเอกสฤษดิ์ จิตรปฏิมา ได้เข้ายึดอำนาจรัฐไว้หมดแล้ว..."³²

ดังที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าศาสตราจารย์บุญชนะมักจะได้รับแต่งตั้งให้เข้าร่วมทางการเมืองโดยไม่รู้ตัว และคุณสมบัติส่วนตัวก็มักจะมีข่าวลือปรากฏให้เห็นอยู่บ่อยๆ ว่าศาสตราจารย์บุญชนะควรจะเป็น Candidate นายกรัฐมนตรีคนหนึ่ง ซึ่งศาสตราจารย์บุญชนะได้บันทึกไว้ตอนหนึ่งในหนังสือ "ชีวิตและความฝัน" ดังมีใจความสำคัญว่า "...ข่าวลือที่ว่า ถ้าคณะปฏิวัติแห่งครั้งนั้นทำสำเร็จ ก็จะมอบให้ข้าพเจ้าเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาล ข่าวลือนี้มีมูลอยู่เหมือนกัน"³³

เนื่องจากโดยปกติแล้วศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถการ เป็นคนที่ไม่ชอบอยู่นิ่ง ฉะนั้นในเดือนตุลาคม 2525 ศาสตราจารย์บุญชนะ จึงได้เดินทางไปพบกับคนไทยที่สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น ซึ่งศาสตราจารย์บุญชนะ ได้เล่าไว้ดังใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า "...วัตถุประสงค์ก็เพื่อเปิดหูเปิดตาหาความรู้ต่างๆ เท่าที่จะหาได้ เพื่อจะได้ทันเหตุการณ์ เพราะการอยู่ที่เดียวนานๆ นั้น นอกจากจะทำให้ชีวิตจืดชืดแล้ว สมองอาจจะตื้อๆ เอาด้วย ยิ่งถ้าไม่อ่านเอกสารใหม่ๆ แล้ว ก็จะทำให้เราอยู่ในโลกอีกโลกหนึ่งทีเดียว..."³⁴ เมืองที่ไปก็คือ ลอสแอนเจลิส ลาสเวกัส

³²บุญชนะ อັตถการ : นายกรัฐมนตรีของคณะปฏิวัติ?, "มติชน รายสัปดาห์" (10-16 พฤษภาคม 2524)

³³บุญชนะ อັตถการ, ชีวิตและความฝัน (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศาสตราจารย์บุญชนะอັตถการ เพื่อการศึกษาและวิจัย จัดพิมพ์ พ.ศ. 2529) หน้า 27.

³⁴บุญชนะ อັตถการ, บันทึกวิเคราะห์และวิจารณ์ 16 นายกรัฐมนตรีไทย, (กรุงเทพฯ : สหประชาพาณิชย์, 2526), หน้า 229.

มินมิโซดา กรุงวอชิงตันดีซี และซานฟรานซิสโก

ในช่วงปี 2525-2526 ได้มีการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับ 2521 ที่ใช้กันอยู่จากหลายฝ่าย เพราะเป็นช่วงที่บทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญปี 2521 จะสิ้นสุดในเดือนเมษายน 2526 ถ้าหากไม่มีการแก้ไขก็หมายความว่า หลังจากนั้นบทเฉพาะกาลจะหมดไปเหลือแต่บทถาวรซึ่งระบุว่า การเลือกตั้งให้เป็นแบบรวมเขตเบอร์เดียว วุฒิสมาชิกจะมีอำนาจลดลง ข้าราชการประจำจะเป็นข้าราชการการเมืองไม่ได้นอกจากจะลาออกก่อน

กลุ่มที่เคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญมากคือ พวกทหาร ซึ่งต้องการรักษาอำนาจของกลุ่มตนไว้ จึงต้องการแก้ไขรัฐธรรมนูญให้คงอำนาจวุฒิสมาชิกไว้ตามเดิม และให้ข้าราชการประจำสามารถดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ แต่การเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญใน 2 ประเด็นดังกล่าวก็ไม่ประสบผลเพราะได้รับการคัดค้านจาก ส.ส. บัญชาชน และประชาชนทั่วไปอย่างแข็งขัน

รัฐบาลพลเอกเปรมได้หาทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในเรื่องการขอแก้ไขรัฐธรรมนูญ ด้วยการประกาศยุบสภาก่อนที่จะหมดบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ 2521 และจัดให้มีการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเรียงเบอร์ ในวันที่ 18 เมษายน 2526 ผลการเลือกตั้งก็ออกมาในรูปแบบเดิมคือไม่มีพรรคใดได้เสียงข้างมากเกินครึ่งของจำนวน ส.ส. ทั้งหมด และเสียงกระจายไปตามพรรคต่างๆ จำนวนมาก ผลการขาดเสียง ส.ส. ก็คือสนับสนุนให้พลเอกเปรมเป็นนายกรัฐมนตรี จัดตั้งรัฐบาลผสมใหม่ การเมืองไทยก็วนไปวนมาอยู่ในลักษณะนี้

ถึงแม้จะเห็นห่างทางการเมืองไปบ้าง แต่ศาสตราจารย์บุญชนะ ฮัตถากร ยังคงมีบทบาทในฐานะนักคิด นักเขียน นักวิพากษ์วิจารณ์การเมืองที่นักการเมืองคนอื่นฯ และประชาชนทั่วไปให้ความสำคัญในลำดับค่อนข้างสูง ศาสตราจารย์บุญชนะฯ เริ่มได้กลับมามีบทบาทวิจารณ์รัฐบาล โดยเฉพาะพลเอกเปรมบ้างครั้งบางคราว ดังเช่น กรณีการลดค่าเงินบาท เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2527 ศาสตราจารย์บุญชนะฯ ได้ให้สัมภาษณ์นิตยสารวิวัฒน์ ซึ่งมีใจความสำคัญว่า

"...รัฐบาลบอกว่ามีความประสงค์ที่จะให้สินค้าบางอย่างขายไม่ได้ขายไปให้หมดมากที่สุดที่จะทำได้ และให้ชวามาได้ราคาดี และอีกอันที่อ้างเหตุผล ที่เห็นว่าทุนสำรองเงินตราระหว่างประเทศเรามีน้อย เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องลดค่าเงินบาทหรือเพิ่มค่าเงินดอลลาร์ให้สูงขึ้น ซึ่งข้อเท็จจริงต่างๆ เหล่านี้ ไม่ตรงกับความจริงนัก เท่าที่ผมดูตัวเลขดุลการชำระเงินเราก็ยังคืออยู่มาก ดุลการค้าที่เราเคยขาดดุลถึงปีละ 90,000 ล้านบาท ปีนี้ประมาณ 10 เดือนนี้เราขาดดุลไป 50,000 กว่าล้านบาท ดุลการค้าก็ดีขึ้นแล้วถ้าเทียบไป ดุลการชำระเงินก็ดีขึ้นมาก เพราะมีการกู้เงินเข้ามาดำเนินการบริหารเศรษฐกิจ และการคลังและการเงินของประเทศอันนี้ถ้าดูตามตัวเลขต่างๆ เหล่านี้ก็ยังไม่ควรจะลดค่าเงินบาท แม้แต่คุณประภาทิพย์ ศกุนตลาภย์ ก็ออกมาแถลงว่า ดุลการชำระเงินของเราดีมาก เศรษฐกิจ ของเราดีมาก นายกฯ บอกว่าเศรษฐกิจดีมาก โฆษกคุณไตรรงค์ก็บอกเศรษฐกิจดีมาก แต่อยู่ๆ ก็บีบบังคับลดค่าเงินบาททันที แล้วก็ลดมากด้วยถึง 17-18% จึงเป็นเรื่องที่รู้สึกว่าคุณข้องใจกันมาก

แต่คิดว่าเราจะขายสินค้าได้มาก ราคาสินค้าก็สูงขึ้น ชวามาจะขายข้าวได้ก็ไม่ใช่ความจริง จนถึงเวลานี้ข้าวก็ไม่ขึ้นราคา อันนี้ผมว่ามันขัดกัน แม้ขณะเดียวกันรัฐบาลก็กลับไปลดภาษีและคอกเบี้ยด้วยรู้สึกว่ามันสับสนวุ่นวายไปหมด คล้ายๆ กับไม่ได้เตรียมการให้การลดค่าเงินไปโดยให้มันได้ผลจริงตามที่ต้องการ นี่เป็นเรื่องที่น่าจะสับสนมากสำหรับรัฐบาลไทย ยิ่งกว่านั้นพวกที่สั่งซื้อของที่ยังไม่ส่งเงินไปชำระ ถ้าใครเดือดร้อนก็บอกให้รายงานไปที่รัฐบาลหรือธนาคารชาติ รัฐบาลจะได้เข้ามาช่วย เขาร้องไปตั้งสองพันกว่ารายช่วยเหลืออะไรบ้าง ผมไม่เห็นได้ช่วยเหลืออะไรได้ไม่เหมือนประเทศอื่นๆ เขาไม่มีการช่วยเหลืออย่างนี้ เพราะก่อนที่จะตัดสินใจลดค่าเงินต้องตรวจดูในรายละเอียดแล้วว่ามันดีมากกว่าผลเสีย บวกมากกว่าลบ ผมว่าสับสนกันหน่อยเหมือนอย่างในขณะนี้ นายกรัฐมนตรีคงจะปวดหัวหรือว่าประสาทกินเข้าไปแล้ว เพราะว่าอย่างข้าวนี้ไม่ได้ขึ้นราคา อย่างมันสำปะหลังราคา

ถูก เขาขายตลาดเดียวในยุโรปราคาเป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น น้ำตาลที่ว่าจะขาย
ได้ก็ขายไม่ได้³⁵

ในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (4 สิงหาคม 2531-22 กุมภาพันธ์ 2534)
ต่อมาหลังการเลือกตั้งปี พ.ศ. 2531 พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ผู้แทนราษฎรจังหวัด
นครราชสีมา หัวหน้าพรรคชาติไทย ได้เข้ารับตำแหน่งเป็นหัวหน้ารัฐบาล เมื่อ 4 สิงหาคม
2531 พลเอกชาติชายได้แต่งตั้งให้ผู้แทนราษฎรพรรคต่างๆ 6 พรรค เป็นรัฐมนตรี 44 คน ใน
จำนวน 45 คน นายกรัฐมนตรีเองเรียกคณะรัฐมนตรีนี้ว่าเป็น "รัฐบาลประชาธิปไตยที่แท้จริง
ครั้งแรก" นับแต่ปี 2475 ที่ไทยมีรัฐธรรมนูญเป็นต้นมา

ศาสตราจารย์บุญชนะ อัดถากกร ไม่ได้รับการแต่งตั้งให้เข้าร่วมคณะรัฐบาลใหม่ แต่
ได้รับแต่งตั้งให้เป็นวุฒิสมาชิก เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2532 เนื่องจากสมาชิกวุฒิสภาเดิมสิ้น
สมาชิกภาพออกตามวาระ จำนวน 94 คน ศาสตราจารย์บุญชนะ อัดถากกร ก็เป็นผู้หนึ่งที่ได้รับ
การแต่งตั้งให้เป็นวุฒิสมาชิกในคราวนี้ และต่อมาเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2532 ซึ่งเป็นการ
ประชุมสมาชิกวุฒิสภาครั้งแรกนั้น ศาสตราจารย์บุญชนะ อัดถากกร ก็ยังได้รับการเลือกตั้งจาก
สมาชิกวุฒิสภาให้ดำรงตำแหน่งรองประธานวุฒิสภา คนที่สองอีกด้วย

บทบาทของศาสตราจารย์บุญชนะ อัดถากกร ในช่วงนี้เป็นบทบาทในทางนิติบัญญัติ และ
ได้มีโอกาสทำหน้าที่ประธานชั่วคราวในการประชุมวุฒิสภาครั้งที่ 1/2532 (สมัยสามัญ) เป็น
พิเศษ ตามข้อบังคับการประชุมของวุฒิสภาที่ระบุให้สมาชิกฯ ที่มีอายุสูงสุดซึ่งมาประชุมเป็น
ประธานชั่วคราวของที่ประชุม ศาสตราจารย์บุญชนะ อัดถากกร ซึ่งในขณะนั้นมีอายุ 79 ปีเศษ จึงได้รับ

³⁵สัมภาษณ์พิเศษ ศาสตราจารย์บุญชนะ อัดถากกร, ในหนังสือ "วิวัฒน์" 12-18

เชิญให้เป็นประธานชั่วคราว เพื่อทำหน้าที่ดำเนินการประชุม 3 วาระ ด้วยกัน คือ

ระเบียบวาระที่ 1 เรื่องที่ประธานจะแจ้งต่อที่ประชุม รับทราบพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมาชิกนิติบัญญัติแห่งชาติ และดำเนินการปฏิญาณตนก่อนเข้ารับหน้าที่ตามข้อบังคับ 11

ระเบียบวาระที่ 2 เลือกประธานวุฒิสภา ที่ประชุมได้มีมติเลือกนายวราพร ชินชื่อ เป็นประธานวุฒิสภา

ระเบียบวาระที่ 3 เลือกรองประธานวุฒิสภา ที่ประชุมได้มีมติให้รองประธานวุฒิสภา 2 คน โดยมีมติเลือกพลเอกทศิษฐ์ เหมะบุตร เป็นรองประธานวุฒิสภา คนที่หนึ่ง และนายบุญชนะ อัดถากกร เป็นรองประธานวุฒิสภา คนที่สองตามลำดับ

บทบาทของศาสตราจารย์บุญชนะ อัดถากกร ในฐานะรองประธานวุฒิสภาก็ทำหน้าที่ช่วยประธานสภาในกิจการอันเป็นอำนาจหน้าที่ของประธานสภา คือ ควบคุมการดำเนินการของสภา เป็นประธานของที่ประชุมสภา รักษาความสงบเรียบร้อยในสภาตลอดถึงบริเวณของสภา หรือปฏิบัติการตามที่ประธานสภามอบหมาย³⁶

เบื้องหลังที่ได้รับการทาบทามเข้าเป็นวุฒิสมาชิกและประธานวุฒิสภา จากพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบกและผู้บัญชาการทหารสูงสุดในขณะนั้น ซึ่งศาสตราจารย์บุญชนะได้ให้สัมภาษณ์ถึงความตอนหนึ่งว่า

"พลเอกชวลิตฯ บอกว่าผมทำงานมีประสบการณ์มาก มีฝีมือเด่นที่สุดคนหนึ่ง ขอให้เข้าช่วยในรัฐสภา จะให้เป็นประธานวุฒิสภา ซึ่งพลเอกชาติชายเป็นนายกรัฐมนตรี ผมบอกว่าถ้าจะใช้ผมก็ยินดี แต่พอถึงแต่งตั้งจริงๆ กลายเป็นรองประธาน ไม่ใช่ประธาน

³⁶รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร พุทธศักราช 2521, มาตรา 79.

พลเอกชวลิตฯ บอกว่า คุณชาติชายขอเปลี่ยนให้คุณวรรณ ชินชื่อ เป็นประธานวุฒิสภา ผมไม่คิดหวัง เมื่อผมเป็นรองประธานฯ คุณวรรณฯ ใช้อะไรผมก็ทำให้ อะไรไม่อยาก ทาก็ไม่ทำ อะไรที่เป็นผลประโยชน์ส่วนรวมผมก็ทำ เป็นรองประธานเกือบ 2 ปีกว่า"³⁷

นอกจากนี้ศาสตราจารย์บุญชนะยังได้กล่าวถึงเหตุผลที่ไม่ได้เป็นประธานวุฒิสภาตามที่พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ จะให้เป็นนั้นว่า

"นายกรัฐมนตรีมีอำนาจมาก ในสมัยก่อนพวกมีอำนาจมากมี 3 ตำแหน่ง คือ 1. นายกรัฐมนตรี มีอำนาจตามกฎหมายเต็มที 2. ผู้บัญชาการทหารบกมีอำนาจทางกำลัง ถ้าสองคนนี้รวมกันได้จะเอาอะไรก็ได้ในประเทศไทยในทางการเมือง ถ้าเขาคิดว่า คุณวรรณฯ จะทำประโยชน์ทางการเมืองได้มากกว่า เขาก็ต้องเลือกคุณวรรณฯ ผมไม่มีอิทธิพลเงินทองก็ไม่มี บิรวารก็ไม่มี มีแต่ความรู้ทางวิชาการซึ่งผมจะทำได้ดี คุณวรรณฯ มีเงินมาก ความรู้ก็มี ผมก็ทำงานร่วมกับคุณวรรณฯ ได้ดี เขาให้เราทำ เรา ก็ทำให้คิดถึงประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญ... และในช่วงเวลานี้มีข่าวลือ ค้างๆ นานา เพราะเป็นยุคที่ใช้จ่ายเงิน อยากเป็นผู้แทนก็ใช้จ่ายเงิน เป็นวุฒิกิจก็ใช้จ่ายเงิน ผู้ที่เสียเงินแล้วได้เป็นวุฒิสมาชิก..."³⁸

³⁷ สัมภาษณ์บุญชนะ ฮัตถากร, ตุลาคมรัฐธรรมนุญ, 7 มกราคม 2537.

³⁸ เรื่องเดียวกัน

จากที่กล่าวมาพอที่จะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นได้ว่า แม้แต่ตำแหน่งในทางการเมืองก็เป็นเรื่องที่ไม่แน่นอน ย่อมเปลี่ยนแปลงได้เสมอ ขึ้นสุดแล้วแต่ผู้มีอำนาจในยุคนั้นๆ จะเป็นผู้กำหนด หรือเห็นด้วยเป็นประการสำคัญ ทั้งนี้อาจจะมีปัจจัยอื่นเป็นตัวแปรที่สำคัญมาเป็นตัวกำหนด ฉะนั้นในการเป็นอะไรในทางการเมืองนั้นย่อมเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน ย่อมเปลี่ยนแปลงได้เสมอ เป็นอนิจจัง ศาสตราจารย์บุญชนะก็หลีกเลี่ยงไม่พ้นในหลักการประเด็นนี้ จึงมีประสบการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในทางการเมืองอยู่เสมอๆ ซึ่งดูเหมือนเป็นเรื่องธรรมดาในชีวิตทางการเมืองของศาสตราจารย์บุญชนะฯ ที่ผ่านมามากมายหลายยุคหลายสมัย

ในช่วงที่ศาสตราจารย์บุญชนะได้ดำรงตำแหน่งรองประธานวุฒิสภานั้น ศาสตราจารย์บุญชนะได้ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์สยามรัฐฉบับพิเศษ ไว้ตอนหนึ่งว่า

"...ทำหน้าที่รองประธานฯ ทำอย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ เป็นรองประธานไม่มีอะไรหนักใจ ทำหน้าที่ด้วยความเที่ยงธรรม อย่าไปเข้าทางโน้นเข้าทางนี้ เพราะว่าวุฒิสมาชิกห้ามสั่งกีดพรรคการเมือง จะไปพูดเข้าข้างโน้นข้างนี้ไม่ควร ควรอยู่ตรงกลาง..."³⁹

ในเดือนตุลาคม 2532 ศาสตราจารย์บุญชนะได้ไปพูดที่สโมสรโรตารีปทุมวัน เกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจของประเทศไทย ได้พูดสะกิดให้ผู้ฟังทราบว่า เมืองไทยกำลังมีปัญหาสำคัญอยู่สองเรื่องใหญ่คือ เรื่อง เงินเฟ้อ กับเรื่อง ทูจวิต

---

³⁹ กองบรรณาธิการสยามรัฐ, "สังคมไทย (ก็) ของเรา กะเพาะสังคมไทย พ.ศ. 2490-ปัจจุบัน" โครงการหนังสือครบรอบ 40 ปี สยามรัฐรายวัน 24 มิถุนายน 2533, หน้า 63.

เรื่อง ทูจวิต ผู้บัญชาการทหารบกพลเอกชวลิต ยงใจยุทธได้พูดครั้งหนึ่ง เมื่อเดือน กันยายน 2532 มีผลนำไปสู่การลาออกของที่ปรึกษานายกรัฐมนตรีมาแล้ว (ม.ร.ว.สุขุมพันธ์ บริพัตร) ต่อจากนั้นผู้บัญชาการทหารบกก็พูดถึงเรื่องนี้ที่บางแห่ง ข่าวลือเรื่องการคอร์ปชั่นใน ระยะเวลานี้เป็นไปอย่างกว้างขวางมาก นายกษัตริยาฯให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ต่างประเทศว่า เวลา นี้ธุรกิจในประเทศไทยกำลังก้าวหน้ามาก แม้ข้าราชการจะไม่เรียกร้องเงินทอง นักธุรกิจก็อยาก ให้เงินแก่เจ้าพนักงานเอง

ส่วนเรื่อง เงินเพื่อ นั้นก็พูดกันมากต่อๆ มา รัฐมนตรีคลังบอกว่าจะควบคุมให้เงิน เพื่อคงอยู่ในอัตรา 5% ไปได้ แต่นักวิชาการคิดว่าปลายปี 2532 นี้ ถ้ารัฐบาลไม่มีมาตรการกำหนด ทิศทางที่แน่ชัดอาจจะไปถึง 10-11% ก็ได้ เรื่องนี้มีการพูดกันมากในคณะรัฐมนตรีเมื่ออังคาร ที่ 7 พฤศจิกายน 2532 แม้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็เขียนบทความลงในสยามรัฐท่านองว่า รัฐบาลไม่ได้กำหนดมาตรการที่เข้มแข็งในการแก้ไข และตำหนิว่าการที่จะนำเงิน 100 ล้าน นำ เครื่องอุปโภคบริโภคออกขายราคาถูกๆ นั้น ไม่ใช่วิธีแก้ปัญหเงินเพื่อได้

นอกจากปัญหาเรื่อง เงินเพื่อ และ ทูจวิต แล้วในต้นเดือน พฤศจิกายน 2532 ก็มีนัก วิชาการนำโดย ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก ได้จัดสัมมนาที่ธรรมศาสตร์ ทหาว่ารัฐบาลกำลัง เขียนแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ แผน 7 มุ่งไปในทางที่จะพัฒนาเพิ่มรายได้ประชาชาติมากกว่า ที่จะมุ่งกระจายรายได้ให้เป็นธรรมแก่คนทั่วไป (income distribution) ผลที่จะตามมาก็คือ ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนมีก็จะห่างกันมากขึ้น มีนักวิชาการกว่า 600 คน ลงนามในหนังสือยื่น ถึงนายกรัฐมนตรีด้วย นายกรัฐมนตรีได้เชิญนักวิชาการ 4-5 คน ไปสนทนาด้วยอย่างไม่เป็นทาง การ เมื่อปลายเดือนพฤศจิกายน 2532

ความรุนแรงของปัญหา 3-4 เรื่องในเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน 2532 นั้น กำลังพุ่ง ขึ้นสูงทำให้แนวโน้มการปฏิบัติงานของนายกรัฐมนตรีชาตินาย ที่ราบรื่นและดีดุดกในระหว่าง เดือน สิงหาคม 2531-กันยายน 2532 กลับเป็นติดลบไปบ้าง

นอกจากจะเป็นรองประธานวุฒิสภา และสมาชิกวุฒิสภาทำหน้าที่ทางนิติบัญญัติแล้ว ศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถากร ยังได้เดินทางไปสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับรัฐสภาประเทศเกาหลีเหนือ เมื่อปี 2533 ตลอดจนยังได้รับเชิญไปบรรยายที่สโมสรโรดาร์ต่างๆ อยู่เป็นประจำ และยังเขียนบทความต่างๆ ลงในหนังสือพิมพ์สยามรัฐ มติชน และพิมพ์รวมเป็นเล่มชื่อเรื่อง ประสบการณ์และความคิด ออกเผยแพร่ ในหนังสือเล่มนี้ บันทึกและวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์ต่างๆ ในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ไว้เป็นประวัติศาสตร์ ซึ่งมีใจความสำคัญตอนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพการณ์ทางการเมืองของรัฐบาลพลเอกชาติชายในช่วงเวลานั้นว่า

"...คำว่า "รัฐบาลประชาธิปไตย" นี้ได้นำมาอ้างบ่อยครั้งที่สุดจนประชาชนเกิดความสงสัย เพราะพฤติการณ์และพฤติกรรมต่างๆ ของรัฐบาลทำให้ไม่แน่ใจว่า โครงการเศรษฐกิจใหม่ๆ ที่รัฐบาลนำมาใช้นั้นเป็นไปโดยสุจริตหรือไม่ เช่น โครงการรถลอยฟ้ามูลค่าสี่หมื่นล้านบาท โครงการโทรศัพท์สามล้านเลขหมาย เป็นมูลค่าหนึ่งแสนห้าหมื่นล้านบาท โครงการทั้งสองนี้ผ่านคณะรัฐมนตรี เมื่อเดือนตุลาคม 2533..."⁴⁰

และศาสตราจารย์บุญชนะ ยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า มีรัฐมนตรีท่านหนึ่งในคณะรัฐบาลพูดว่า การคอร์ปชั่น ของรัฐบาลชาติชายเป็นไปอย่างรุนแรงมาก ซึ่งถ้าเป็นสมัยก่อนก็คงมีการรัฐประหารยึดอำนาจแล้ว แต่รัฐบาลพลเอกชาติชาย ก็ยังสามารถอยู่มาได้จนถึงเวลานี้เกินกว่า 2 ปี 2 เดือนแล้ว (6 พ.ย. 33)..."⁴¹

---

⁴⁰บุญชนะ อັตถากร, ประสบการณ์และความคิด (81), (มูลนิธิศาสตราจารย์บุญชนะ อັตถากร เพื่อการศึกษาและวิจัย จัดพิมพ์ พ.ศ. 2524) หน้า 20.

⁴¹เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

นอกจากนี้ศาสตราจารย์บุณณะยังได้บันทึกไว้อีกตอนหนึ่งว่า

"...มีเครื่องชี้บอกว่า พรรคการเมืองที่ร่วมเป็นพันธมิตรหลายพรรคได้นำวิธีการ "ธนาธิปไตย" มาใช้ในการหาเสียงเพื่อให้ได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรและเป็นรัฐมนตรี

มีบุคคลซึ่งข้าพเจ้าเคารพอย่างสูงยิ่ง กล่าวว่าการบริหารเศรษฐกิจการเมืองนั้น มีผลทั้งดีและไม่ดี อะไรก็ดีไป แต่ถ้าอะไรไม่ดี ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบทั้งหมดจะต้องช่วยกัน ต้าน กระแสที่ไม่ดีนั้น บ้านเมืองจึงอยู่รอดปลอดภัย มีความมั่นคง และมั่งคั่งตลอดไป... 42

ในที่สุดรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ก็ล่มสลายไปด้วยอำนาจปฏิวัติของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) ซึ่งมีพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นหัวหน้าคณะรสช. ก่อการรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534

ในสมัยคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) (23 กุมภาพันธ์ 2534-9 กันยายน 2535)

ฟางเส้นสุดท้ายบนหลังอูฐ คือ การที่พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรี คัดสินใจแต่งตั้งพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม โดยอ้างว่าเพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของตน ในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 พลเอกชาติชาย และพลเอก

---

42 เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

อาทิตย์ มีกำหนดการเดินทางด้วยเครื่องบินเพื่อไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่เชียงใหม่ แต่ก็กลายเป็นกับศกตกอับที่สนามบินกองทัพอากาศ โดยเป็นการปฏิบัติของคณะปฏิบัติที่เรียกตนเองว่า คณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รชช.) โดยมี พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด เป็นหัวหน้าคณะ รชช. พลเอกสุจินดา คราประยูร ผู้บัญชาการทหารบก เป็นรองหัวหน้าคณะฯ พลอากาศเอกเกษร โจนิน ผู้บัญชาการทหารอากาศ, พลเรือเอกประพัฒน์ กฤษณะจันทร์ ผู้บัญชาการทหารเรือ เป็นรองหัวหน้าคณะฯ และมี พลเอก อิศระพงศ์ หนูหนักดี รองผู้บัญชาการทหารบก เป็นเลขานุการ

เหตุผลของการปฏิบัติ 5 ข้อ คือ

1. มีการทุจริตคอร์รัปชันในบรรดารัฐมนตรีร่วมรัฐบาลอย่างกว้างขวาง
2. ข้าราชการการเมืองรังแกข้าราชการประจำ
3. รัฐบาลเป็นเผด็จการทางรัฐสภา
4. มีการพยายามทำลายสถาบันทหาร
5. บิดเบือนคดีวินาศสंहการ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์⁴³

คณะ รชช. ได้ตั้งคณะที่ปรึกษา ตั้งคณะรัฐบาล และตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติขึ้น หลังจากที่ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. 2534 (ต่อมาคณะรชช. ได้เปลี่ยนชื่อเป็นสภา รชช.) รวมทั้งการแต่งตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้น 20 คน เพื่อร่างรัฐธรรมนูญ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สินผู้มีพฤติกรรมการร่ำรวยผิดปกติ โดยมีอดีตรัฐมนตรีถูกประกาศชื่อเป็นผู้ที่อยู่ในข่ายสงสัย

⁴³ลลิต ธีรเวคิน, วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไข

ในขณะที่เดียวกันก็มีการเคลื่อนไหวในการตั้งพรรคการเมืองโดยสมาชิกบางคนของ
 รสช. ที่เห็นเด่นชัดคือ พรรคสามัคคีธรรม และยังมีความพยายามที่จะเข้าคุมพรรคการเมืองที่มี
 อยู่โดยส่งคนสนิทเข้าคุมตำแหน่งบริหารพรรค เช่น กรณีของพรรคชาติไทยและพรรคกิจสังคม
 เป็นต้น

บทบาทของศาสตราจารย์บุญทะ อัครถาวร ในยุค รสช. (พ.ศ. 2534 - พ.ศ. 2535)

หลังจากยึดอำนาจได้สำเร็จ คณะ รสช. ได้ประกาศแต่งตั้งให้ ศาสตราจารย์
 อาจารย์บุญทะ อัครถาวร เป็นประธานที่ปรึกษา รสช. โดยมีศาสตราจารย์ประภาศน์ อวยชัย
 และพลเอกสิทธิ จีระโรจน์ เป็นรองประธานฯ และมีที่ปรึกษาอื่นๆ เช่น นายอานันท์ ปันยารชุน
 นายมีชัย ฤชุพันธุ์ พลตำรวจเอกเกา สารสิน นายอาสา สารสิน นายสุวีร์ สิงห์เสนห์ นาย
 อมเรศ ศิลลาอ่อน พลเอกบรรจบ บุณนาค นายพารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา ฯลฯ ที่ปรึกษาบางคน
 ในเวลาต่อมา รสช. ได้ตั้งเป็นรัฐมนตรีก็มี และที่เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติก็มาก เช่น
 นายอานันท์ ปันยารชุน ได้เป็นนายกรัฐมนตรี นายบุญทะ อัครถาวร ได้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ
 แห่งชาติ และได้เป็นประธานคณะกรรมการการต่างประเทศ ด้วย

เบื้องหลังในการที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานที่ปรึกษา รสช. นั้น ศาสตราจารย์
 บุญทะ ได้เล่าไว้ในหนังสือเรื่อง "การปฏิวัติของคณะ รสช. กับประชาธิปไตย" ดังใจความสำคัญ
 ตอนหนึ่งว่า

"ข้าพเจ้าพ้นจากตำแหน่งรองประธานวุฒิสภา ในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 ซึ่งเป็น
 วันที่คณะ รสช. ทำการปฏิวัติยึดอำนาจจากรัฐบาลประชาธิปไตยของพลเอกชาติชาย
 ชุณหะวัณ คณะ รสช. ได้ออกคำสั่งแต่งตั้งข้าพเจ้าให้เป็นประธานที่ปรึกษาในวันเดียว
 ก็นั้น ขณะนั้นข้าพเจ้าไปราชการอยู่ที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เมื่อข้าพเจ้าไป
 รายงานตัวที่สวนรื่นฤดี ในวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2534 รองประธาน รสช. (พลเอก

สุจินดา คราวประยูร) ได้พูดขอโทษข้าพเจ้าที่ไม่ได้ขออนุญาตล่วงหน้า ข้าพเจ้าตอบ
ว่าไม่เป็นไร ถ้าข้าพเจ้าจะรับใช้ชาติบ้านเมืองได้ก็มีความยินดี... "44

อันธรรมดาคว่า เมื่อเกิดการปฏิบัติรัฐประหารขึ้นมาคราวใดหลังจากได้ยึดอำนาจจาก
รัฐบาลได้แล้ว คณะรัฐประหารก็มักจะแต่งตั้งนักวิชาการและบุคคลต่างๆ เข้าไปร่วมทำงานด้วย
เหมือนกันทุกครั้ง

ในการรัฐประหารของ รสช. ครั้งนี้ก็เช่นกัน เมื่อคณะรสช. ยึดอำนาจจากรัฐบาล
พลเอกชาติชายได้แล้ว ก็ได้แต่งตั้งให้ ศาสตราจารย์บุญชนะ เป็นประธานที่ปรึกษา รสช. พร้อม
กับที่ปรึกษาอื่นๆ อีกราว 75 คน จะเห็นได้ว่าศาสตราจารย์บุญชนะ ไม่ได้รับการบอกกล่าวล่วงหน้า
มาก่อน

เป็นที่น่าสังเกตว่าพฤติกรรมทางการเมืองของ ศาสตราจารย์บุญชนะ ยึดถาวร ใน
ครั้งนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับพฤติกรรมเมื่อครั้งศาสตราจารย์ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกรรมการ
วิจัยในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ปฏิวัติครั้งที่ 2 เมื่อปีพ.ศ. 2501 ซึ่งเห็นได้ว่าความเป็นนัก
วิชาการของศาสตราจารย์บุญชนะ ถูกใช้เป็นตัวกลางในการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง

เมื่อศาสตราจารย์บุญชนะได้รับการแต่งตั้งจากรสช. แล้วศาสตราจารย์บุญชนะก็
ได้เริ่มดำเนินการโดยเริ่มด้วยการแบ่งงานด้านที่ปรึกษาออกเป็นคณะต่างๆ ซึ่งศาสตราจารย์
บุญชนะได้เล่าไว้ดังนี้

"...การที่ รสช. ได้ตั้งที่ปรึกษามากถึง 76 คนนั้น รายชื่อเหล่านั้นข้าพเจ้าไม่ได้เป็น
ผู้เสนอ การทำงานในฐานะที่ปรึกษาจึงทำได้ด้วยความยากลำบาก ข้าพเจ้าจึงแยกที่

---

⁴⁴บุญชนะ ยึดถาวร, การปฏิวัติของคณะรสช. 2534 กับประชาธิปไตย (มูลนิธิ
ศาสตราจารย์บุญชนะ ยึดถาวร เพื่อการศึกษาและวิจัย จัดพิมพ์ พ.ศ. 2536 หน้า 1.

ปรึกษาออกเป็นคณะต่างๆ ราว 7-8 คณะ ให้ทำหน้าที่ทางการเมืองบ้าง ทำหน้าที่
 ทางการปกครองบ้าง ทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจบ้าง ในทางเศรษฐกิจก็แยกเป็นแผนก
 ต่างๆ เช่น เศรษฐกิจการเงินการคลัง เศรษฐกิจการพาณิชย์ เศรษฐกิจการ
 อุตสาหกรรม เศรษฐกิจการเกษตร เศรษฐกิจการพัฒนา ส่วนในทางสังคมก็แยกเป็น
 ทางการศึกษา และแยกออกไปเป็นทางประถม มัธยม อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา
 สำหรับทางสาธารณสุข ก็แยกออกเป็นการแพทย์ และการสาธารณสุข ฯลฯ แต่ละคณะ
 สามารถเสนอไปที่คณะ รสช. โดยตรง..."⁴⁵

งานอื่นๆ ที่ศาสตราจารย์บุญชนะได้ช่วยเหลือในระหว่าง 1 ปี นั้นเป็นเรื่องสำคัญบ้าง
 ไม่สำคัญบ้าง งานสำคัญบางอย่าง รสช. ก็นำไปปฏิบัติก็มี นำมาปฏิบัติก็มี เช่น เรื่องการตั้ง
 นายกรัฐมนตรี การร่างนโยบายของคณะรัฐมนตรี กระทรวงแรงงาน โรงงานป๋วยแห่งชาติ การ
 ออกกฎหมายให้สิทธิผู้ถูกริบทรัพย์สินโดย รสช. ให้อุทธรณ์ศาลฎีกาได้ การตั้งสำนักอัยการสูงสุด การ
 ตั้งประธานศาลฎีกา การประชุมสภา รสช. การรวมกิจการต่างประเทศ การพยายามจะแยกมหา
 วิทยาลัยออกจากระบบราชการ การร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญบางประเด็นเกี่ยวกับอำนาจวุฒิสภา
 การออกกฎหมายมากเกินไปกว่า 200 ฉบับ ฯลฯ..."⁴⁶

จะเห็นได้ว่าเพียงระยะเวลา 1 ปี ศาสตราจารย์บุญชนะได้ดำเนินบทบาททางการเมืองด้วย
 ความเป็นตัวของตัวเองในฐานะของประธานที่ปรึกษา นอกจากนี้ศาสตราจารย์บุญชนะ
 ได้พยายามนำความคิดเห็นต่างๆ ไปมอบให้แก่ประธาน รสช. และรองประธาน รสช. เป็นครั้ง
 คราว แต่ก็ไม่ได้การพิจารณาจากประธาน รสช. และรองประธาน รสช. เรื่องต่างๆ ที่ไม่ได้

⁴⁵ สัมภาษณ์ บุญชนะ อัครถาวร, ตุลาคมรัฐธรรมนูญ, 30 ธันวาคม 2536.

⁴⁶ บทสัมภาษณ์เดียวกัน.

รับการพิจารณาเช่น

เรื่องเกี่ยวกับร่างรัฐธรรมนูญ ศาสตราจารย์บุญชนะได้กล่าวว่า

"...ข้าพเจ้าได้เสนอผู้นำของ รสช. เกี่ยวกับร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ว่า ก่อนที่จะประกาศใช้หากจะให้ประชาชนลงมติรับรองเสียก่อน (Referendum) ก็จะทำให้ฐานะของรัฐธรรมนูญนั้นมีลักษณะเข้มแข็งขึ้นและแก้ไขได้ยาก จะมีผลเป็นการป้องกันมิให้เกิดการปฏิวัติรัฐประหารขึ้นได้โดยง่าย แต่ผู้นำ รสช. ไม่เห็นด้วย เรื่องจึงเป็นอันยุติ..."⁴⁷

เรื่องโรงงานปุ๋ยแห่งชาติ ศาสตราจารย์บุญชนะได้กล่าวไว้ว่า "เรื่องโรงงานปุ๋ยแห่งชาติ ข้าพเจ้าได้เรียกประชุมใหญ่ในคณะที่ปรึกษามีเสียงสนับสนุน 34 ใน 35 คนที่มาร่วมประชุมเมื่อทำบันทึกเสนอขึ้นไปแล้ว ปรากฏว่ามีรัฐมนตรีคนหนึ่งซึ่งเป็นที่ปรึกษา รสช. อยู่ด้วยคัดค้านเรื่องจึงระงับไป"⁴⁸

ส่วนเรื่องปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ปปป. ศาสตราจารย์บุญชนะได้บันทึกไว้ว่า "เรื่องปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย ปปป. ข้าพเจ้าได้มอบให้ ดร.สมภพ โหตระกิตย์ ที่ปรึกษาอาวุโสยกร่างใหม่ทั้งฉบับ โดยใช้เวลานานหลายเดือน เมื่อเสนอขึ้นไปยัง รสช. รสช. กลับให้ระงับเสีย..."⁴⁹

และเรื่องรัฐธรรมนูญที่ร่างขึ้นโดยคณะกรรมการของสภานิติบัญญัติ ศาสตราจารย์บุญชนะได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

⁴⁷บุญชนะ อັตถการ, อ้างแล้ว หน้า 13.

⁴⁸บุญชนะ อັตถการ, อ้างแล้ว หน้า 7-8.

⁴⁹บุญชนะ อັตถการ, อ้างแล้ว หน้า 8.

"...เรื่องรัฐธรรมนูญที่ร่างขึ้นโดยคณะกรรมการมาธิการของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ที่มีบางเรื่องที่ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่เหมาะสม อาจจะนำไปสู่การขัดแย้งระหว่างกลุ่มบุคคลต่างๆ จึงขอให้คณะ รสช.คำนึงการเลือกตั้ง เลือกตั้งคณะกรรมการเพื่อยกร่างรัฐธรรมนูญใหม่ แต่คำเสนอของข้าพเจ้าไม่ได้รับการพิจารณา วิชาผลที่ตามมาก็คือ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง ได้ประกาศอดอาหารเพื่อประท้วงการสืบต่ออำนาจของ รสช. เมื่อเลิกอดข้าวแล้วก็เป็นผู้นำประชาชนมาชุมนุมกันที่ท้องสนามหลวง และที่ถนนราชดำเนิน จนเกิดการปะทะกันระหว่างทหารกับประชาชน 17-21 พฤษภาคม 2535 ทำให้มีคนตายและหายไปประมาณหนึ่งร้อยคน นายกรัฐมนตรีพลเอกสุจินดา คราประยูร ต้องลาออก..."⁵⁰

ตั้งที่กล่าวก็สะท้อนให้เห็นว่า บทบาทในฐานะประธานที่ปรึกษา รสช. ของศาสตราจารย์บุญชนะในกรณีเสนอเรื่องต่างๆ นั้น มักจะไม่ค่อยได้รับการพิจารณาจากผู้นำ รสช. เมื่อเปรียบเทียบกับบทบาทกรรมการวิจัยของศาสตราจารย์บุญชนะในฐานะที่ปรึกษามัยคณะปฏิวัติ (จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์) ปีพ.ศ. 2501 นั้นจะเห็นได้ว่าที่ปรึกษามัยนั้นมีบทบาทมากไม่ว่าจะเป็นการต่างประเทศ เศรษฐกิจ หรือสังคม ผู้นำคณะปฏิวัติมักจะฟังที่ปรึกษา ที่ปรึกษาจึงมีโอกาสได้ช่วยสร้างงานไว้มาก แต่ในสมัยคณะ รสช. นี้ผู้นำคณะ รสช. ไม่ได้รับฟังที่ปรึกษามากนัก บทบาทของศาสตราจารย์บุญชนะ ในฐานะประธานที่ปรึกษาจึงไม่สูงเด่นเหมือนสมัยยุคจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งอาจจะพิจารณาได้ว่า เหตุผลที่คณะ รสช. แต่งตั้งให้ศาสตราจารย์บุญชนะ อธิการ เป็นประธานที่ปรึกษา รสช. ในครั้งนี้ก็คงจะเป็นเหตุผลในตนเองที่ว่า คณะ รสช. เห็นว่าศาสตราจารย์บุญชนะเป็นผู้มีชื่อเสียงดีงามเป็นที่ยกย่องของประชาชนทั่วไป จึงแต่งตั้งให้เป็น

⁵⁰สัมภาษณ์ บุญชนะ อธิการ, ตุลาคมรัฐธรรมนูญ, 30 ธันวาคม 2536.

ประธานที่ปรึกษา รสช. เพื่อเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับ รสช. มากกว่าที่จะนำแนวความคิดไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง นับเป็นบทบาทที่ทำให้ศาสตราจารย์บุญชนะได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ไม่น้อย จากผู้ที่ไม่เห็นด้วยในยุคกระแสโลกาภิวัตน์

ภายหลังจากที่ศาสตราจารย์บุญชนะ อธิการ ได้พ้นจากตำแหน่งประธานที่ปรึกษา รสช. แล้ว สภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สมัย รสช.) ก็ได้ลงมติเลือกตั้งให้ศาสตราจารย์บุญชนะ อธิการ เป็นตุลาการรัฐธรรมนูญ ซึ่งคณะตุลาการรัฐธรรมนูญชุดนี้ (ชุดที่ 13) พ.ศ. 2535 ได้แก่

1. นายอุกฤษ มงคลนาวิน	ประธานรัฐสภา
2. นายอาทิตย์ อุไรรัตน์	ประธานสภาผู้แทนราษฎร
3. นายสวัสดิ์ โชติพานิช	ประธานศาลฎีกา
4. นายโกเมน ภัทรภิรมย์	อัยการสูงสุด
5. นายบุญชนะ อธิการ	ผู้ทรงคุณวุฒิฝ่ายวุฒิสภา*
6. พลโทสมิง ไตสังคะ	ผู้ทรงคุณวุฒิฝ่ายวุฒิสภา*
7. นายโอวาท สุทธิวาหนฤทธิ	ผู้ทรงคุณวุฒิฝ่ายวุฒิสภา*
8. นายบัญญัติ สุชีวะ	ผู้ทรงคุณวุฒิฝ่ายสภาผู้แทนราษฎร**
9. นายมงคล เปาอินทร์	ผู้ทรงคุณวุฒิฝ่ายสภาผู้แทนราษฎร**
10. นายสุธี อากาศฤกษ์	ผู้ทรงคุณวุฒิฝ่ายสภาผู้แทนราษฎร**

---

* วุฒิสภาแต่งตั้งในคราวประชุมวุฒิสภา ครั้งที่ 3/2535 (สมัยสามัญ ครั้งที่หนึ่ง) วันศุกร์ที่ 1 พฤษภาคม 2535

** สภาผู้แทนราษฎรแต่งตั้งในคราวประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2535 (สมัยสามัญ ครั้งที่หนึ่ง) วันพฤหัสบดีที่ 30 เมษายน 2535

คณะกรรมการรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรทางรัฐธรรมนูญที่สำคัญขององค์กรหนึ่งนอกเหนือจาก
องค์กรนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการที่เรารู้จักกันเป็นอย่างดี องค์กรนี้มีอำนาจทั้งในเรื่องการ
ควบคุมกฎหมายไม่ให้ขัดรัฐธรรมนูญ การตีความรัฐธรรมนูญ การควบคุมพระราชกำหนด และ
อำนาจอื่น ๆ ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ ซึ่งต่างก็เป็นอำนาจที่มีผลกระทบต่อประชาชนอย่าง
กว้างขวาง

คณะกรรมการรัฐธรรมนูญได้ใช้อำนาจหน้าที่นี้ 1 ครั้ง ในคำวินิจฉัยที่ 3/2535 ซึ่ง
เกี่ยวกับการตีความตามพระราชกำหนด

จากกรณีที่คณะกรรมการรัฐธรรมนูญตีความตามพระราชกำหนดฯ ในคำวินิจฉัยที่ 3/2535
นั้น ในฐานะที่ศาสตราจารย์บุญชนะ ยศดถากร เป็นตุลาการรัฐธรรมนูญคนหนึ่ง ซึ่งเข้าร่วม
พิจารณาพระราชกำหนดฉบับนั้นด้วย ได้เล่าถึงความคิดเห็นถึงการพิจารณาในเรื่องนี้ไว้ตอนหนึ่งว่า

"...ทั้งคณะฯ ก็มีทั้งผู้ไม่เห็นด้วยกับเสียงส่วนใหญ่ 2 คน เสียงส่วนใหญ่ 5 คน เห็น
ว่าไม่มีผลย้อนหลัง ตามกฎหมายเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างอื่นไม่ได้ ส่วนคนที่เขาเห็นว่า
ควรจะมีผลย้อนหลังนั้น เขามองไปอีกแง่ คือ ประชาชนไม่ชอบ ส่วนผมมองว่า
ประชาชนจะชอบหรือไม่ก็ตาม เมื่อกฎหมายเขียนไว้อย่างนี้ก็ต้องเป็นอย่างนี้ นี่เป็น
เหตุที่ 1 เหตุที่ 2 ในหลวงได้โปรดเกล้าฯ ให้ทั้งฝ่ายรัฐบาลคือ พลเอกสุจินดา
คราประยูร ฝ่ายประชาชนคือ พล.ต.จำลอง ศรีเมือง เข้าเฝ้าฯ และรับสั่งให้หัน
หน้าเข้าหากันเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ ให้ภัยแก่กันและกัน ให้คิดอะลุ่มมอะล่วยเข้าหากัน
เมื่อมีพระราชดำรัสอย่างนั้นแล้วทุกฝ่ายควรจะหันหน้าเข้าหากันแก้ปัญหาให้สำเร็จ
ลุล่วงไป ถ้าข้อนี้เรื่องขึ้นมาอีกก็ไม่สิ้นสุด เรื่องที่แล้วไปแล้วควรให้ภัยกัน นี่เป็น
เหตุรองไม่ใช่สิ่งสำคัญ แต่ธรรมเนียมของประเทศไทย พุทธศาสนาต้องไม่จองเวรกัน
การจองเวรไม่มีสิ้นสุด คนตายและหายไป 200 คน กับที่ตายจริงและประกาศออกมา
40 คน รวม 240 คน การตายนี้เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ของประเทศ

ไทย การสงครามตายวันเป็นพันเป็นหมื่นใครคิด? ประเทศไทยเป็นประเทศ
อะลุ่มอะล่วยเดินสายกลางมาตลอดไม่รุนแรง ไม่เหมือนเวียดนาม ไม่เหมือนชาว
ยุโรป เป็นประเทศที่ *Flexsible* เพราะฉะนั้นผมคิดว่าที่ตุลาการรัฐธรรมนูญตีความ
หมายอย่างนั้น น่าจะเป็นผลดีแก่ประวัติศาสตร์ของประเทศไทย ไม่มีประเทศไหนใน
โลกที่พระเจ้าแผ่นดินจะลงมาจับคู่อะไรให้พบกัน และเมื่อปี 2516 เมื่อฝึกศึกษาก่อการ
ปฏิวัติขับจอมพลถนอม ออกไปนอกประเทศ ไม่มีนายรัฐมนตรี ในหลวงฯ ก็ตั้ง
อาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ไม่มีประเทศไหนในโลกที่ทำอย่างนี้
แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ท่านทำได้และแก้ปัญหาแก้วิกฤตการณ์ของ
ประเทศไทยได้อย่างไม่น่าเชื่อ ในประเทศอื่นไม่มีทางทำได้แบบนี้ เขาฆ่ากันตายเป็น
เบือ พอรับสั่งวันที่ 20 พฤษภาคม 2535 ไม่มีใครเดินไปสนามหลวงเลย การต่อสู้กัน
ในทางความคิดก็เบาบางลงมาก ถึงจะมีช่อนอยู่ใต้ดินก็ยังไม่โผล่ขึ้นมา อาจจะมีอีก
เมื่อไรก็ได้ เพราะฉะนั้นถ้าเราสู้กันจะต้องมีพ้องกันมาก ยัยการต้องทำงานอีก
คราวจะต้องไปจับมหาจาลอง และคณะอื่นๆ มาเข้าห้องขังอีก เป็นเรื่องที่เราไม่อยาก
ให้เกิดขึ้น.."⁵¹

เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้เป็นตำนานประวัติศาสตร์ไปแล้วส่วนหนึ่ง แต่มีสิ่งหนึ่งที่เรายัง
หลายควรจะมาช่วยกันคิดป้องกันไม่ให้เหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นอีกซ้ำแล้วซ้ำเล่า เพราะเมื่อเกิดขึ้น
มาคราวใดแล้ว ก็ย่อมทำให้สูญเสียชีวิตและทรัพย์สินอย่างมหาศาลอันประมาณค่ามิได้ ฉะนั้นทุกคน
จึงต้องร่วมมือร่วมใจกันป้องกันทุกวิถีทาง อย่าให้เหตุการณ์ที่ชดแย้งอันรุนแรงทางความคิดเห็น
เหล่านี้เกิดขึ้นเป็นอันขาด ประเทศชาติของเราจึงจะพัฒนาทางการเมืองไปสู่ประชาธิปไตยที่
สมบูรณ์สิ่งที่ทุกคนใฝ่ฝันได้สำเร็จ

⁵¹สัมภาษณ์บุญชนะ ภัคถาวร, ตุลาการรัฐธรรมนูญ, 16 พฤศจิกายน 2535.